MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

ERNESTA MINEIKAITĖ
CIVILINĖ IR VERSLO TEISĖ

FIZINIŲ ASMENŲ BANKROTO (MOKUMO ATKŪRIMO) PROCESO YPATUMAI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas – Dr. Darius Bolzanas

Vilnius, 2018

TURINYS

ĮVADAS 3
1. FIZINIŲ ASMENŲ BANKROTO INSTITUTO TEISINĖ GENEZĖ 7
1.1. Fizinių asmenų bankroto kaip socialinio reiškinio ištakos romėnų teisėje 7
1.2. Fizinių asmenų mokumo atkūrimo teisinio reglamentavimo modeliai 11
1.3. Fizinių asmenų mokumo atkūrimo instituto teisinė raida Lietuvoje 14
2. DISPOZITYVUMO IR RUNGIMOSI PRINCIPŲ TAIKYMO RIBOS FIZINIŲ ASMENŲ MOKUMO ATKŪRIMO PROCESE 18
3. FIZINIŲ ASMENŲ MOKUMO ATKŪRIMO PROCESE DALYVAUJANČIŲ ASMENŲ TEISINĖS PADĖTIES YPATUMAI 26
3.1. Fizinio asmens kaip pagrindinio mokumo atkūrimo proceso subjekto (skolininko) teisinė padėtis 27
3.2. Kreditoriaus procesinis statusas skolininko mokumo atkūrimo procese 33
3.3. Valstybės subjektų specialus statusas mokumo atkūrimo procese 38
4. FIZINIŲ ASMENŲ MOKUMO ATKŪRIMO PROCESO YPATUMAI IKITEISMINĖJE IR TEISMINĖJE STADIJOSE 49
4.1. Kreditorių informavimo iki paduodant pareiškimą dėl mokumo atkūrimo procedūros reikšmė 49
4.2. Laikinųjų apsaugos priemonių taikymo galimybės iki pareiškimo dėl fizinių asmenų mokumo atkūrimo bylos iškėlimo dienos 53
4.3. Kreditorinių reikalavimų pateikimo specifika mokumo atkūrimo procese 56
4.4. Fizinių asmenų mokumo atkūrimo plano tvirtinimo procedūros ypatumai 60
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI 65
ANOTACIJA 67
ANNOTATION 68
SANTRAUKA 69
SUMMARY 70
LITERATŪROS SĄRAŠAS 72

ĮVADAS

Temos aktualumas. Fizinis asmuo gali susidurti su esminę reikšmę turinčiais finansiniais sunkumais, kurie atsiranda netekus darbo, sumažėjus darbo užmokesčiui, užklupus ligai, prisiėmus įsipareigojimų finansų ar kredito įstaigose ar esant kitoms reikšmingoms aplinkybėms, sumažinančioms finansinį našumą. Todėl demokratinė santvarka įpareigoja valstybę imtis priemonių ir sąžiningam asmeniui, atsidūrusiam sunkioje finansinėje padėtyje, sukurti įrankį, suteikiantį „antrąją galimybę“ (angl. *second chance*)[1]. Vienas iš sprendimo būdų, padedančių palengvinti fizinio asmens finansinę naštą ir suteikti finansinę reabilitaciją, yra fizinių asmenų bankroto institutas, kuriuo galimybė pasinaudoti Lietuvoje atsirado 2013 m. kovo 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymui (toliau – **FABĮ**).

Lietuvoje fizinių asmenų bankroto procesų skaičius nuolat auga – 2014 m. kovo 1 d., praėjus vieneriems metams po FABĮ įsigaliojimo, buvo įsiteisėjusios 69 nutartys dėl fizinių asmenų bankroto bylų iškėlimo, o per paskutinius metus, t. y. nuo 2017 m. kovo 1 d. iki 2018 m. kovo 1 d. teismuose buvo iškeltos net 474 fizinių asmenų bankroto bylos[2]. Tai yra beveik 7 kartus daugiau, lyginant su iškeltų bylų skaičiumi per pirmuosius FABĮ galiojimo metus. Fizinių asmenų bankroto bylų didėjantys skaičiai rodo silpnesnės visuomenės dalies narių didėjantį poreikį pasinaudoti šiuo institutu.

Fizinių asmenų bankroto procedūrų metu iki šiol kyla daug proceso teisės klausimų. Tokią išvadą suponuoja ir tai, kad fizinių asmenų bankroto proceso ypatumams atskleisti daug dėmesio skiria ir teismai – per penkerius FABĮ galiojimo metus buvo išleistas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – **LAT**) apibendrinimas[3], taip pat kas ketvirtį leidžiamos Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnybos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos teismų nutarčių apžvalgos nemokumo klausimais. Tokia aktyvi teismų praktikos apžvelgiamųjų šaltinių leidyba tik įrodo, kad fizinių asmenų bankroto procesas dar kelia daug neaiškumų, ypač proceso prigimties, skolininko bei kreditorių interesų derinimo klausimais.

Įvertinus teksto apimties ribojimą, magistro baigiamajame darbe fizinių asmenų bankroto proceso ypatumai bus analizuojami iki mokumo atkūrimo plano įgyvendinimo etapo.

Tikslas: atskleisti fizinių asmenų bankroto (mokumo atkūrimo) proceso ypatumus. Darbo tikslui įgyvendinti buvo iškelti šie ***uždaviniai***:

1) ištirti fizinių asmenų bankroto proceso kaip socialinio reiškinio sampratą bei raidą;

[1]Darius Bolzanas, Egidija Tamošiūnienė ir Žilvinas Terebeiza, „Bankruptcy of Natural Persons in Lithuania: Issues and Solutions“, *European Scientific Journal* 9, 22 (2013): 74.
[2]Apskaičiuota pagal Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnybos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos internetiniame puslapyje http://www.avnt.lt/ pateiktus duomenis.
[3]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. rugsėjo 22 d. praktikos apžvalga bylose dėl fizinių asmenų bankroto Nr. AC-46-1“, LAT, https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/01/apzvalga_fiziniu_asmenu_bankroto_bylose.pdf

2) išanalizuoti dispozityvumo ir rungimosi principų taikymo ribas fizinių asmenų bankroto procese;

3) išanalizuoti fizinio asmens, inicijuojančio fizinio asmens bankrotą, jo kreditoriaus ir valstybės subjektų teisinės padėties ypatumus;

4) išskirti ikiteisminės ir teisminės fizinių asmenų bankroto procedūrų ypatumus.

Problema: ar fizinių asmenų bankroto proceso teisinis reguliavimas tinkamai ir pakankamai apsaugo tiek fizinių asmenų, inicijuojančių bankroto procesą, tiek jų kreditorių teisėtus interesus?

Ginamasis teiginys: fizinių asmenų bankroto proceso reguliavimo ypatumai sukuria teisines prielaidas pažeisti tiek fizinių asmenų, inicijuojančių bankroto procesą (skolininkų), tiek jų kreditorių teisėtus interesus.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Dauguma mokslinių darbų yra parašyti dar tik esant FABĮ Lietuvoje užuomazgoms arba tik neseniai įsigaliojus FABĮ, be to, dauguma praktikoje analizuotų klausimų yra materialiosios teisės, todėl šiandien jau esant gausesnės teismų praktikos fizinių asmenų bankroto srityje, galima identifikuoti egzistuojančius esminius proceso probleminius aspektus. Fizinių asmenų bankroto specifika lemia įvairius proceso ypatumus, tokius kaip, pavyzdžiui, tinkamas proceso teisenos parinkimas, privaloma ikiteisminė kreditorių informavimo procedūra ir kiti, kurie moksliniu lygiu nagrinėti neišsamiai. Fizinių asmenų bankroto instituto kaip tiriamo reiškinio nepakankamą mokslinį patrauklumą lėmė tai, kad FABĮ įsigaliojo tik 2013 m. kovo 1 d., todėl mokslinių diskusijų šiuo klausimu nepakanka. Galima paminėti reikšmingiau prisidėjusius moksliniu lygiu vystant ir tobulinant fizinių asmenų bankroto institutą šiuos Lietuvos autorius: K. Bernotaitė[4], V. Mikuckienė[5]; D. Bolzanas[6], E. Laužikas ir V. Višinskis[7]. Pastarieji savo darbuose nagrinėjo fizinių asmenų bankroto instituto implementavimo Lietuvos įstatyminėje bazėje privalumus, trūkumus ir galimas kilti ateityje ar esamas instituto problemas. Užsienio mokslinėje literatūroje fizinių asmenų bankroto procesas nagrinėtas ir atskleistas ne viename moksliniame darbe, tačiau, atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos fizinių asmenų bankroto modelis yra savitas, užsienio valstybių praktika turėtų būti taikoma su išimtimis. Paminėtini šie užsienio valstybių autoriai, darę ir

[4]Kristina Bernotaitė, „Nemokumo teisinio reguliavimo ypatumai“, *Jurisprudencija* 77, 69 (2005): 11-17.
[5]Vilija Mikuckienė, „Fizinių asmenų bankrotas: dabartis ir perspektyvos“, *Justitia* 3, 4. (2003): 45–65, 55–58.
[6]Darius Bolzanas, „Kai kurie fizinių asmenų bankroto (skolų restruktūrizavimo) proceso ypatumai“, *Privatinės teisės doktrina ir praktika : Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui : mokslinių straipsnių rinkinys* (2014): 389–401.
[7]Egidijus Laužikas ir Vigintas Višinskis, „Fizinių asmenų nemokumo problemos ir galimi jų sprendimo būdai“, *Teisė* Nr. 59 (2006), 46–56.

darantys reikšmingą įtaką fizinių asmenų bankroto instituto vystymui: J. C Apeldoorn[8], D. Milman[9], I. Ramsay[10].

Baigiamojo darbo reikšmė. Magistro baigiamasis darbas galėtų būti naudingas ne tik įstatymų leidėjams, kurie siekia sukurti efektyviai veikiančią teisinę bazę fizinių asmenų bankroto proceso srityje, bet ir teismams, kurie formuoja teisės normų aiškinimo bei taikymo taisykles.

Tyrimo šaltiniai. Autorė magistro darbo temai atskleisti analizavo Lietuvos ir užsienio fizinių asmenų bankroto instituto įstatyminę bazę, teismų praktiką fizinių asmenų bankroto srityje, taip pat analizavo Lietuvos ir užsienio autorių mokslinius leidinius, susijusius su fizinių asmenų bankroto proceso ypatumais.

Tyrimo metodai. Magistro baigiamajame darbe kompleksiškai taikyti teoriniai ir empiriniai mokslinio tyrimo metodai. Uždaviniams įgyvendinti pasitelkti istorinis, lingvistinis, lyginamasis, plečiamasis aiškinamasis, dokumentų analizės bei sisteminės analizės metodai. Istorinis metodas padėjo atskleisti fizinių asmenų bankroto kaip socialinio reiškinio vystymosi raidą; lingvistinis metodas pasitelktas aiškinant fizinių asmenų bankroto kaip socialinio, teisinio reiškinio sampratą; lyginamasis metodas naudotas atskleidžiant fizinių asmenų bankroto bylų ypatumus užsienio valstybių teisinėje bazėje; plečiamasis aiškinamasis, dokumentų analizės bei sisteminės analizės metodai panaudoti analizuojant įvairius teisės aktus, doktriną ir teismų praktiką, susijusią su fizinių asmenų bankroto proceso specifika.

Darbo struktūra. Darbą sudaro trys dalys:

1) įvadas;
2) dėstomoji dalis, kurią sudaro keturi skyriai;
3) išvados ir pasiūlymai.

Įvade atskleidžiamas temos aktualumas, mokslinė problema, pasirinktas tyrimo objektas, ginamasis teiginys, tyrimo tikslas bei uždaviniai, trumpai aptariami moksliniame tiriamajame darbe naudoti tyrimo metodai ir keturi skyriai, kuriuose analizuojami fizinių asmenų bankroto nagrinėjimo proceso ypatumai.

Pirmoje dėstymo dalyje apžvelgiama fizinių asmenų bankroto instituto raida, išskiriant fizinių asmenų bankroto pamatines idėjas ir nuostatas, susiformavusias romėnų teisėje, atskleidžiant, kokie fizinių asmenų bankroto modeliai egzistuoja pasaulyje, kurio modelio

[8]Jan C. Van Apeldoorn, „The Fresh Start for Individual Debtors: Social, Moral and Practical Issues“, *International Insolvency Review* 17, 1 (2008): 57-72.
[9]David Milman, „Personal Insolvency Law and the Challenges of a Dynamic, Enterprise-driven Economy“, *Singapore Academy of Law Journal* 20 (2008): 438-463, https://search.informit.com.au/documentSummary;dn=365889377620304;res=IELHSS
[10]Iain Ramsay, *Personal Insolvency in the 21st Century. A Comparative Analysis of the US and Europe* (Oxford: Hart Publishing, 2017), 1-228.

požymių turi Lietuvos fizinių asmenų teisinis reglamentavimas, kaip vyko fizinių asmenų bankroto instituto teisinio reglamentavimo procesas Lietuvoje.

Antroje dėstymo dalyje analizuojama, kokios pamatinių dispozityvumo ir rungimosi principų mokumo atkūrimo procese taikymo ribos, kokiais ypatumais šie principai pasižymi.

Trečioje dėstymo dalyje nustatomi fizinių asmenų bankroto subjektai ir jų teisinės padėties procesiniai ypatumai.

Ketvirtoje dėstymo dalyje analizuojama privalomos ikiteisminės kreditorių informavimo dėl ketinimo inicijuoti fizinio asmens bankroto bylą procedūros reikšmė ir probleminiai jos aspektai. Taip pat analizuojama teisminio nagrinėjimo specifika, kuri atskleidžiama per laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, kreditorinių reikalavimų tvirtinimo ir mokumo atkūrimo plano tvirtinimo procedūras.

Išvadose ir pasiūlymuose apibendrinama bei įvertinama, kaip pavyko pasiekti darbo tikslą ir įgyvendinti išsikeltus uždavinius, remiantis atliktos analizės rezultatais, pateikiami pasiūlymai, kurie padėtų fizinių asmenų bankroto procesą padaryti efektyvesnį ir labiau atitinkantį fizinių asmenų bankroto instituto specifiką.

1. FIZINIŲ ASMENŲ BANKROTO INSTITUTO TEISINĖ GENEZĖ

Daugelyje civilizuotų teisinių valstybių fizinių asmenų bankroto teisinis reguliavimas suprantamas kaip neatsiejama socialinio saugumo dalis ir įsiskolinusių asmenų galimybė „naujai pradžiai“[11]. Fizinių asmenų bankroto reguliavimas Lietuvoje tapo itin reikšmingas po 2008 m. vykusios ekonominės krizės, konstatavus, kad fizinių asmenų skolos sukuria potencialią grėsmę tarptautinei finansų sistemai[12]. Fizinių asmenų bankroto instituto integravimą į nacionalinius teisės aktus taip pat paspartino ir euro zonos krizė, dėl kurios buvo pasiūlyta 2016 m. direktyva dėl nemokumo ir restruktūrizavimo įstatymų[13]. Tai bei vykstantys kiti socialiniai procesai rodo, kad fizinių asmenų bankroto reiškinio, kaip jis suprantamas šiandien, įteisinimą paskatino finansiniai sunkumai, kilę tiek pasauliniu, tiek ES mastu.

Siekiant atskleisti fizinių asmenų bankrote kylančius procesinio pobūdžio ypatumus, neišvengiamai būtina panagrinėti socialinio reiškinio, kurio metu ir sprendžiami asmens teisiniai reikalavimai, prigimtį bei esmę[14].

1.1. Fizinių asmenų bankroto kaip socialinio reiškinio ištakos romėnų teisėje

Šiuolaikinis fizinių asmenų bankroto proceso aiškinimas ir reglamentavimas yra „ilgos, visų pirma, teisinių papročių, o vėliau ir rašytinės teisės evoliucijos rezultatas“[15]. Šiame poskyryje atliekamai fizinių asmenų bankroto proceso istorinei analizei pasirinkta romėnų teisė, kuri yra šiuolaikinės teisės sistemos pamatas.

Fizinių asmenų bankroto procedūra įvairiose valstybėse yra laikoma kaip veiksmingas įrankis, sudarantis sąlygas, sunkioje materialinėje padėtyje esančiam sąžiningam asmeniui atkurti mokumą ir susigrąžinti ekonominį stabilumą. Primityvioje visuomenėje Senovės Romos laikais, netinkamai vykdant prievoles, grėsdavo net vergija. „Nesant efektyvaus teisinio reguliavimo, padedančio surasti ir areštuoti skolininko turtą, toks griežtas kreditorių požiūris į skolingą asmenį buvo pateisinamas tikėjimu, kad įkalinto skolininko giminės bei draugai padengs skolas

[11]Joseph Spooner, „Seeking Shelter in Personal Insolvency Law: Recession, Eviction and Bankruptcy’s Social Safety Net“, *Journal of Law and Society* 44, 3 (2017): 1.
[12]Iain Ramsay, „*Towards an International Paradigm of Personal Insolvency Law? A Critical View*“ *QUT Law Review* 17, 1 (2017): 15.
[13]Žiūrėti European Commission, Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Preventive Restructuring Frameworks, Second Chance and Measures to Increase the Efficiency of Restructuring, Insolvency and Discharge Procedures, Directive 2012/30/EU, COM (2016) 723 final, 2016/0359 (COD).
[14]Bolzanas, *supra note* 6: 389.
[15]Stasys Vėlyvis ir Vilija Mikuckienė, „Origin of Bankruptcy Procedure in Roman Law”, *Jurisprudencija* 3, 117 (2009): 296, https://www.mruni.eu/upload/iblock/b17/velyvis_mikuckiene.pdf

kreditoriams mainais už skolininko laisvę“[16]. Todėl šiandien fizinių asmenų bankroto instituto viena iš paskirčių ir yra apsaugoti nemokaus skolininko, nebegalinčio tinkamai įvykdyti savo įsipareigojimų, teises bei teisėtus interesus[17]. Nors Senovės Romos teisėje taip pat galima rasti nemažai fizinių asmenų bankroto kaip reiškinio pamatinių idėjų, tačiau svarbu suprasti atskyrimą tarp tuometinių nuostatų turinio ir šiuolaikinės fizinių asmenų bankroto sampratos bei vengti jų tapatinimo.

Romėnų teisės principai yra pamatinės idėjos šiuolaikinės teisės sistemai. *„Iustitia* (iš lot.k. – teisingumas), *humanitas* (iš lot.k. – humaniškumas, žmoniškumas, palankumas), *aequitas* (iš lot. k. – teisingumas, lygybė), *fides* (iš lot. k. – tikėjimas, pasitikėjimas), *honestas* (iš lot. k. – garbingumas, sąmoningumas, dorumas) – tai tos teisės ir etikos paribį sudarančios sąvokos, kuriomis romėnų juristai argumentavo konkrečių teisinių situacijų sprendimus“[18], todėl „vienas svarbiausių romėnų jurisprudencijos ypatumų – tai teisės ir etikos vienovė“[19]. Nors iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad „Senovės Romos visuomenė, būdama žemo moralinio lygio, negalėjusi sukurti „teisingos“ teisės“[20], tačiau, kaip minėta, šiuolaikinis fizinių asmenų bankroto institutas artimai susijęs su romėnų teisės principais.

Vienas svarbiausių romėnų teisės principų, kuris iš esmės padarė reikšmingą įtaką šiuolaikinio fizinių asmenų bankroto instituto formavimuisi, yra *humanitas* (iš lot. k. – humaniškumas, žmoniškumas). Šis principas lėmė romėniškąjį savivertės kultą bei suvokimą apie kito asmens teises. „Humanitas reikalavo įstatymų leidėjo gerbti žmogaus asmenybę, draudė žeminti žmogaus orumą“[21]. Šis principas taikytas nepriklausomai nuo privatinių teisinių santykių, iš kurių kilęs konkretus ginčas, rūšies, bet visais atvejais siekiant ginti socialiai ar materialiai silpnesniąją šalį[22]. Šiuolaikine fizinių asmenų bankroto procedūra taip siekiama apginti materialiai pažeidžiamą, arti nuskurdimo ribos esantį skolininką ir atkurti jo orumą.

XII lentelių įstatymuose, kurie laikytini pirmuoju rašytiniu romėnų teisės šaltiniu, buvo įtvirtintos vienos pirmųjų nuostatų, reguliuojančių kreditorių ir skolininko santykius, skolininkui vengiant grąžinti skolas. Būtent III lentelė yra skirta reguliuoti nemokumo klausimus, susijusius su skolininko, kuris negali įvykdyti savo finansinių įsipareigojimų pagal teisėjo (pretoriaus)

[16] Indrė Sergenevičiūtė, „Ar fizinio asmens prievolės dėl bankroto Europos Sąjungos valstybėje gali baigtis Lietuvoje?” (magistro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2008), 10, https://vb.vdu.lt/object/elaba:1801013/index.html

[17] Vilija Mikuckienė, „Kreditorių teisių įgyvendinimas bankroto procese“, *Jurisprudencija* 77, 69 (2005): 33, https://www.mruni.eu/upload/iblock/48a/005_mikuckiene.pdf

[18] Artūras Tyla, „Romėnų teisė kaip šiuolaikinės privatinės teisės pagrindas” (magistro darbas, Vilniaus universitetas, 2011), 23, https://epublications.vu.lt/object/elaba:2170775/

[19] *Ibid.*

[20] Marius Jonaitis, „Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2005): 46.

[21] Tyla., *op. cit.*, 38.

[22] *Ibid.*

sprendimą[23]. Tuo parodoma, kad jau Senovės Romos laikais skolininkai turėdavo atsakyti kreditoriams už savo įsipareigojimų nevykdymą, tačiau priemonės skolai susigrąžinti buvo itin nehumaniškos ir žeminančios asmens orumą – jei skolininkas neturėdavo turto, iš kurio būtų galima patenkinti kreditorių reikalavimus, atsakyti skolininkui tekdavo savo asmeniu tiesiogine prasme – kreditoriams dalijantis skolininko kūną, t. y. jį sukapojant ir padalijant į lygias dalis kiekvienam kreditoriui.

Todėl vienas svarbiausių požymių, skiriančių šiuolaikinį fizinių asmenų bankroto procesą, kurį, lyginant su Senovės Romos laikais vyravusiu procesu, galima vadinti moderniu, yra skolos išieškojimo proceso objektas. Senovės Romos laikais skolos išieškojimas buvo nukreipiamas į patį asmenį, o ne į jo materialųjį turtą, kas lėmė asmeninės atsakomybės dominavimą. Taigi, Senovės Romos laikais žmonių požiūris į moralines normas ir patį teisingumo vykdymą buvo ribotas – skolos grąžinimu buvo siekiama labiau patenkinti savo ego, bet ne materialinį poreikį. Tokią Senovės Romos visuomenėje nusistovėjusią pasaulėžiūrą lėmė skolos santykių primityvus reguliavimas ir menkas valdžios institucijų vaidmuo.

Siekiant atskleisti ryšį tarp Senovės Romos teisėje nusistovėjusio fizinių asmenų bankroto proceso ir šiuolaikinėje teisėje vyraujančių normų, būtina atskleisti ir išanalizuoti tam tikrus Senovės Romos teisės etapus (*manus iniectio*, *venditio bonoro* ir *distractio bonorum* procedūras), kurie atskleidžia fizinių asmenų bankroto proceso principų formavimosi raidą, turėjusią tiesioginį poveikį šiuolaikinių bankroto proceso taisyklių kūrimui[24].

Pirmiausia aptartina *manus iniectio* procedūra, kurios paskirtis – priverstinis teismo sprendimo vykdymas, kuris pasižymėjo tuo, kad sprendimą vykdydavo pats ieškovas. *Manus iniectio* buvo laikoma teismine procedūra, kadangi ji buvo atliekama dalyvaujant magistratui. Ji prasidėdavo tik suėjus trisdešimties dienų terminui nuo skolos mokėjimo termino pabaigos arba teismo sprendimo priėmimo[25]. Ieškovas vesdavosi atsakovą į teismą ir, tardamas tam tikrą formulę, dėdavo ant jo ranką: jeigu atsakovas čia pat nesumokėdavo reikalaujamos sumos (arba jei už jį atsakomybės neprisiimdavo trečiasis asmuo – *vindex* (iš lot. k. gynėjas, užtarėjas)), ieškovas skolininką vesdavosi pas save, turėdamas teisę sukaustyti jį grandinėmis ir šią procedūrą taikyti 60 dienų[26]. Po 60 dienų, negavus išpirkos, skolininko likimas priklausydavo nuo kreditoriaus valios – galėdavo būti tiek nužudomas, tiek perduodamas vergijon. Tokiu būdu atskleidžiama kreditoriaus teisė nukreipti tiesioginį išieškojimą į skolininko asmenį. Kaip

[23]Stasys Vėlyvis ir Marius Jonaitis, *XII lentelių įstatymai ir jų komentarai* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007), 41.
[24]Vėlyvis ir Mikuckienė, *supra note* 15: 289.
[25]Stasys Vėlyvis, Vigintas Višinskis, Egidija Stauskienė, „Pagrindinės teismo sprendimų vykdymo taisyklės romėnų teisėje“, *Jurisprudencija* 2, 92 (2007): 10, https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2756/2560
[26]Ipolitas Nekrošius, Vytautas Nekrošius, Stasys Vėlyvis, *Romėnų teisė* (Vilnius: Justitia, 2007), 36.

istoriškai vystėsi išieškojimo iš skolininko asmens pakeitimas į išieškojimą iš skolininko turto, nėra žinoma, tačiau akivaizdu, kad tai buvo palaipsniui vykstantis procesas[27].

Lietuvos bankroto teisės doktrinoje nurodoma, kad „pagal *Gajaus Institutiones*, nesant skolininko ar jam pasislėpus, kai išieškojimas, nukreiptas į asmenį, būdavo neįmanomas, kreditorius turėjo teisę kreiptis į pretorių, prašydamas suteikti leidimą valdyti skolininko turtą (*missio in possesionem*)"[28]. Prašymą dėl skolininko turto perleidimo galėdavo pateikti keli kreditoriai, kurie apie turto perleidimą ir galimą turto pardavimą sužinodavo iš skelbimo, kuris buvo tapatus kvietimui prisijungti prie kitų kreditorių ir kartu siekti patenkinti savo skolinius reikalavimus[29]. Tokia kreditorių informavimo procedūra iš dalies atitinka šiuolaikinio fizinių asmenų bankroto procese įtvirtintas normas, susijusias su kreditorių informavimu apie ketinimą kelti fizinių asmenų bankroto bylą, bei kreditorinių reikalavimų pateikimo procedūra. Užsienio teisės doktrinoje nurodoma, kad pagrindas kreditoriui valdyti skolininkui priklausantį turtą buvo pretoriaus ediktas, o toks kreditorius buvo laikomas visų likusių kreditorių įgaliotinis (*magister*)[30]. Lietuvos moksliniuose šaltiniuose jis įvardijamas kaip „*magister bonorum vendorum*[31]*,* kuris buvo atsakingas už turto realizavimo taisyklių parengimą, skolininko turto aktyvų ir pasyvų nustatymą ir kitas varžytynių rengimo sąlygas"[32]. *Magister bonorum* parduodamo turto kainą nustatydavo ne vadovaudamasis realizuojamo turto verte, o kreditorinių reikalavimų suma, kadangi toliau kreditorių reikalavimų tenkinimo prievolė pereidavo turto pirkėjui[33]. Skolininko turto varžytinės (*bonorum emptio*) yra universaliosios sukcesijos atvejis, nes laimėtojas (*bonorum emptor*) tapdavo universaliu skolininko teisių bei pareigų perėmėju ir privalėjo kreditorių reikalavimus patenkinti visiškai arba proporcingai jų dydžiui[34]. *Venditio bonorum* institutas, kuriuo iš esmės panaikinta asmeninė atsakomybė, o vietoj jos atsiranda turtinė, yra labai artimas dabartinių laikų fizinių asmenų bankroto institutui ir jo procedūroms – skolininkui nevykdant įsipareigojimų, jis neturi atsakyti nei savo gyvybe, nei laisve, išieškojimas nukreipiamas tiesiogiai į skolininko turtą.

Analizuojant fizinių asmenų bankroto proceso raidą, pažymėtina, kad pakankamai ryškūs pokyčiai įvyko valdant Senovės Romos imperatoriui Diokletianui[35]. Kreditoriai buvo nepatenkinti turto kaina. Taip palaipsniui atsirado naujas nemokaus skolininko turto pardavimo būdas – *distractio bonorum*[36]. Šis būdas buvo ypatingas tuo, kad skolininko turtas nebuvo parduodamas

[27]Vėlyvis ir Mikuckienė, *supra note* 15: 292.
[28]Salvija Kavalnė ir kt., *Bankroto teisė. Pirmoji knyga* (Vilnius: Justitia, 2009), 163.
[29]Vėlyvis ir Mikuckienė, *op. cit.*, 292-293.
[30]Gregory Grimsal, „The Oblique Action", *Tulane Law Review* 54 (1980): 701.
[31]Kavalnė ir kt., *op. cit.*, 163.
[32]Stasys Vėlyvis, Vigintas Višinskis, Egidija Stauskienė, *supra note* 25: 10.
[33]*Ibid.*
[34]Marius Jonaitis, *Romėnų privatinė teisė (*Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014), 430-431.
[35]Gajus Aurelijus Valerijus Diokletianas Romos imperatoriumi buvo 284-305 m.
[36]Kavalnė ir kt., *op. cit.*, 164.

kaip visuma, turtas buvo suskaidomas į dalis ir pardavinėjamas atskirais vienetais. Šiuo skolininko turto vienetų realizavimu bei paskirstymu tarp kreditorių rūpinosi kuratorius, kuris buvo vadinamas *magistrate*, kuris iš esmės vykdydavo tas pačias funkcijas kaip ir aukščiau minėtas *magister bonorum vendorum*, kuris įgyvendindavo kreditoriaus ar kreditorių teises[37]. Taigi šiame išieškojimo iš nemokaus skolininko turto etape galima pastebėti specifinio subjekto, t. y. bankroto administratoriaus užuomazgas[38].

Taigi, romėnų teisėje atsiradę principai iki šiol daro reikšmingą įtaką šiuolaikinėms teisinėms sistemoms. Būtent Senovės Romos laikais buvo atkreiptas dėmesys į žmogaus orumo apsaugą, kuri šiandien, be kita ko, yra realizuojama, paduodant teismui pareiškimą dėl mokumo atkūrimo. Be to, iš romėnų teisės kildinami taip pat šie bankroto proceso principai: turtinė atsakomybė, bankroto administratoriaus dalyvavimas procese, kreditorių informavimo procedūra bei kitos reikšmingos taisyklės, kurios inkorporuotos tiek į Lietuvos, tiek į tarptautinius teisės aktus, reguliuojančius fizinių ir juridinių asmenų bankroto teisinius santykius.

1.2. Fizinių asmenų mokumo atkūrimo teisinio reglamentavimo modeliai

Finansinė rizika yra nuolatinė ir neatsiejama nuo bet kurios fizinių asmenų, įskaitant vartotojus, veiklos. Rizika yra natūrali šiuolaikinio gyvenimo dalis, su kuria neišvengiamai susiduria kiekvienas žmogus – tiek savo srities profesionalai, kurie užsiima verslu, tiek vartotojai, įsigyjantys tam tikras prekes ar paslaugas asmeninių ar šeimos poreikių tenkinimui. „Tarptautinė Restruktūrizavimo, nemokumo ir bankroto profesionalų asociacija pagal susidariusių skolų pobūdį skiria 6 skirtingas skolų kategorijas: išgyvenimo skolos, „gyvenimo ne pagal kišenę“ skolos, kompensacinės skolos (asmenų, kurie kenčia dėl socialinės atskirties arba nepriteklių), santykių skolos (dėl santykių su kitais asmenimis, pavyzdžiui, dėl santuokos, mirties, dėl kito sutuoktinio pridarytų skolų ir kt.), patogumų (patalpų) skolos, nesąžiningos skolos“[39].

Aptariant fizinių asmenų bankroto instituto sampratą, atkreiptinas dėmesys, kad egzistuoja du fizinių asmenų bankroto modeliai: anglo-amerikietiškas „*fresh start*“ (liet. „nauja pradžia“), siejamas su tuo, kad bankroto siekiantis skolininkas nėra suvaržomas sudėtingomis skolų likvidavimo procedūromis[40], skolininko interesus iškeliant aukščiau kreditorių interesų, ir europietiškas „*earned fresh start*“ (liet. „uždirbta nauja pradžia“), kurio esminis tikslas – suteikti

[37]Grimsal, *supra note* 30: 702.
[38]Vėlyvis ir Mikuckienė, *supra note* 15: 293.
[39]Edita Gruodytė, Julija Kiršienė ir Paulius Astromskis, „Fizinio asmens bankroto problema: teisiniai aspektai“, *Jurisprudencija* 3, 121 (2010): 222, https://www.mruni.eu/upload/iblock/70d/12gruodyte,%20kirsiene,%20astromskis.pdf
[40]Susan Block-Lieb, “Austerity, Debt Overhang, and the Design of International Standards on Sovereign, Corporate, and Consumer Debt Restructuring”, *Indiana Journal of Global Legal Studies* 22, 2 (2015): 537.

sąžiningam nemokiam asmeniui galimybę iš naujo įsilieti į vartotojų rinką, griežtai laikantis mokumo atkūrimo plano, tokiu būdu tinkamai užtikrinant ir kreditorių interesų apsaugą.

Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiasis teismas „*fresh start*“ modelį fizinių asmenų mokumo atkūrimo kontekste 1934 metais yra įvertinęs kaip vieną iš pagrindinių fizinių asmenų bankroto instituto tikslų, kuriuo siekiama išlaisvinti skolininką nuo skolų, suteikiant paskatą viską pradėti iš naujo, įsiliejant į darbo rinką[41]. Anglo-amerikietiškoji „*fresh start*“ grindžiama skubiu sąžiningo asmens skolų likvidavimu, nesudarant kliūčių iš naujo tapti aktyviu rinkos dalyviu. Pavyzdžiui, JAV asmuo gali pasirinkti, kaip grąžinti skolas kreditoriams: atsisakyti nuosavybes teise turimo turto ar grąžinti skolas per penkerius metus, likusias skolos, jų neišmokėjus per penkerių metų terminą, nurašant[42]. Tai parodo, jog „*fresh start*“ modelis yra orientuotas į tai, kad „visuomenei yra socialiai naudinga, jog skolininkas kaip silpnesnis rinkos dalyvis tam tikrais atvejais nepalankiai susiklosčius aplinkybėms iš tiesų galėtų pradėti „iš pradžių“, tai yra vėl įsitrauktų į ekonomiškai naudingą veiklą bei generuotų pajamas“[43]. „*Fresh start*“ modelis yra kaip riziką propaguojančios visuomenės „kolektyvinis draudimas“[44]. Be kita ko, pažymėtina, kad „naujos pradžios“ modelis „yra taikomas tose šalyse, kuriose valstybė nedaug kišasi į kreditinių santykių reguliavimą, rinka remiasi laisvai sudaromomis sutartimis, bankai ir kredito įstaigos gali laisvai pasirinkti kreditavimo sąlygas, dėmesys socialinei apsaugai nėra didelis, o valstybė skatina verslumą ir rizikos prisiėmimą“[45]. Atvirkščiai yra „uždirbtos naujos pradžios“ modelį taikančiose šalyse, kur didelis dėmesys yra skiriamas atsakingam kreditavimui, papildomam teisiniam reguliavimui, per didelio namų ūkio įsiskolinimo prevencijai[46], kadangi augant vartojimui, didėja poreikis skolintis ne tik dideles, bet ir mažas ar vidutines pajamas gaunantiems asmenims[47]. Be to, pastarajam modeliui būdinga ir tai, kad skolininko bankrotas nėra tik formali procedūra. Fizinis asmuo nustatytą terminą turi griežtai laikytis su kreditoriais suderinto mokumo atkūrimo plano, kurio tinkamas įgyvendinimas yra esminis mokumo atkūrimo etapas. Pastarasis modelis labiau atitinka kreditorių interesus, o anglo-amerikietiškasis modelis propaguoja liberalią mokumo atkūrimo procedūrą, kur skiriamas tik formalus dėmesys skolų grąžinimo plano vykdymui, dėl ko neretai pažeidžiami kreditorių interesai, iš dalies jiems perkeliant skolininkų finansinę naštą.

---

[41]Igor Livshits, James MacGeeand ir Michele Tertilt, „Consumer Bankruptcy: A Fresh Start“, Federal Reserve Bank of Minneapolis, žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d., <http://minneapolisfed.org/research/WP/WP617.pdf

[42]Tomas Aitis, „Fizinių asmenų bankrotas. Viskas apie fizinių asmenų bankroto procedūras ir asmeninių finansinių problemų sprendimo būdus“, Fizinių asmenų bankrotas, žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d., https://books.google.lt/books?id=ZTEPAQAAQBAJ&printsec=copyright&hl=lt&source=gbs_pub_info_r#v=onepage&q=kredit&f=false

[43]Gruodytė, Kiršienė, Astromskis, *supra note* 39: 214.

[44]Aitis, *op. cit.*

[45]*Ibid.*

[46]*Ibid.*

[47]Emilia Marsellou ir Yiannis Bassiakos, “Bankrupt Households and Economic Crisis. Evidence from the Greek Courts”, *Journal of Consumer Policy* 39, 1 (2016): 42.

Pasaulio bankas yra nurodęs, kad fizinių asmenų bankroto procesu yra „siekiama skatinti verslumą, didinti produktyvumą, skatinti finansinę ir socialinę įtrauktį, skatinti atsakingą skolinimą ir maksimaliai padidinti ekonominę veiklą“[48]. Atsižvelgiant į tai, autorės nuomone, „*fresh start*“ doktrina grindžiamas fizinių asmenų mokumo atkūrimo modelis yra kritikuotinas, kadangi tokios liberalios fizinių asmenų bankroto taisyklės skatina neatsakingą skolinimą / skolinimąsi. Šią mintį galima pagrįsti statistika – per 2017 metus JAV teismuose buvo nagrinėjamos beveik 12,8 mln. fizinių asmenų mokumo atkūrimo bylos[49]. Atvirkščiai nei daugumoje ES šalių, kuriose pagrindinis dėmesys skiriamas fizinių asmenų bankroto ir atsakingo kreditų teikimo taisyklių subalansavimui[50].

Dauguma ES šalių orientuojasi į redukcinį „*earned fresh start*“ modelį, kuriuo taikant atitinkamas priemones siekiama sureguliuoti per didelį įsiskolinimą[51], kuris doktrinoje aprašomas kaip socialine ar moraline problema[52]. Todėl šį modelį taikančios valstybės ypač didelį dėmesį skiria skolininko konsultavimui, ekonominiam švietimui, jo gyvenimo būdo keitimui[53], o iškėlus bankroto bylą – tinkamam skolų mokėjimo plano įgyvendinimui. Be to, ES šalyse dėl bankroto bylos iškėlimo gali kreiptis ne kiekvienas, susidūręs su finansiniais sunkumais, o tik įstatymuose numatytus konkrečius reikalavimus atitinkantys subjektai.

Lietuva deklaruoja, kad jos pasirinktas fizinių asmenų bankroto teisinio reguliavimo modelis yra savitas, „netapatus kurios nors kitos valstybės fizinių asmenų mokumo atkūrimo teisinio reguliavimo modeliui“[54]. Tačiau atsižvelgus į fizinių asmenų bankroto procesą ir jo specifiką, būtų pagrįsta manyti, kad Lietuvoje fizinių asmenų bankroto teisinis reguliavimas yra artimas „*earned fresh start*“ modeliui.

„*Earned fresh start*“ modelio egzistavimą Lietuvoje patvirtina teismų praktika, kur sistemiškai akcentuojamas sąžiningumas ir „uždirbta“ galimybė bankrutuoti: teismas atsisako iškelti nesąžiningo fizinių asmenų mokumo atkūrimo bylą dviem atvejais – „jeigu jis tapo nemokus dėl CK 6.67 straipsnyje nurodytų sudarytų sandorių, pažeidžiančių kreditorių teises, kurių sudaryti jis neprivalėjo, arba jeigu nustatomi kitokie jo veiksmai, kurie CK nustatyta tvarka

[48]Ramsay, *supra note* 10: 9.
[49]„Just the Facts: Consumer Bankruptcy Filings, 2006-2017“, United States Courts, žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d., http://www.uscourts.gov/news/2018/03/07/just-facts-consumer-bankruptcy-filings-2006-2017
[50]Algimantas Žemaitis, „Ar fizinių asmenų bankrotas nepažeidžia kreditorių interesų?“ (magistro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2013), 25, http://talpykla.elaba.lt/elabafedora/objects/elaba:2044828/datastreams/MAIN/content
[51]Aitis, *supra note* 42.
[52]Ramsay, *supra note* 10: 28
[53]Aitis, *op. cit.*
[54]„Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. balandžio 7 d. nutarimas Nr. 413 dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo koncepcijos patvirtinimo“, LRS, https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.369982

laikomi nesąžiningais“[55]. Be kita ko, Lietuvoje taikomi griežti ir konservatyvūs atsakingo skolinimo nuostatai, o mokumo atkūrimo planas yra esminė priemonė mokumui atkurti, kurio tinkamai nevykdant, bankroto byla gali būti nutraukta.

Valstybių pasirinkti fizinių asmenų bankroto teisinio reglamentavimo modeliai atspindi jų palaikomą poziciją ir lūkesčius dėl fizinių asmenų mokumo atkūrimo normų praktinio įgyvendinimo. „*Fresh start*“ pasižymi liberalumu, vartotojiškumo skatinimu ir išskirtinai skolininko interesų gynimu, o „*earned fresh start*“, atvirkščiai – grindžiamas griežtu ir konservatyviu fizinių asmenų bankroto teisiniu reglamentavimu, kuriame kreditorių interesai iš esmės yra lygiaverčiai skolininko interesams.

1.3. Fizinių asmenų mokumo atkūrimo instituto teisinė raida Lietuvoje

Asmens teisių evoliucija neišvengiamai lėmė vertybių perskirstymą ir pamatinių moralės nuostatų visuotinį pripažinimą, todėl jau XX a. antroje pusėje įsiviešpatavus teisei, valstybė tapo pagrindiniu svertu, įsipareigojusiu tarptautinei bendruomenei gerbti žmogaus teises ir laisves, jas užtikrinti bei tinkamai ginti pažeidimų atveju[56]. Šiuolaikinės valstybės, kaip politinės organizacijos, visų pirma, yra saistomos aukščiausios teisės reikalavimų ir turi funkcionuoti taip, jog sudarytų tinkamas sąlygas užtikrinti asmenims pakankamą teisinį saugumą bei svarbiausią vertybę, neatsiejamą nuo asmens – jo orumą[57]. Iš esmės žmogaus orumo atkūrimo būtinybė ir lėmė galimybę teismine tvarka restruktūrizuoti skolas, dėl ko ne tik atkuriamas fizinio asmens, įskaitant vartotoją, mokumas, bet ir užtikrinama orumo teisinė apsauga. Dėl fizinių asmenų bankroto teisės dėsningos raidos skolininkams taikoma atleidimo (nuo dalies) skolų procedūra šiuo metu labiau siejama nebe su pačiu bankrotu ir skolininkų pasmerkimu, o su jų reabilitavimu, tokiu reguliavimu suteikiant galimybę kiekvienam asmeniui prigimtinę teisę jaustis oriai[58].

Teismų praktikoje pagrįstai nurodoma, kad „tiek Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo (toliau – **ĮBĮ**), tiek Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymo (toliau – **ĮRĮ**) nuostatos yra specialiosios normos, kuriomis reglamentuojami juridinių asmenų bankroto ir restruktūrizavimo procesai, todėl šių įstatymo normų pagal analogiją negalima būtų taikyti su fizinių asmenų bankrotu susijusiems klausimams“[59]. Tačiau teismai neretai fizinių asmenų bankrotą aiškina per restruktūrizavimo proceso prizmę, konstatuodami, kad fizinių asmenų

[55]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-208-313/2016“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1244530
[56]Bolzanas, *supra note* 6: 390-391.
[57]*Ibid.*
[58]*Ibid,* 391.
[59]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-38/2013“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/511513

bankroto bylos iškėlimo tikslas yra „ne nurašyti ar anuliuoti fizinio asmens skolas, bet **atkurti fizinio asmens mokumą** (autorės paryškinta) ir patenkinti bent dalį kreditorinių reikalavimų“[60]. Dėl šios priežasties autorė toliau baigiamajame magistro darbe vietoj sąvokos „bankrotas“ (ten, kur nebus iškreipiama tikroji prasmė) vartos fizinio asmens „mokumo atkūrimas“ sąvoką, kadangi ji leis tiksliau atskleisti šio socialinio reiškinio prigimtį ir proceso ypatumus.

Fizinių asmenų mokumo atkūrimo institutas Lietuvoje iš esmės yra naujas teisinis reiškinys. Nors jau 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1346/2000 dėl bankroto bylų numatė „galimybę Europos Sąjungos valstybių narių teisėje nustatyti mokumo atkūrimo teisinį reguliavimą, kai skolininkas yra fizinis <…> asmuo“[61], tačiau Lietuvoje fizinių asmenų mokumo atkūrimo teisinė raida buvo itin lėta.

Nepaisant to, kad jau ne vienos Europos valstybės teisinėje bazėje fizinių asmenų mokumo atkūrimo institutas buvo plačiai taikomas, Lietuva iki pat 2009 metų nereglamentavo fizinių asmenų mokumo atkūrimo proceso nacionaliniu lygiu. Tai galimai lėmė fizinių asmenų mokumo atkūrimo emigracinio turizmo suintensyvėjimą, kuris ypač tapo aktualus po ekonominės krizės, kurios metu daugelis susidūrė su finansiniais sunkumais, o ekonominei krizei LAT net suteikė visiems žinomos ir neįrodinėtinos aplinkybės statusą[62].

Be to, liberalų požiūrį fizinių asmenų mokumo atkūrimo procedūros vykdymui kitose ES valstybėse parodo tai, kad fizinių asmenų mokumo atkūrimo procesą reguliuojantis nacionalinis teisės aktas Lietuvoje buvo priimtas tik praėjus 9-eriems metams po įstojimo į ES. Pakankamai lėtas fizinių asmenų mokumo atkūrimo instituto inkorporavimas į Lietuvos teisinę bazę galimai paskatino kai kuriuos Lietuvos gyventojus pagrindinių interesų vietą formaliai perkelti į kitas ES valstybes (į Airiją, Latviją ir kt.), kur įstatymiškai sąlygos reabilituotis bankrutuojant buvo sudarytos anksčiau. Pavyzdžiui, Lietuvos gyventojams tapo ypač patraukli nesudėtingu fizinių asmenų mokumo atkūrimo procesu pasižyminti kaimyninė Latvija, kurioje mokumo atkūrimo trukmė priklauso nuo skolos dydžio ir, skolai neviršijant 30 tūkst. eurų, fizinių asmenų mokumo atkūrimo procedūra gali būti užbaigta per vienerius metus[63]. Deja, fizinių asmenų mokumo atkūrimo instituto galiojimas kaimyninėse ir kitose šalyse nepaskatino kuo skubiau fizinių asmenų mokumo atkūrimo procesą teisiškai reglamentuoti ir Lietuvoje.

[60] „Klaipėdos apylinkės teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m.birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2FB-811-1067-2018“, ETEISMAI, http://eteismai.lt/byla/113336767151914/e2FB-811-1067/2018

[61] „Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. XIP-3052“, LRS, žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.395281?jfwid=-je7i1szj2

[62] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-265/2011“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/211298

[63] „Latvian Insolvency Law“, LIKUMI, 155 str. 4 d. 1 p., žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d., https://likumi.lv/doc.php?id=214590

Kaip minėta, Lietuvai įstojus į ES, nacionaliniai įstatymai dar ilgą laiką nenumatė nemokaus fizinių asmenų mokumo atkūrimo galimybės, kas prieštaravo fizinių asmenų interesams atkurti orumą. Galiojantys teisės aktai fiziniam asmeniui, nepajėgiančiam atsiskaityti su kreditoriais, nenumatė galimybės atleisti jį „nuo likusių skolų sumokėjimo, kuo greičiau atkurti jo mokumą ir vėl tapti vartotoju ir (ar) užsiimti komercine ūkine veikla, t. y. neskatino verslumo“[64].

„Užsienio šalių patirtis rodo, jog fizinių asmens mokumo atkūrimo institutas paprastai būdavo įvedamas tuomet, kai šalį ištikdavo taip vadinama „skolų krizė“[65]. „Pavyzdžiui, ekonominis nuosmukis 1990 metų pradžioje ir dėl šios priežasties padidėjusi bedarbystė paskatino Suomijos įstatymų leidėjus priimti įstatymą, reguliuojantį vartotojų, patyrusių finansinių sunkumų, padėtį“[66], o „Prancūzijoje įstatymas, reguliuojantis fizinių asmenų nemokumą, buvo inicijuotas po to, kai 1980 metų pabaigoje apie 200 tūkstančių Prancūzijos šeimų patyrė finansinių sunkumų“[67]. Lietuvoje, atvirkščiai – nors buvo vienbalsiai pripažįstama, jog mokumo atkūrimo institutas privalo būti įteisintas, o jam neegzistuojant Lietuva atsilieka nuo kitų Europos valstybių, tačiau kilo nemažai abejonių, ar žmonės ekonominio sunkmečio metu, žinodami apie įstatymu suteiktą teisę atsikratyti skolų naštos, nebūtų netiesiogiai skatinami priimti rizikingesnius sprendimus[68].

2009 metais atsirado fizinių asmenų mokumo atkūrimo įteisinimo užuomazgos – pateiktas pirmasis FABĮ projektas, kuris turėjo nemažai trūkumų, todėl buvo grąžintas taisyti[69]. 2010 m. balandžio 7 d. nutarimu Nr. 413 Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino FABĮ koncepciją (toliau – **Koncepcija**), kurios tikslas buvo įtvirtinti FABĮ pagrindines teisinio reguliavimo nuostatas[70]. Atsižvelgus į Koncepcijos nuostatas bei įvertinus nurodytus pirminio projekto trūkumus, 2011 m. buvo užregistruotas pakoreguotas FABĮ[71], tačiau buvo sukritikuota esminė fizinių asmenų nemokumo sąvoka bei nuostatos, susijusios su atgaliniu įstatymo veikimu.

Jau 2012 m. balandžio 17 d. buvo pateiktas FABĮ projektas[72], kuris iš esmės mažai kuo skyrėsi nuo 2011 m. pateikto, tačiau po mėnesio 2012 m. gegužės 10 d. projektas buvo patvirtintas su numatyta 2013 m. kovo 1 d. įsigaliojimo data. Todėl Lietuvoje tik nuo 2013 m. kovo 1 d.,

[64]Aiškinamasis raštas Nr. XIP-3052, *supra note* 61.
[65]Bernotaitė, *supra note* 4: 12.
[66]*Ibid.*
[67]*Ibid.*
[68]Gruodytė, Kiršienė, Astromskis, *supra note* 47: 216
[69]„Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo projekto Nr. XIP-450“. LRS, žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.352110?jfwid=rivwzvpvg
[70]Vyriausybės 2010 m. balandžio 7 d. nutarimas Nr. 413, *supra note* 54.
[71]„Lietuvos Respublikos Seimo Biudžeto ir finansų komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo projekto Nr. XIP-3052“, LRS, žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.409615
[72]„Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo projektas Nr. XIP-3052(2)“, LRS, žiūrėta 2018 m. gruodžio 8 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.422389

įsigaliojus FABĮ, iš esmės pablogėjus finansinei padėčiai ir nebegalint vykdyti finansinių prievolių kreditoriams, fiziniams asmenims buvo suteikiama galimybė kreiptis į teismą ir prašyti iškelti jiems mokumo atkūrimo bylą[73]. Lietuvoje įteisinus fizinių asmenų mokumo atkūrimo galimybę, „sudaromos sąlygos fiziniams asmenims, kurių finansinė padėtis labai bloga, per protingą terminą pagal galimybes tenkinti kreditorių reikalavimus ir, pasibaigus šiam terminui, įstatyme nustatytomis sąlygomis būti atleistiems nuo tolesnio skolų mokėjimo, t. y. atkurti jų mokumą ir užtikrinti kreditorių reikalavimų tenkinimą nustatyta tvarka“[74].

Be to, nepraėjus net mėnesiui po FABĮ įsigaliojimo, 2013 m. kovo 28 d. buvo priimtas FABĮ 4 straipsnio pakeitimo įstatymas, kuriuo fizinių asmenų bankroto bylų teismingumas perduotas apylinkių teismams. Tai rodo, kad reguliavimas, įtvirtintas FABĮ, buvo priimtas paskubomis, tinkamai neįsigilinus į fizinių asmenų mokumo atkūrimo procesą, todėl iš karto buvo keistinas.

FABĮ įtvirtintu fizinių asmenų mokumo atkūrimo institutu siekiama išlaikyti skolininko ir jo kreditorių interesų pusiausvyrą. Tačiau šis fizinių asmenų mokumo atkūrimo procesas pasižymi sudėtingu reguliavimu ir proceso ypatumais, kurie nulemti socialinių tikslų – nepažeidžiant nei vienos mokumo atkūrimo procese dalyvaujančios šalies interesų atkurti fizinio asmens ekonominį stabilumą ir vėl tapti aktyviu rinkos dalyviu. Mokumo atkūrimo proceso ypatumai iki mokumo atkūrimo plano įgyvendinimo etapo bus atskleidžiami ir analizuojami tolesniuose magistro baigiamojoje darbo skyriuose.

[73] „Aktuali Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika fizinių asmenų bankroto klauismais“, AVNT, žiūrėta 2018 gruodžio 6 d., http://www.bankrotodep.lt/assets/Paslaugos/Administratoriai/Administratori-veiklos-prieira/ADMINISTRATORI-VEIKLOS-PRIEIRA/LATfiziniuasmenubankrotas.pdf

[74] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. vasario 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje 3K-3-39-313/2017“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1428999/1221260

2. DISPOZITYVUMO IR RUNGIMOSI PRINCIPŲ TAIKYMO RIBOS FIZINIŲ ASMENŲ MOKUMO ATKŪRIMO PROCESE

Atskleidus fizinių asmenų mokumo atkūrimo teisinio reglamentavimo modelių sampratą, išanalizavus pamatinių fizinių asmenų mokumo atkūrimo proceso principų kilmę bei fizinių mokumo atkūrimo instituto formavimosi raidą Lietuvoje, tikslinga atskleisti, kokiais ypatumais pasižymi fizinių asmenų mokumo atkūrimo procese taikomi fundamentalūs dispozityvumo ir rungimosi principai, lemiantys proceso ypatumus.

FABĮ 5 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad fizinių asmenų mokumo atkūrimo bylos „iškeliamos ir nagrinėjamos Civilinio proceso kodekso (toliau – **CPK**) nustatyta ginčo teisenos tvarka, išskyrus FABĮ įstatymo nustatytas išimtis“[75]. Akivaizdu, kad įstatymų leidėjas fizinių asmenų mokumo atkūrimo procesą įsivaizdavo kaip kompleksinį, glaudžiai sąveikaujant materialinėms ir proceso teisės normoms, išskiriant fizinių asmenų mokumo atkūrimo bylų ginčo pobūdį. „Dar XIX amžiuje F. W. Schelingas, H. Fittingas, A. S. Schulce pripažino bankrotą civilinio proceso dalimi“[76]. „Tačiau bankroto bylose bendrosios civilinių bylų nagrinėjimo nuostatos yra modifikuojamos specialiųjų normų <...>, todėl kartais sunku įžvelgti ne tik atskirų CPK bendrosios dalies normų, bet netgi kai kurių civilinio proceso principų įgyvendinimą bankroto procese“[77]. Iš esmės analogiška situacija susiklosto ir fizinių asmenų mokumo atkūrimo procese.

Šiame magistro baigiamajame darbe gilesnei analizei pasirinkti dispozityvumo ir rungimosi principai. Dispozityvumo principas, kuris kildinamas iš materialiųjų teisės normų, pasirinktas dėl to, kadangi būtent jis lemia fizinių asmenų mokumo atkūrimo pradžią, o rungimosi principas yra pamatinis, kurio taikymo apimtis lemia teismo veiksmus įrodinėjimo procese tiek skolininko sąžiningumo, tiek kitų aspektų atžvilgiu. Todėl per šių principų taikymo prizmę geriausiai atsiskleidžia fizinių asmenų mokumo atkūrimo proceso esmė ir ypatumai.

„Teisės doktrinoje bankroto teisė <...> priskiriama prie tarpšakinių teisės institutų, turi tiek viešosios teisės, tiek privatinės teisės elementų, ir iš esmės yra priskiriama prie privatinės teisės, kurioje dominuoja dispozityvusis teisinių santykių pobūdis“[78]. Dispozityvumo principas yra įtvirtintas CPK 12 straipsnyje ir yra vienas fundamentaliausių, reiškiantis tai, kad šalys gali pačios, neperžengdamos įstatymų leistino elgesio ribų, nuspręsti, ar atlikti tam tikrą veiksmą,

[75] „Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas“, *Valstybės žinios*, 57(2823) (2012).
[76] Vilija Mikuckienė, „Bankroto proceso samprata“, *Jurisprudencija* 7, 109 (2008): 32, https://repository.mruni.eu/handle/007/12084
[77] Mikuckienė, *supra note* 17: 35.
[78] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. kovo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-109-611/2015“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1008107

pavyzdžiui, ar paduoti pareiškimą dėl mokumo atkūrimo bylos iškėlimo, ar skųsti teismo sprendimą apeliacine tvarka ir pan.

Dispozityvumo principo reikšmė buvo akcentuojama jau romėnų teisėje. „M. Jonaitis, nagrinėjęs romėnų teisės įtaką šiuolaikinei civilinio proceso teisei, yra pažymėjęs, kad civilinio proceso dispozityvumo turinys yra aiškiai nusakytas Ulpiano: *„Invitus nemo rem cogetur defendere“* – niekas prieš savo valią nėra verčiamas ginti savo reikalą“[79]. Teismų praktikoje taip pat yra išaiškinta, kad remiantis dispozityvumo principu „šalys turi teisę laisvai naudotis savo materialinėmis ir procesinėmis teisėmis, pačios veikti proceso eigą, o teismo iniciatyva galima tik tokiu mastu, kiek tai nepažeidžia dispozityvumo principo“[80]. Todėl šalys yra laisvos nuspręsti, kokį elgesio modelį pasirinkti: jos gali jomis naudotis bei nesinaudoti, naudotis jomis tik iš dalies, keisti reikalavimų apimtį ir pan.

Fizinių asmenų mokumo atkūrimo bylose dispozityvumo principo taikymo ribos yra siauresnės apimties nei įprasta ginčo teisena nagrinėjamose bylose. Be to, disponavimas savo teisėmis ir pareigomis materialiojoje teisėje taip pat yra iš dalies apribotas, todėl suprantama, kad subjektai visomis teisėmis negali laisvai disponuoti ir fizinių asmenų mokumo atkūrimo procese[81].

Nepaisant to, kad fizinių asmenų mokumo atkūrimo procese teisėjams suteikiamas aktyvesnis vaidmuo (pavyzdžiui, teisė teismui savo iniciatyva rinkti įrodymus), kas ir lemia dispozityvumo principo ribų siaurinimą, tačiau dispozityvumo principo egzistavimas fizinių asmenų mokumo atkūrimo bylose negali būti paneigtas. Dispozityvus reguliavimas atsispindi ne vienoje FABĮ nuostatoje, pavyzdžiui, galimybė skųsti kreditorių susirinkimo sprendimus (FABĮ 25 straipsnio 11 dalis)[82], kreiptis į teismą dėl bankroto administratoriaus atstatydinimo, nuostolių atlyginimo ir naujo bankroto administratoriaus paskyrimo (FABĮ 17 straipsnio 7 punktas)[83] ir kt. Tačiau asmenų, galinčių pagal FABĮ inicijuoti fizinio asmens mokumo atkūrimo bylos iškėlimą, ratas yra itin siauras. Pastaroji teisė suteikta tik pačiam fiziniam asmeniui, siekiančiam bankrutuoti. Tokiu būdu įstatymų leidėjas imperatyviai apribojo elgesio modelį, nurodydamas tokį siaurą baigtinį sąrašą asmenų, galinčių inicijuoti fizinio asmens mokumo atkūrimo bylą. Tačiau pažymėtina, kad prieš priimant FABĮ buvo rimtai diskutuojama iniciatyvos teisę dėl skolininko mokumo atkūrimo suteikti ir kreditoriams[84].

---

[79]Žilvinas Terebeiza, „Dispozityvumo principo galiojimo ribos ginant viešąjį interesą teisme“, *Jurisprudencija* 7, 109 (2008): 93, https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2565

[80]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-235“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/16909

[81]Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, ir Vytautas Nekrošius, *Civilinio proceso teisė: vadovėlis* (Vilnius: Justitia, 2003), 184.

[82]Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *supra note* 75: 25 str. 11 d.

[83]*Ibid.,* 17 str. 7 p.

[84]Vyriausybės 2010 m. balandžio 7 d. nutarimas Nr. 413, *supra note* 54.

Nors fizinių asmenų mokumo atkūrimo procesas sukuria specifinius santykius, lemiančius dispozityvumo principo suvaržymą skolininkui ar tam tikrų teisių suteikimą, tačiau pažymėtina, kad būtent šis principas yra kertinis fizinių asmenų mokumo atkūrimo pradžiai. Juk būtent skolininkui yra suteikta teisė pareiškimu inicijuoti mokumo atkūrimo bylos iškėlimą.

Dispozityvumo principas yra glaudžiai susijęs su rungimosi principu, kurio taikymas fizinių asmenų mokumo atkūrimo procese (taip pat kaip ir dispozityvumo) yra ribotas. Siekiant padaryti tam tikrą atskyrimą tarp dispozityvumo ir rungimosi principų, atkreiptinas dėmesys, kad dispozityvumo principo esmę sudaro tai, kad asmuo gali kreiptis į teismą su pareiškimu, bet gali ir nesikreipti. Rungimosi principas reiškia, kad siekdamas apginti materialiąją subjektinę teisę asmuo turi įstatymo nustatyta tvarka kreiptis į teismą, nes niekas kitas už jį to negali padaryti, kaip ir nuspręsti, kokiais įrodymais grįs savo reikalavimus. Akivaizdu, kad skolininkui pateikus pareiškimą (dispozityvumo aspektas), tačiau nepasinaudojus suteikiamomis galimybės įrodinėti atitinkamas aplinkybes (rungimosi aspektas), byloje galimai nebus pasiektas norimas rezultatas.

Rungimosi principas yra sudėtinė teisės į teisminę gynybą dalis[85], todėl mokumo atkūrimo bylose pamatiniu proceso rungimosi principu ne tik įgyvendinama esminė teisė būti išklausytam, bet ir užtikrinamas teismo aktyvumas renkant įrodymus ir priimant teisėtą sprendimą, atkuriant tik tų asmenų mokumą, kuriems tai yra būtina. CPK 12 straipsnis numato, kad civilines bylas teismai nagrinėja laikydamiesi rungimosi principo[86]. Visas bylos aplinkybes turi įrodyti šalys, o teismas tik įvertina bylos faktus pagal pateiktus įrodymus ir negali aiškintis aplinkybių, kurių nė viena iš šalių nenurodo, kadangi bylos šalių teisės yra lygios, todėl teismas turi būti nešališkas ir privalo abiem šalims užtikrinti vienodas galimybes įrodinėti tiesą[87]. Todėl rungimosi principo esmę sudaro tai, kad nešališkas teismas nagrinėja šalių ginčą, o šalys privalo įrodyti tas aplinkybes, kuriomis jos remiasi savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrindu, t. y. šalys procese turi būti aktyvios, siekdamos įrodyti tai, ką teigia[88].

Kaip minėta aukščiau, bankroto procesas yra mišraus pobūdžio, turi tiek privatinės, tiek viešosios teisės požymių. Pasak F. Kleino, „vien tai, kad procesas yra viešosios teisės dalis, savaime įpareigoja šalia privačių interesų gynybos rūpintis ir visuomenės interesų užtikrinimu“[89].

[85]„Teisingumo Teismo 2009 m. gruodžio 2 d. sprendimas Europos komisija prieš Airiją ir kitus (byla C-89/08)“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/default.aspx?id=1919&crd=28528&lng=LT
[86]„Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, *Valstybės žinios*, 42(1340) (2002).
[87]Artūras Driukas ir Virgilijus Valančius, *Civilinis procesas: teorija ir praktika : vadovėlis. T. 1.* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005), 304
[88]„Šiaulių apylinkės teismo Šiaulių rūmų 2018 m. sausio 4 d. nutartis Nr. 2FB-1223-841/2018“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1579023
[89]Laužikas, Mikelėnas, Nekrošius, *supra note* 81: 36-38.

LAT formuojamoje praktikoje taip pat akcentuojama, kad fizinių asmenų bankroto procese egzistuoja viešasis interesas, kuris ir nulemia tam tikrus proceso ypatumus[90].

Viešasis interesas yra suprantamas plačiai. Bendrąja prasme viešasis interesas suprantamas kaip teisinis gėris, reikšmingas visuomenei ar jos daliai, kurio apsauga būtina Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – **Konstitucija**) įtvirtintų pamatinių visuomenės vertybių užtikrinimui[91]. LAT yra išaiškinęs, „kad viešojo intereso sąvoka yra vertinamojo pobūdžio, jos turinys gali būti atskleidžiamas analizuojant konkrečios bylos faktines aplinkybes ir aiškinant bei taikant joms konkrečias teisės normas“[92]. Dėl to, siekiant suprasti dispozityvumo ir rungimosi principo siauresnio taikymo apimtį fizinių asmenų mokumo atkūrimo procese, yra tikslinga išsiaiškinti, kaip šiose bylose pasireiškia viešojo intereso veikimas, kadangi tiek Lietuvos teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje yra palikta „pilkoji zona“ aiškinant viešojo intereso turinį fizinių asmenų mokumo atkūrimo bylų kontekste.

Viešojo intereso samprata plačiau atskleista sprendžiant juridinių asmenų bankroto bylas: „bankroto bylos iškėlimas ir nagrinėjimas neišvengiamai turi įtakos visų įmonės kreditorių, taip pat visos visuomenės bei valstybės interesams, nes užbaigus bankroto bylą įmonė skolininkė paprastai yra **likviduojama**“[93] (autorės paryškinta). Fizinių asmenų mokumo atkūrimo procese siekiama ne pašalinti iš apyvartos nemokius rinkos dalyvius (autorės paryškinta)[94], o padėti sąžiningiems fiziniams asmenims atkurti mokumą ir sugrįžti į aktyvų ekonominį gyvenimą.

Analizuojant viešojo intereso pobūdį įmonių bankroto ir fizinio asmens mokumo atkūrimo bylose, atkreiptinas dėmesys, kad įmonių bankroto byloje viešasis interesas iš esmės vyrauja visose proceso stadijose. Tokią poziciją galima sutikti ir teisės doktrinoje[95]. Juridinio asmens „bankroto bylos iškėlimas ir nagrinėjimas neišvengiamai turi įtakos visų įmonės kreditorių, taip pat visos visuomenės bei valstybės interesams, nes užbaigus bankroto bylą įmonė skolininkė paprastai yra likviduojama“[96]. Viešojo intereso egzistavimą juridinių asmenų bankroto

[90] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2014“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/931357

[91] Skirmantė Gadeikytė, „Asmenų teisėtų lūkesčių problema ginant viešąjį interesą“, *Teisės problemos 1, 87 (2015):*117, http://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/S.Gadeikyte-15-1.pdf

[92] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-291/2013“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/684467

[93] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-16/2014“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/802065

[94] „Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. B2-596-755/2016“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1433762

[95] Mikuckienė, Vilija. „Civilinio proceso principų taikymo ribos bankroto bylose“, *Socialinių mokslų studijos* 1, 1 (2009): 102, https://www3.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/viewFile/1443/1383

[96] Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 15 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2-474-241/2018“, INFOELX, https://www.infolex.lt/tp/1571237

bylose lemia tai, kad bankroto bylos iškėlimas įmonei sukelia *erga omnes* padarinius[97]. Kaip minėta aukščiau, fizinių asmenų mokumo atkūrimo byloje siekiama priešingų tikslų – ne panaikinti rinkos dalyvį, bet jį sugrąžinti į aktyvų ekonominį gyvenimą. Fizinių asmenų mokumo atkūrimo proceso tikslai suponuoja išvadą, kad įstatymų leidėjas turėjo panašių ketinimų, kurie įtvirtinti ĮRĮ 1 straipsnio 2 dalyje, t. y. sudaryti sąlygas išsaugoti fizinį asmenį kaip aktyvų rinkos subjektą ir padėti atkurti jo mokumą[98]. Tokia įžvalga buvo pastebėta ir FABĮ projekto aiškinamajame rašte, kuriame pasakyta, kad numatomas teisinis reguliavimas iš esmės galėtų būti prilyginamas įmonių restruktūrizavimo procesui[99]. Todėl viešasis interesas mokumo atkūrimo procese yra siejamas su skolininkui suteikiama galimybe iš naujo integruotis į aktyvią ekonominę rinką.

Visgi fizinių asmenų mokumo atkūrimo byla yra pripažinimo byla, kurią iškėlus keičiasi fizinio asmens statusas visuomenėje, kas lemia tik „dirbtinį“ viešojo intereso vyravimą. „Dirbtinis“ interesas atsiranda iš išorės, iš poreikio žinoti apie galimai pasikeisiantį fizinio asmens statusą tiems, kurie turi teisinį santykį su galimai nemokiu asmeniu. Viešasis interesas fizinių asmenų mokumo atkūrimo bylose realizuoja kreditorių teisių apsaugą. Iš to galima daryti išvadą, kad juridinių asmenų bankroto procese viešasis interesas **dominuoja** (autorės paryškinta), kadangi įmonės likvidavimo pasekmės gali tiesiogiai paveikti ne tik kreditorius, bet ir darbuotojus, valstybę (pavyzdžiui, galima išskirti valstybinės reikšmės bankų bankrotus). Mokumo atkūrimo procese tik **vyrauja** viešojo intereso **elementas** (autorės paryškinta), kadangi fizinio asmens pripažinimas nemokiu iš esmės nepaveiktų didelės dalies visuomenės, be to, asmuo nebus eliminuojamas iš rinkos.

Europos Žmogaus Teisių Teismas yra pažymėjęs, kad fizinių asmenų mokumo atkūrimu yra „siekiama apsaugoti asmens orumą ir išvengti visiško fizinio asmens nuskurdinimo“[100], tačiau manytina, kad orumas pats savaime taip pat nėra viešasis interesas, tai labiau vidinė žmogaus vertybė. Viešojo intereso veikimą ir jo apimtį lemia pats proceso tikslas bei galimos teisinės pasekmės, pasibaigus bankroto bylai.

Be to, autorės nuomone, viešasis interesas mokumo atkūrimo byloje, atvirkščiai nei įmonių bankroto bylose, negali vyrauti visose mokumo atkūrimo proceso stadijose ir taip modifikuoti tiek dispozityvumo, tiek rungimosi principų taikymo ribas. Viešojo intereso atžvilgiu

[97] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-253-219/2017“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1474149

[98] „Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas“, *Valstybės žinios*, 31(1012) (2001).

[99] „Aiškinamasis raštas Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo projektui Nr. XIP-450“, LRS, žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d., // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=339728

[100] „EŽTT 2004 m. liepos 20 d. sprendimas byloje Back v. Finland“, LTD, https://www.legal-tools.org/en/browse/record/74866d/

specifika atsiranda būtent mokumo atkūrimo bylos iškėlimo stadijoje. Pagal FABĮ mokumo atkūrimo procesą pradeda pareiškėjas (ne ieškovas), kas suponuoja išvadą, kad mokumo atkūrimo bylos iškėlimo stadijoje vyrauja ir ypatingosios teisenos taisyklės. Nepaisant to, kad FABĮ tiesiogiai įtvirtinta, kad procesas vyksta ginčo teisenos tvarka (FABĮ 5 straipsnio 1 dalis)[101], tačiau pats mokumo atkūrimo procesas yra mišrus, turintis tiek ypatingosios, tiek ginčo teisenos požymių. Todėl įvertinus, kad esminių ypatingosios teisenos požymių, lemiančių viešojo elemento vyravimą, galima įžvelgti tik mokumo atkūrimo bylos iškėlimo stadijoje, teismo aktyvus vaidmuo ja ir turėtų apsiriboti.

LAT kito pobūdžio bylose suformuotoje praktikoje, aiškinant ir taikant dispozityvumo ir rungimosi principus, pažymima, kad „ginčo nagrinėjimo ribas, įrodinėjimo dalyką nustato ginčo šalys, o teismas turi spręsti bylą, vertindamas tik šalių nurodytus faktus ir jų pateiktus įrodymus“[102]. Todėl tik iškeliant fizinio asmens mokumo atkūrimo bylą, rungimosi principas taikomas siauresne apimtimi. Kitose stadijose fizinis asmuo turi būti aktyvus, kadangi būtent jis siekia atkurti mokumą ir išvengti dalies skolų grąžinimo kreditoriams, t. y. siekia asmeninės finansinės naudos, todėl jis nėra atleistas nuo įrodinėjimo naštos[103], kad tapo nemokus elgdamasis sąžiningai[104]. Todėl teismo aktyvumas turėtų apsiriboti tik ta proceso stadija, kurioje siekiama visapusiškai nustatyti mokumo atkūrimo bylos iškėlimui ar atsisakymui reikšmingas aplinkybes.

Apeliacinės instancijos teismas sukritikavo pasyvų pirmosios instancijos teismo vaidmenį mokumo atkūrimo bylos stadijoje, vertinant įrodymus, dėl kurių fizinis asmuo klaidingai galėjo būti pripažintas nesąžiningu. Teismas pažymėjo, kad mokumo atkūrimo byloje sprendžiant sąžiningumo (nesąžiningumo) klausimą, įrodinėjimas turi savo specifiką. Teismas, „nustatęs, kad yra pagrindas abejoti pareiškėjo sąžiningumu (nesąžiningumu), turi būti aktyvus ir pareikalauti pareiškėjo pateikti papildomus įrodymus, kurių pagrindu galėtų padaryti pagrįstą išvadą dėl asmens sąžiningumo (nesąžiningumo)“[105].

Apeliacinės instancijos teismo pozicijai autorė pritaria, kadangi fizinių asmenų mokumo atkūrimo institutu būtent ir yra siekiama sukurti efektyvų teisinį mechanizmą, kuriuo būtų suteikiama galimybė atkurti mokumą tik sąžiningam fiziniam asmeniui. Nepagrįstai iškelta ar neiškelta fizinio asmens mokumo atkūrimo byla gali sukelti negrįžtamų teisinių padarinių, todėl

[101]Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *supra note* 75: 5 str. 1 d.
[102]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-94/2009“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/111636
[103]Bolzanas, *supra note* 6: 393.
[104]„Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1690-613/2017“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1555629
[105]„Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1144-866/2018“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1573809

trūkstant atitinkamų įrodymų, teismas privalo juos išreikalauti, jei tai gali turėti esminės įtakos teismo sprendimui dėl mokumo atkūrimo bylos iškėlimo ar atsisakymo ją kelti.

Iš esmės teismo aktyvumas galėtų būti realizuojamas ne tik renkant įrodymus, bet ir kitomis priemonėmis. Mokumo atkūrimo procesą gali inicijuoti ir vartotojai, kurie teismų praktikoje yra pripažįstami „silpnesniąja“ ir labiau socialiai pažeidžiama šalimi. Galiojantys teisės aktai ir teismų praktika patvirtina, kas vartotojo dalyvavimas procese iš esmės ir lemia teismo pareigą būti aktyviam[106]. Teismo aktyvumas, siekiant silpnesniųjų gynybos ir apsaugos, galėtų būti realizuojamas išaiškinant asmens teisę naudotis advokato (atstovo) pagalba, siekiant geriau apginti savo teises ir teisėtus interesus. Kadangi teismo aktyvų vaidmenį procese įprastai lemia vartotojų teisinis neišprusimas, dėl kurio teismui kyla pareiga aktyviai veikti procese tiek renkant įrodymus, tiek išaiškinant teises. Teismui išaiškinus teisę turėti advokatą (atstovą), bet vartotojui nepasinaudojus šia galimybe, abejotina, ar teismas tokiu atveju turėtų būti aktyvus vartotojo atžvilgiu. Toks vartotojo elgesys sudaro teisines prielaidas piktnaudžiavimui „silpnesniosios“ šalies padėtimi. Be to, išvis abejotina, ar vartotojas mokumo atkūrimo procese turėtų būti vertinamas kaip silpnesnioji šalis, kadangi būtent jam būtų suteikiama finansinė nauda, iškėlus mokumo atkūrimo bylą.

Antroji subjektų grupė, kuriems FABĮ suteikia galimybę atkurti mokumą, yra fiziniai asmenys - verslininkai, kurie dėl nepasisekusios ūkinės komercinės veiklos tapo nemokūs. Bankrutuojantiems fiziniams asmenims - verslininkams galėtų būti taikoma įmonių bankroto proceso modelio analogija, kadangi juos pripažinus nemokiais gali kilti neigiamos pasekmės ne tik jų, bet ir samdomų darbuotojų atžvilgiu. Teisės doktrinoje vyrauja pozicija, kad įmonių bankroto procese teismo aktyvus vaidmuo turi išlikti viso proceso metu[107], todėl analogiškai galėtų būti taikoma ir mokumo atkūrimo siekiantiems fiziniams asmenims - verslininkams. Mokumo atkūrimo bylą iškeliant vartotojams, nėra socialiai pažeidžiamų asmenų (samdomų darbuotojų). Mokumo atkūrimas iš esmės finansiškai paveikia tik patį vartotoją ir jo kreditorius, todėl manytina, kad teismo aktyvumas pateisinamas tiek, kiek siekiama užtikrinti kreditorių teises (padedant kreditoriams gauti įrodymus dėl nesąžiningumo ir pan.). Todėl turėtų būti akcentuojamas ne teismo, o paties vartotojo aktyvumas, kadangi po mokumo atkūrimo procedūros būtent jo skolos bus nurašomos.

Taigi, išanalizavus dispozityvumo ir rungimosi principų taikymą fizinių asmenų mokumo atkūrimo kontekste, darytina išvada, kad pastarųjų principų siauresnės taikymo ribos turėtų būti tik mokumo atkūrimo bylos iškėlimo stadijoje (su tam tikromis išimtimis fiziniams asmenims -

[106]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-205-916/2018“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1599854
[107]Mikuckienė, *supra note* 95:102.

verslininkams). Šioje stadijoje galima įžvelgti ypatingosios teisenos požymių (fizinis asmuo paduoda pareiškimą dėl pripažinimo (nemokiu) bylos iškėlimo), lemiančių viešojo intereso elemento vyravimą. Būtent dėl viešojo intereso elemento egzistavimo byloje dispozityvumo ir rungimosi principų taikymo apimtis yra siauresnė – suteikiamas aktyvesnis vaidmuo teismui išreikalaujant įrodymus sąžiningumo ir kitais esminiais aspektais, kurių pagrindu yra priimamas sprendimas dėl mokumo atkūrimo bylos iškėlimo ar atsisakymo ją kelti.

3. FIZINIŲ ASMENŲ MOKUMO ATKŪRIMO PROCESE DALYVAUJANČIŲ ASMENŲ TEISINĖS PADĖTIES YPATUMAI

Išanalizavus fizinių asmenų mokumo atkūrimo kaip reiškinio genezę bei atskleidus mokumo atkūrimo procese vyraujančių bendrųjų civilinio proceso principų ypatumus, tikslinga aptarti mokumo atkūrimo procese dalyvaujančių asmenų teisinę padėtį, kuri aktuali tampa jau civilinės bylos iškėlimo stadijoje.

Procesinių santykių subjektus apibrėžia proceso dalyvių ar dalyvaujančių byloje asmenų sąvokos. Vadovaujantis CPK 37 straipsnio 1 dalimi, „dalyvaujančiais byloje asmenimis laikomi proceso dalyviai, turintys teisinį suinteresuotumą bylos baigtimi“ [108], o proceso dalyviais pripažįstami visi byloje dalyvaujantys asmenys, nepriklausomai nuo to, ar turi teisinį suinteresuotumą bylos baigtimi.

Tiek dėl mokumo atkūrimo iniciatoriaus, tiek dėl jo kreditorių, tiek dėl valstybės subjektų (teismo ir bankroto administratoriaus) teisinės padėties ir vaidmens procese kyla teisinių diskusijų: koks yra tinkamas fizinių asmenų mokumo atkūrimo procese dalyvaujančių šalių procesinis statusas; kada iš tiesų atsiranda kreditorių teisinis suinteresuotumas mokumo atkūrimo bylos baigtimi; kieno interesus fizinių asmenų mokumo atkūrimo byloje privalo ginti bankroto administratorius ir kiti aktualūs mokslinėje doktrinoje bei teismų praktikoje keliami klausimai, susiję su fizinių asmenų mokumo atkūrimo procesu.

Fizinių asmenų mokumo atkūrimo procese dalyvaujančiais byloje asmenimis laikomi du pagrindiniai teisinį suinteresuotumą turintys subjektai (subjektų grupės) – fizinis asmuo, inicijuojantis mokumo atkūrimą, ir jo kreditoriai. Tiek fizinio asmens mokumo atkūrimą inicijuojantis asmuo, tiek jo kreditoriai turi atitinkamą suinteresuotumą bylos baigtimi. Fizinio asmens, inicijuojančio mokumo atkūrimą, pagrindinis siekis atsikratyti skolų naštos ir vėl tapti aktyviu rinkos dalyviu, o kreditorių – atgauti kuo didesnę kreditorinio reikalavimo dalį. Procese dalyvauja ir valstybės subjektai (teismas ir bankroto administratorius), kurių esminis tikslas – teisingas ir sąžiningas bylos išnagrinėjimas. Dėl šių priežasčių aktualu aptarti tiek dalyvaujančių byloje asmenų, tiek kitų proceso dalyvių teisinio statuso ypatumus mokumo atkūrimo proceso kontekste.

[108] Civilinio proceso kodeksas, *supra note* 86: 37 str. 1 d.

3.1. Fizinio asmens kaip pagrindinio mokumo atkūrimo proceso subjekto (skolininko) teisinė padėtis

Kiekvieno civilinio proceso pradžia yra siejama su jo inicijavimu, todėl fizinių asmenų mokumo atkūrimo procesas nėra išimtis. Fizinių asmenų mokumo atkūrimo bylos iškėlimui yra numatyti specialūs FABĮ normose įtvirtinti reikalavimai ir nustatyta atitinkama procedūra.

Vadovaujantis FABĮ 1 straipsnio 4 dalimi, mokumo atkūrimo procedūros inicijavimo teisė, atvirkščiai nei juridinių asmenų atveju, Lietuvoje yra suteikta tik fiziniam asmeniui[109]. Būtų nepagrįsta manyti, kad fizinių asmenų mokumo atkūrimo institutas yra taikomas išimtinai fiziniams asmenims - vartotojams. Kadangi nuolat plečiantis civilinei apyvartai bei rinkos ekonomikai, fiziniai asmenys plėtoja verslą ne tik įsteigdami juridinius asmenis, bet ir imdamiesi savarankiškos veiklos ir vykdami ūkinę komercinę veiklą, įsigiję verslo liudijimus, individualios veiklos pažymėjimus, tapę ūkininkais, dėl ko neišvengiamai kyla ir rizika, jog netinkamas verslo sprendimas gali nulemti fizinio asmens nemokumą[110]. Kita vertus, ir fizinis asmuo kaip vartotojas gali dalyvauti civiliniuose santykiuose ir nevykdyti jokios komercinės veiklos, tačiau plėtojantis kreditų sistemai, didelė tikimybė, jog ir vartotojai pasikeitus jų finansinei padėčiai gali nebepajėgti padengti savo finansinių įsiskolinimų[111]. Todėl logiška, kad FABĮ „vienodai taikomas tiek fizinių asmenų - vartotojų bankroto byloms, tiek fizinių asmenų, vykdančių ūkininko ar individualią veiklą, bankroto byloms“[112]. Toks reguliavimas, kuriuo suteikiama mokumo atkūrimo galimybė ne tik vartotojams, bet ir verslo subjektams, manytina, pagrįstas verslo aplinkos gerinimu. Tačiau pastebėtina, kad mokumo atkūrimo procese verslo subjektui ar profesionaliam paslaugų teikėjui nėra taikomi tapatūs reikalavimai. Pastariesiems taikomi ženkliai didesni atidumo, rūpestingumo standartai[113], ir net menkas sąmoningas bendro pobūdžio taisyklių ignoravimas gali nulemti atsisakymą iškelti mokumo atkūrimo bylą[114]. Kai tuo metu vartotojų teisių apsauga tiek nacionaliniu, tiek ES mastu yra prioritetinė sritis, todėl vartotojams taikomi žemesni vertinimo kriterijai, konstatuojant mokumo atkūrimo bylos iškėlimo sąlygas.

Tęsiant mokumo atkūrimo inicijavimo klausimą, pažymėtina, kad dar svarstant FABĮ projektą buvo diskutuota, ar mokumo atkūrimo proceso inicijavimas tik pagal fizinio asmens

[109]Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *supra note* 75: 1 str. 4 d.
[110]Elena Žvirblytė, „Fizinio asmens nemokumas: teorinės ir praktinės problemos“ (magistro darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2012), 7, https://vb.mruni.eu/object/elaba:1994544/index.html
[111]Ibid.
[112]„Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo Nr. XI-2000 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 27, 29, 31 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymo Nr. XIIIP-1668“, LRS, žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/ce1656b0114b11e88a05839ea3846d8e?jfwid=zaydj71u5
[113]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-337-915/2017“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1534660
[114]Bolzanas, *supra note* 6: 394.

pareiškimą atitinka kreditorių interesus, kadangi ĮBĮ 5 straipsnyje nustatytas platesnis subjektų, galinčių pateikti pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo įmonei, ratas (kreditoriai, vadovas ar kiti asmenys pagal kompetenciją, likvidatorius)[115]. Be to, ir Koncepcijos 13 punkte buvo numatyta, kad inicijuoti fizinių asmenų mokumo atkūrimo procesą galės pats fizinis asmuo ar kreditorius, tačiau, „atsižvelgus į kai kurių suinteresuotų institucijų nuomonę bei įvertinus kitas projekto nuostatas, buvo nustatyta, kad inicijuoti fizinių asmenų mokumo atkūrimo procesą galėtų tik pats fizinis asmuo“[116]. Tačiau taip ir liko neaišku, kokios priežastys lėmė atsisakymą suteikti skolininko mokumo atkūrimo iniciavimo teisę kreditoriams.

Neigiamai vertintina, kad individualia ar ūkine veikla besiverčiančių fizinių asmenų darbuotojai taip pat palikti už mokumo atkūrimo iniciatyvos teisę turinčių subjektų rato ribų. Kadangi ĮBĮ suteikia teisę darbuotojams, su kuriais laiku neatsiskaitoma, kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo įmonei. Todėl analogiška galimybė, užtikrinanti darbuotojų teisę ginti savo pažeistas turtines teises, pateikiant pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo fiziniam asmeniui, turėtų būti įtvirtinta ir FABĮ.

Tačiau toks siauras mokumo atkūrimo iniciatyvos teisę turinčių subjektų ratas, galėtų būti aiškinamas, atsižvelgiant į FABĮ įtvirtintą fizinių asmenų mokumo atkūrimo tikslą, kuris analogiškas restruktūrizavimo proceso tikslui – atkurti mokumą. Fizinių asmenų mokumo atkūrimo procesas Lietuvoje yra savanoriškas (taip pat kaip ir restruktūrizavimas), todėl jo iniciatorius (kaip ir restruktūrizavimo procese) yra įsiskolinimų nesugebantis padengti fizinis asmuo. Be to, ir teismų nutartyse galima rasti išaiškinimų, kad fizinių asmenų mokumo atkūrimo procese įžvelgtina tam tikrų sąsajų su įmonių restruktūrizavimo procesu[117]. Manytina, kad įstatymų leidėjas, nepaisant bankroto sąvokos vartojimo, FABĮ įtvirtino skolų restruktūrizavimo proceso koncepciją ir ją įgyvendinančias mokumo atkūrimo priemones[118].

Kitose ES šalyse galime rasti ir kitokių mokumo atkūrimo inicijavimo modelio pavyzdžių. Latvijoje prašymą dėl fizinių asmenų mokumo atkūrimo bylos inicijavimo pateikti taip pat gali tik skolininkas, tačiau pagal Latvijos bankroto įstatymą teisė paduoti pareiškimą dėl fizinio asmens bankroto yra suteikta ir likvidatoriui, t. y. asmeniui, nurodytam 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos Reglamento Nr. 1346/2000 29 straipsnio a punkte[119]. Visgi nuostata, kuria bankrotą suteikiama teisė inicijuoti ir likvidatoriui, laikytina pertekline, kadangi jos taikymui

[115] „Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas. Pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo projekto Nr. XIP-450“, LRS, žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=rivwzvpvg&documentId=TAIS.422271&category=TAK
[116] Aiškinamasis raštas Nr. XIP-450, *supra note* 99.
[117] „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. rugpjūčio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1969-658/2014“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/864938
[118] „Kauno apylinkės teismo Kaišiadorių rūmų 2017 m. lapkričio 17 d. nutartis Nr. e2FB-950-753/2017“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1559979
[119] Latvian Insolvency Law, *supra note* 63: 133 str. 1 d. 2 p.

nereikalaujama įdiegti jokių įgyvendinamųjų priemonių nacionalinėje įstatyminėje bazėje, kadangi reglamentas yra tiesioginio taikymo teisės aktas.

Štai Estijoje bankroto bylą gali inicijuoti skolininkas arba kreditorius(-iai), o skolos restruktūrizavimo prašymą gali pateikti tik pats skolininkas. Įvairiose šalyse fizinių asmenų mokumo atkūrimo iniciatyvos teisę turinčių subjektų ratas skiriasi dėl skolų restruktūrizavimo ir bankroto bylų procesų esminių skirtumų, kadangi bankrotas siejamas su skolininko turto pardavimu ir pajamų paskirstymu kreditoriams (akivaizdu, kad kreditoriai yra suinteresuoti inicijuojant tokio pobūdžio bylas), o skolų restruktūrizavimo proceso tikslas – pertvarkyti fizinio asmens skolas (kreditoriai paprastai neturi asmeninio intereso pradėti restruktūrizavimo procesą)[120].

Galimybę mokumo atkūrimo procesą inicijuoti tiek skolininkui, tiek kreditoriui(-iams) suteikia Jungtinė Karalystė. Tačiau, remiantis naujausiais Jungtinės Karalystės Nemokumo tarnybos (angl. *The Insolvency Service*) paskelbtais fizinių asmenų bankroto statistiniais duomenimis, galima matyti, kad Anglijoje ir Velse 2018 m. II ketvirtyje patys skolininkai savo iniciatyva pateikė 3 136 paraiškas dėl fizinio asmens bankroto, o kreditoriai[121] – 925 peticijas[122], kas yra tik 22,8 procento visų fizinių asmenų mokumo atkūrimo bylų. Pateikti skaičiai suponuoja išvadą, kad kreditoriai turi kur kas mažesnį suinteresuotumą fizinio asmens mokumo atkūrimo bylos iškėlimui nei pats skolininkas. Todėl pati mokumo atkūrimo bylų specifika dažnai lemia, kad kreditoriui netgi nenaudinga, kad skolininkas bankrutuotų, ypač tais atvejais, kai su kreditoriumi vyksta atitinkami, nors ir minimalūs, atsiskaitymai.

Atsižvelgiant į tai, kad mokumo atkūrimo procesą pagal FABĮ gali inicijuoti tik skolininkas, „siekiantis turimų savo skolų restruktūrizavimo ir pradiniame etape ginčo, nesant proceso šalių, nėra, iš esmės galima manyti, jog ši procedūra pradedama pagal ypatingosios teisenos taisykles, jas taikant tiek, kiek tai atitinka pačios bylos teisinę prigimtį“[123].

Skolininko vaidmuo procese taip pat yra specifinis. Pastarasis privalo būti itin aktyvus ir rodyti suinteresuotumą byla – atvykti į posėdžius, neatvykus nurodyti priežastis ir pan. Fizinio asmens, inicijuojančio mokumo atkūrimo procesą, aktyvų vaidmenį procese yra akcentavęs ir apeliacinės instancijos teismas, sukritikavęs ir panaikinęs pirmosios instancijos teismo nutartį, kuria iškelta fizinio asmens mokumo atkūrimo byla. Apeliacinis teismas byloje konstatavo, kad

[120]Goda Ambrasaitė, ir Rimvydas Norkus, „Legal Aspects of Insolvency of Natural Persons in the Baltic States”, *Juridica International* 21 (2014): 179, http://ojs.utlib.ee/index.php/juridica/article/view/JI.2014.21.16

[121]Pažymėtina, kad kreditoriaus peticiją teismui dėl fizinio asmens bankroto gali pateikti tik tuo atveju, jei skolininkas kreditoriui yra skolingas 5000 Didžiosios Britanijos svarų sterlingų ar daugiau.

[122] „Insolvency Statistics: April to June 2018“, National Statistics, žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d., https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/729810/Insolvency_Statistics_Commentary_-_Q2_2018.pdf

[123]Bolzanas, *supra note* 6: 395.

pirmosios instancijos teismas nepagrįstai prioritetą suteikė asmens, kuris pats nerodė jokio suinteresuotumo mokumo atkūrimo bylos iškėlimu, interesų gynimui, todėl buvo visi pagrindai CPK 246 straipsnio 1 dalies teisiniams padariniams taikyti, t. y. palikti ieškinį dėl mokumo atkūrimo bylos iškėlimo nenagrinėtą[124]. Autorė pritaria apeliacinio teismo išvadai. Juk pats procesas būtent ir prasideda dėl fizinio asmens, nepajėgiančio tinkamai vykdyti įsipareigojimus, mokumo atkūrimo, todėl nesant fizinio asmens tiesioginio intereso, byla taptų beprasme, pažeidžiančia kreditorių interesus.

Praktikoje taip pat kyla aktualus klausimas dėl sutuoktinio procesinės padėties mokumo atkūrimo byloje. FABĮ ilgą laiką tiesiogiai nenumatė galimybės abiem sutuoktiniam pateikti bendrą pareiškimą dėl mokumo atkūrimo bylos iškėlimo, tačiau iš teismų praktikos akivaizdu, jog sutuoktiniai, nepaisant to, buvo linkę pateikti bendrą pareiškimą[125]. Kitose valstybėse, pavyzdžiui, Vokietijoje[126], šis klausimas buvo išspręstas tiesiogiai įstatyme numatant jungtinio bankroto galimybę. Lietuvoje ši teisė įtvirtinta tik 2018 m. birželio 26 d., įsigaliojus FABĮ pakeitimams, kuriuose numatyta, kad bendro turto ir (ar) bendrų prievolių kreditoriams siejami fiziniai asmenys gali bankrutuoti pagal vieną bylą (FABĮ 4^1 straipsnio 1 dalis)[127]. Kol ši nuostata neegzistavo, teismai taip pat neretai priimdavo bendrą pareiškimą dėl mokumo atkūrimo, vadovaudamiesi CPK 43 straipsnio 1 dalimi, kuri numato, kad ieškinys gali būti paduodamas bendrai kelių ieškovų, jeigu yra privalomas ar neprivalomas bendrininkavimas[128].

Sutuoktinių bankrotas praktikoje yra realiausias ir dažniausiai pasitaikantis atvejis, kada teismai pripažįsta, jog tikslinga kelti vieną mokumo atkūrimo bylą keliems fiziniams asmenims[129]. „Santuokoje gyvenantys asmenys, jeigu nėra pasinaudoję teise pasirinkti kitokį sutuoktinių turto teisinį režimą, po santuokos sudarymo turtą įgyja ir valdo bendrosios jungtinės nuosavybės teise, todėl santuokos metu įgytos prievolės yra solidarios“[130]. Tai dažniausiai lemia, kad abiejų sutuoktinių nemokumo klausimas iškyla vienu metu, kadangi nebankrutavusiam sutuoktiniui išlieka prievolė atsakyti visa apimtimi. Lietuvoje ilgą laiką nebuvo aiškiai sureguliuotas šeimos (sutuoktinių) bankrotas, todėl pradėjo formuotis įvairi teismų praktika, kai „teismai vienose bylose įpareigodavo išskirti vienoje byloje paduotus bendrus sutuoktinių prašymus, o kitose – sutuoktinius, padavusius teismui atskirus prašymus, įpareigodavo paduoti vieną bendrą

[124] „Kauno apygardos teismo 2014 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-485-658/2014“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/801015
[125] Ingrida Bareikaitė, „Fizinio asmens bankrotas: sutuoktinio ir vaikų teisių apsauga“ (magistro darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2014), 29, https://vb.mruni.eu/object/elaba:2127398/
[126] „Insolvency Statute (Germany)“, Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz, žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d., http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_inso/
[127] Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *supra note* 75: 4^1 str.1 d.
[128] Civilinio proceso kodeksas, *supra note* 86: 43 str. 1 d.
[129] Aiškinamasis raštas Nr. XIIIP-1668, *supra note* 112.
[130] *Ibid.*

prašymą“[131]. Todėl, siekiant išvengti bet kokio teisinio neaiškumo, buvo įtvirtinta galimybė fiziniams asmenims, kuriuos sieja bendros prievolės, pateikti vieną pareiškimą dėl mokumo atkūrimo.

Tačiau, atkreiptinas dėmesys, kad FABĮ nuostatos, reglamentuojančios bendrą pareiškimo dėl mokumo atkūrimo pateikimą, nėra imperatyvios, todėl išlaikoma asmenų diskrecija kreiptis į teismą tiek bendru, tiek atskiru pareiškimu. Visgi siekiant išvengti bet kokių skirtingų teisinių interpretacijų bei nesudaryti teisinių prielaidų operatyvumo ir koncentruotumo principų pažeidimui, rekomenduotina nurodyti, kas yra laikomi bendromis prievolėmis susiję asmenys, apibrėžiant baigtinį subjektų ratą – sutuoktiniai, nesusituokę, bet bendrą ūkį vedantys asmenys, buvę sutuoktiniai ar kt.

Taip pat svarbus procesinis momentas, kada teisme išvis gali būti pradedamas svarstyti mokumo atkūrimo klausimas. Pagal dabartinį teisinį reguliavimą Lietuvoje mokumo atkūrimo byla gali būti iškelta fiziniam asmeniui, kuris yra nemokus (FABĮ 2 straipsnio 2 dalis), t. y. „kai jis negali įvykdyti skolinių įsipareigojimų, kurių mokėjimo terminai suėję ir kurių suma viršija 25 Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintas minimaliąsias mėnesines algas“[132]. Tačiau tam tikrose šalyse, pavyzdžiui, kaimyninėje Latvijoje, fizinių asmenų mokumo atkūrimo bylą galima iškelti ne tik esant faktiškai nemokiam, bet ir kilus realiai grėsmei tapti nemokiam ateityje[133].

Nors „iš Konstitucijos išplaukia, kad Lietuvos valstybė yra socialiai orientuota, todėl asmuo, kuris neturi jokių perspektyvų gražinti skolas, tampa našta valstybės socialinei sistemai“[134], tačiau Lietuvoje fizinių asmenų mokumo atkūrimo teisinis reguliavimas nenumato galimybės pradėti fizinių asmenų mokumo atkūrimo procesą, egzistuojant pagrįstai **tikimybei** (autorės paryškinta) tapti nemokiu ateityje, kas gali būti laikoma nacionalinės teisės trūkumu[135]. Nesuteikus galimybės nemokiam asmeniui bankrutuoti, „toks asmuo gali pasitraukti į šešėlį ir visą gyvenimą slėpti savo pajamas, tokiu atveju kreditorių teisės būtų dar labiau pažeidžiamos“[136]. Todėl, autorės nuomone, siekiant tinkamai pasiekti FABĮ keliamus fizinių asmenų mokumo atkūrimo proceso tikslus, t. y. atkurti fizinio asmens mokumą ir kuo didesne apimtimi patenkinti kreditorių finansinius reikalavimus, būtų pagrįsta „gresiančio nemokumo“ modelį įtvirtinti ir Lietuvos fizinių asmenų mokumo atkūrimo teisiniame reguliavime.

Kol kas Lietuvos įstatyminėje bazėje ne tik nėra įtvirtintas „gresiančio bankroto“ kriterijus, bet Lietuvos teismuose dar labiau siaurinama fizinio asmens bankroto sąvoka. Tokia

[131]Aiškinamasis raštas Nr. XIIIP-1668, *supra note* 112.
[132]Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *supra note* 75: 2 str. 2 d.
[133]Latvian Insolvency Law, *supra note* 63: 129 str.
[134]Pagrindinio komiteto išvada Nr. XIP-450, *supra note* 115.
[135]Ambrasaitė, Norkus, *supra note* 120: 179.
[136]Pagrindinio komiteto išvada Nr. XIP-450, *op. cit.*

mintis grindžiama pirmosios instancijos teismo nutartimi, kurioje konstatuota, kad „sąžiningas fizinis asmuo laikytinas visiškai nemokiu tada, kai sąžiningo fizinio asmens **finansinė būklė yra kritinė**“[137] (autorės paryškinta). Autorės nuomone, toks reguliavimas yra vertintinas neigiamai, kadangi tokiu būdu skolininkas yra privedamas iki visiško nuskurdimo, kas iš esmės sudaro teisines prielaidas ne tik skolininko, bet kreditorių interesų pažeidimui.

Nors FABĮ 5 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „fizinių asmenų mokumo atkūrimo bylos iškeliamos ir nagrinėjamos ginčo teisenos tvarka, išskyrus FABĮ nustatytas išimtis“[138], tačiau LAT yra nurodęs, kad „sprendžiant mokumo atkūrimo bylos iškėlimo klausimą, priešingai nei ginčo teisenos tvarka nagrinėjamose bylose, nėra skirtinga jų baigtimi suinteresuotų šalių, kurios dispozityviai įrodinėja savo reikalavimus ir atsikirtimus“[139]. Todėl, remiantis LAT apžvalga bylose dėl fizinių asmenų bankroto, ši teisės aiškinimo taisyklė atspindi fizinių asmenų mokumo atkūrimo bylų specifiką, pagal kurią nemokus fizinis asmuo, pareiškimu kreipdamasis dėl mokumo atkūrimo bylos jam iškėlimo, nesiekia apginti pažeistos arba ginčijamos teisės, o kreditoriai negali būti laikomi jo teisės pažeidėjais[140]. Todėl „FABĮ 5 straipsnio 1 dalies nuoroda į tai, kad fizinių asmenų mokumo atkūrimo bylos iškeliamos ir nagrinėjamos ginčo teisenos tvarka, reiškia tik nuorodą į procesines taisykles, pagal kurias keliamos ir nagrinėjamos tokios bylos, o ne esminį tokių bylų priskyrimą ginčo teisenos kategorijai“[141]. Vis dėlto dar randama tokios teismų praktikos, kurioje pareiškėjas vadinamas ieškovu[142], tačiau, autorės nuomone, būtų tikslinga vadovautis kai kurių teisėjų pozicija, nurodant, kad fizinis asmuo, inicijuojantis mokumo atkūrimo byla, yra „pareiškėjas (ieškovo procesinėje padėtyje)“[143], tokiu būdu derinant ypatingosios ir ginčo teisenos taisyklių taikymą.

Skolininkas yra mokumo atkūrimo proceso pagrindinis ir vienintelis subjektas, kadangi tik jam suteikta mokumo atkūrimo proceso iniciatyvos teisė. Teisės tik pačiam skolininkui inicijuoti mokumo atkūrimo bylą kilmė gali būti aiškinama atsižvelgiant į tai, kad fizinių asmenų mokumo atkūrimu siekiama analogiškų tikslų kaip ir įmonių restruktūrizavimo procese – mokumo atkūrimo, grąžinant skolas pagal su kreditoriais suderintą planą. Be kita ko, FABĮ numatyta, kad

[137] „Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos miesto rūmų 2015 m. liepos 7 d. nutartis Nr. 2FB-8163-613/2015“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1111435
[138] Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *supra note* 75: 5 str. 1 d.
[139] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 3K-3-516/2014, *supra note* 90.
[140] Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, *supra note* 3: 4.
[141] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-355-695/2017“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1530596
[142] „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-2145-781/2018“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1606305;
„Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1719-866/2018“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1600823
[143] „Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2018 m. vasario 26 d. nutartis Nr. 2FB-1896-920/2018“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1582446

mokumo atkūrimo procese taikomos ginčo teisenos taisyklės, tačiau inicijuojant mokumo atkūrimo bylą, ypač atsižvelgiant į tai, kad pareiškimu siekiama iškelti pripažinimo (pripažinimo nemokiu) bylą, procesas turėtų prasidėti pagal ypatingosios teisenos taisykles, taip išvengiant teisinio neaiškumo, koks iš tiesų yra skolininko procesinis statusas mokumo atkūrimo byloje.

3.2. Kreditoriaus procesinis statusas skolininko mokumo atkūrimo procese

Kita specifinė subjektų grupė fizinių asmenų mokumo atkūrimo procese – kreditoriai. Vadovaujantis FABĮ 3 straipsnio 1 dalimi, fizinio asmens kreditoriai yra fiziniai ir juridiniai asmenys, turintys teisę reikalauti iš fizinio asmens įvykdyti prievoles ir įsipareigojimus[144]. Kreditoriai yra vienas pagrindinių subjektų mokumo atkūrimo procedūrų vykdymo metu, todėl nesant kreditorių pats mokumo atkūrimo procesas negalėtų vykti.

Tiek doktrinoje, tiek teismų praktikoje kildavo klausimas, nuo kada jie tampa suinteresuotais bylos baigtimi ir nuo kurio momento turėtų būti įtraukiami į bylą. Tik 2018 m. birželio 26 d., įsigaliojus naujai FABĮ redakcijai, papildant 3 straipsnį 2 dalimi[145], ši spraga buvo užpildyta, numatant, kad kreditoriai nuo fizinio asmens pareiškimo iškelti mokumo atkūrimo bylą priėmimo teisme dienos laikomi teisiškai suinteresuoti ir turi teisę kreiptis į teismą su prašymu įtraukti juos į bylą trečiųjų asmenų, nepareiškiančių savarankiškų reikalavimų, teisėmis.

CPK 37 straipsnis numato, kad „dalyvaujančiais byloje asmenimis laikomi proceso dalyviai, turintys teisinį suinteresuotumą bylos baigtimi“[146]. Tačiau fizinis asmuo dar tik pateikia teismui pareiškimą iškelti mokumo atkūrimo bylą (joje dar nėra dalyvaujančių asmenų, bylos proceso dalyvių), todėl svarstytina, ar dar nesant iškeltai mokumo atkūrimo bylai, atskaitos tašką pareikšti teisinį suinteresuotumą tikslinga sieti su mokumo atkūrimo bylos iškėlimo momentu („kreditoriai laikomi teisiškai suinteresuoti“), kadangi teismas gali ir neiškelti mokumo atkūrimo bylos[147]. Tačiau reguliavimas, kai kreditoriai turi galimybę būti įtraukti į civilinę bylą trečiųjų asmenų teisėmis dar iki teismui nusprendžiant, ar iškelti mokumo atkūrimo bylą, vertintinas teigiamai. Tokiu būdu yra užtikrinama kreditorių prigimtinė teisė į teisminę gynybą (CPK 5

[144]Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *supra note* 75: 3 str. 1 d.
[145]„Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo Nr. XI-2000 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 27, 29, 31 straipsnių ir priedo pakeitimo ir Įstatymo papildymo 4-1 straipsniu įstatymas“, LRS, žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d., https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/c1614010627211e8acbae39398545bed
[146]Civilinio proceso kodeksas, *supra note* 86: 37 str.
[147]„Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijos Teisės grupės dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo Nr. XI-2000 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 27, 29, 31 straipsnių ir Įstatymo priedo pakeitimo įstatymo projekto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo Nr. XI-2000 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 27, 29, 31 straipsnių ir priedo pakeitimo Įstatymo projekto pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“ projekto (TAIS Nr. 17-12150(2); TAIS Nr. 17-12152(2)) (TAP-17-1873; TAP-17-1872)“, LRS, žiūrėta žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d., https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/c3795e91de8411e782d4fd2c44cc67af/format/ISO_PDF/

straipsnio 1 dalis)[148], kadangi jau nuo pareiškimo dėl mokumo atkūrimo bylos iškėlimo priėmimo momento kyla grėmė, jog kreditorių finansiniai reikalavimai liks nepatenkinti arba patenkinti tik iš dalies.

Abejonių kelia FABĮ 3 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, kurioje numatyta, kad kreditorius kartu su prašymu įtraukti jį dalyvauti byloje trečiuoju asmeniu, nepareiškiančiu savarankiškų reikalavimų, teismui turi pateikti kreditoriaus reikalavimo teisę fiziniam asmeniui patvirtinančius įrodymus[149]. Pažymėtina, kad FABĮ 6 straipsnio 3 dalies 3 punktas įtvirtina, kad teismas nutartyje, kuria iškelia fiziniam asmeniui mokumo atkūrimo bylą, privalo nurodyti laikotarpį, iki kada kreditoriai turi teisę pareikšti bankroto administratoriui iki fizinio asmens mokumo atkūrimo bylos iškėlimo dienos atsiradusius savo reikalavimus[150].

Iš to kyla klausimas, kaip derinti FABĮ 3 straipsnio 2 dalies ir 6 straipsnio 3 dalies 3 punkto nuostatas, kurios viena kitai iš esmės prieštarauja. Kadangi kreditorius jau tuo metu, kai atsiranda interesas būti įtrauktam į bylą pagal FABĮ 3 straipsnio 2 dalį, privalo pateikti įrodymus, pagrindžiančius jo reikalavimą. Iš esmės tapatūs reikalavimai išplaukia ir iš FABĮ 6 straipsnio 3 dalies 3 punkto, t. y. kreditorius abiem atvejais privalo pagrįsti savo finansinį reikalavimą. Kol kas šiais klausimais teismai nėra pasisakę, tačiau manytina, kad FABĮ 3 straipsnio 2 dalimi tik formaliai įvertinami kreditoriaus pateikti kreditorinio reikalavimo įrodymai, jų pagrįstumo detaliai neanalizuojant.

Vadovaujantis dabartiniu teisiniu reguliavimu, kreditoriai, siekiantys, kad jų reikalavimas būtų patvirtintas fizinių asmenų mokumo atkūrimo byloje, privalo pareikšti kreditorinį reikalavimą ir pateikti pagrindžiančius įrodymus, t. y. kreditorių finansiniai reikalavimai į kreditorių sąrašą įtraukiami pareikštiniu būdu[151]. Išskyrus atvejus, kai pagal FABĮ nuostatas reikalavimų papildomai kreditoriams teikti nereikia, kadangi jie jau yra išreiškę valią ginti savo pažeistas teises (pareikštas civilinis ieškinys arba vykdomasis dokumentas pateiktas antstoliui vykdyti)[152]. Tačiau aiškinant sistemiškai FABĮ nuostatas, manytina, kad ši išimtis netaikoma, kai kreditoriai siekia būti įtraukti trečiaisiais asmenimis, nepareiškiančiais savarankiškų reikalavimų, nuo fizinio asmens pareiškimo iškelti mokumo atkūrimo bylą priėmimo teisme dienos. Tokiais atvejais kreditoriams išlieka pareiga būti aktyviems ir pateikti kreditorinį reikalavimą patvirtinančius įrodymus savo iniciatyva.

[148]Civilinio proceso kodeksas, *supra note* 86: 5 str. 1 d.
[149]Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *supra note* 75: 3 str. 2 d.
[150]*Ibid*., 6 str. 3 d. 3 p.
[151]„Kreditorių reikalavimų pateikimas, patvirtinimas ir tenkinimas fizinio asmens bankroto procese“, AVNT, žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d., http://www.avnt.lt/assets/Paslaugos/Fiziniu_asmenu_bankrotas/Aiskinamoji_medziaga/fab3.pdf
[152]„Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-256-230/2018“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1567684

Kalbant apie kreditorių teisinį statusą mokumo atkūrimo byloje, atkreiptinas dėmesys į dar vieną svarbų procesinį aspektą – ar modelis, kai kreditoriai mokumo atkūrimo byloje yra prilyginami tretiesiems asmenims, nepareiškiantiems savarankiškų reikalavimų, apskritai yra tinkamas.

Teisės doktrinoje aiškinama, kad „teisinis interesas – tai objektyviai egzistuojantis teisės saugomas ir teisėsaugos institucijų ginamas socialinis poreikis, kurį suformuoja socialinės sąlygos ir kuris patenkinamas teisinėmis priemonėmis“ [153]. Teisinis suinteresuotumas „pasireiškia teisiniame santykyje, kurio atsiradimo, pasikeitimo ar pasibaigimo siekia teisės subjektas, ir juridiniuose faktuose, kurių pagrindu atsiranda šis teisinis santykis“ [154]. Kreditorių teisinis suinteresuotumas mokumo atkūrimo byloje atsiranda iš skolos teisinių santykių. Mokumo atkūrimo byloje fizinis asmuo siekia sumažinti skolų naštą ir vėl grįžti į visavertį aktyvų ekonominį gyvenimą, o kreditoriai siekia, kad fizinis asmuo padengtų kuo didesnę dalį savo finansinių įsipareigojimų.

Teisinis suinteresuotumas bylos baigtimi gali būti materialusis ir (ar) procesinis. Pažymėtina, kad abu teisinio suinteresuotumo elementai yra būdingi kreditoriams mokumo atkūrimo byloje. Materialusis teisinis interesas pasireiškia tuo, jog teismo priimami sprendimai mokumo atkūrimo byloje turės tiesioginės įtakos kreditorių materialinėms teisėms ir pareigoms. Būtent nuo mokumo atkūrimo bylos eigos priklausys, kokią dalį skolos kreditoriams pavyks susigrąžinti. Tuo metu procesinio teisinio intereso esmė tokia, kad kreditoriai mokumo atkūrimo byloje turi siekį, kad teismas priimtų tokius sprendimus, kurie nepažeistų kreditorių teisių ir interesų.

CPK 46 ir 47 straipsniuose yra apibrėžta, ką laikome trečiaisiais asmenimis, pareiškiančiais savarankiškus reikalavimus ir trečiaisiais asmenimis, nepareiškiančiais savarankiškų reikalavimų. Šio magistro baigiamojo darbo kontekste aktualūs tretieji asmenys be savarankiškų reikalavimų, kadangi būtent jų teises ir procesinį statusą gali įgyti kreditoriai nuo fizinio asmens pareiškimo iškelti bankroto bylą priėmimo teisme dienos (FABĮ 3 straipsnio 2 dalis)[155]. CPK 47 straipsnio 3 dalyje yra numatyti reikalavimai, kuriuos asmuo turi atitikti, siekdamas dalyvauti procese trečiojo asmens be savarankiškų reikalavimų teisėmis, t. y. būtina įvardyti ne tik įstojimo į bylą pagrindą, bet ir nurodyti, **kurios iš šalių pusėje siekiama įstoti** (autorės paryškinta)[156]. Ši nuostata suponuoja išvadą, kad tretieji asmenys, įstodami į bylą, privalo pasirinkti šalį (ieškovą arba atsakovą), kurios pusę palaikys viso proceso metu. Be to, ir LAT

[153]Egidijus Krivka, „Intereso problema civilinio proceso teisėje“, *Jurisprudencija* 10, 100 (2007): 26.
[154]*Ibid.*
[155]Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *supra note* 75: 3 str. 2 d.
[156]Civilinio proceso kodeksas, *supra note* 86: 47 str. 3 d.

kitose bylose pasisakydamas dėl trečiųjų asmenų, pabrėžia, kad pagrindinis trečiojo asmens dalyvavimo procese tikslas – padėti šaliai, **kurios pusėje jis dalyvauja** (autorės paryškinta), laimėti bylą ir taip išvengti nepageidaujamos tiesioginės įtakos savo materialinėms teisėms[157]. „Kita vertus, spręsdamas tokio asmens įtraukimo klausimą, teismas negali reikalauti, kad asmuo pagrįstų savo dalyvavimą byloje tuo, kad byla turės tiesioginės įtakos jo materialiosioms teisėms ir pareigoms, nes tokie padariniai būdingi tik bylos šaliai arba trečiajam asmeniui, pareiškiančiam savarankiškus reikalavimus“[158]. Teismai yra atkreipę dėmesį, kad asmenų, įtraukiamų trečiaisiais asmenimis, nepareiškiančiais savarankiškų reikalavimų, dalyvavimas procese paprastai pasireiškia **procesiniu** (autorės paryškinta) teisiniu suinteresuotumu bylos baigtimi[159], o kreditoriai mokumo atkūrimo byloje be procesinio suinteresuotumo įprastai turi ir tiesioginį materialinį suinteresuotumą proceso baigtimi. Todėl svarstytina, ar modelis, kai kreditoriai į mokumo atkūrimo bylą įtraukiami trečiaisiais asmenimis, nepareiškiančiais savarankiškų reikalavimų, yra sistemiškai pagrįstas ir logiškas.

FABĮ yra specialusis įstatymas CPK atžvilgiu, todėl tam tikros CPK numatytos proceso taisyklės gali būti modifikuojamos atsižvelgiant į reguliuojamų santykių specifiką. FABĮ 5 straipsnio 1 dalis deklaruoja, kad mokumo atkūrimo bylos nagrinėjamos ginčo teisenos tvarka[160], tačiau toks teiginys kelia daug neaiškumų. Kreditorių interesas mokumo atkūrimo byloje yra atgauti kuo didesnę dalį jų finansinių reikalavimų. Kreditoriai pagal tai, ko siekia mokumo atkūrimo byloje, formaliai gali būti prilyginami ieškovams (kreditorinio reikalavimo pateikimas, jo pagrįstumo įrodinėjimas ir pan.). Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad mokumo atkūrimo procesas pats savaime yra specifiškas, manytina, kad kreditoriai ieškovo statuso byloje negalėtų turėti, kadangi pareiškėjas tokiu atveju turėtų būti prilyginamas atsakovui, kas apskritai neatitiktų mokumo atkūrimo esmės. Ieškovas teikia pareiškimą dėl jo pripažinimo nemokiu (pripažinimo byla) ir santykių su kreditoriais modifikavimo, todėl jau vien tai suponuoja, kad mokumo atkūrimo procesas nėra tipinės ginčo teisenos pavyzdys, kadangi jis koreliuoja su ypatingosios teisenos taisyklėmis. Tai lemia, kad kreditorių statusas mokumo atkūrimo procese neturėtų būti prilyginamas trečiųjų asmenų, nepareiškiančių savarankiškų reikalavimų teisėms, kadangi įprastų šalių, būdingų tipinei civilinei bylai, nėra. Todėl būtų pagrįsta kreditorius, atsižvelgiant į tai, kad mokumo atkūrimo procesas turi ypatingosios teisenos požymių, į bylą įtraukti suinteresuotųjų

[157]„Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1224-585/2015“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1056313
[158]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-111-701/2018“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1597759
[159]„Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. gegužės 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-832-407/2016“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1258494
[160]Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *opt cit.*, 5 str. 1 d.

asmenų statusu, kadangi procese nėra nei ieškovo, nei atsakovo, o kreditoriai procese turi tiek tiesioginį materialinį, tiek procesinį suinteresuotumą.

Taip pat svarstytina, ar vadovaujantis FABĮ 3 straipsnio 2 dalimi potencialūs kreditoriai pagrįstai nuo fizinio asmens pareiškimo iškelti mokumo atkūrimo bylą priėmimo teisme dienos įtraukiami į bylą trečiųjų asmenų, nepareiškiančių savarankiškų reikalavimų, statusu[161]. Juk, kaip minėta, priėmus pareiškimą, dar nėra net aišku, ar byla bus iškelta, ar kreditorių reikalavimai bus patvirtinti. Todėl tokia nuostata sudaro teisines prielaidas tokioje ankstyvoje stadijoje, nesant iškeltai mokumo atkūrimo bylai, įstoti potencialiems kreditoriams, kurių reikalavimai ateityje gali būti nuginčyti.

Svarbu įvertinti, kas yra realūs ir potencialūs kreditoriai. Realūs iš esmės yra tie kreditoriai, kurių reikalavimai jau patvirtinti įsiteisėjusiais teismų procesiniais sprendimais. Šių kreditorių finansinis reikalavimas yra nebeginčijamas, tačiau juos mokumo atkūrimo byloje teismas dar turi patvirtinti atskira nutartimi. Potencialūs kreditoriai – tie, kurių reikalavimai dar nebuvo patvirtinti atskiroje civilinėje byloje.

Teismui įtraukus realius bei potencialius kreditorius į bylą, jiems suteikiama teisė susipažinti su bylos duomenimis. Mokumo atkūrimo bylose atskleidžiama daug privataus gyvenimo aplinkybių, o įtraukus potencialų kreditorių į bylą jam suteikiama prieiga prie privačių asmens duomenų: gaunamų pajamų, patiriamų išlaidų, įsipareigojimų, namų ūkio sąlygų, šeiminės padėties ir pan. Šiame kontekste aktualus Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pateiktas išaiškinimas, kad „privatus žmogaus gyvenimas – tai individo asmeninis gyvenimas: gyvenimo būdas, šeiminė padėtis, gyvenamoji aplinka, santykiai su kitais asmenimis, individo pažiūros, įsitikinimai, įpročiai, jo fizinė bei psichinė būklė, sveikata, garbė, orumas ir kt.“[162] Nors teisė į privatų gyvenimą nėra absoliuti, tačiau abejotina, ar privatumo ribojimas dar neiškėlus mokumo atkūrimo bylos turėtų būti grindžiamas potencialių kreditorių teisių ir teisėtų interesų gynimu. Šią spragą būtų galima užpildyti potencialų kreditorių, prieš susipažįstant su pareiškėjo privačiais duomenimis, esančiais byloje, įpareigojant pasirašyti pareiškimą (patvirtinimą), kuriuo būtų užtikrinama, jog potencialus kreditorius be teismo leidimo informacijos, su kuria turės teisę susipažinti, neatskleis tretiesiems asmenims. Tokiu būdu butų užtikrinama bankroto iniciatoriaus asmens duomenų apsauga.

Taigi, kreditoriai yra būtini mokumo atkūrimo subjektai, kurių pagrindinis suinteresuotumas – atgauti kuo didesnę finansinio reikalavimo dalį. Nors kreditoriai procese laikomi trečiaisiais asmenimis, nepareiškiančiais savarankiškų reikalavimų, toks reguliavimas

[161]Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *supra note* 75: 3 str. 2 d.
[162] „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 23 d. nutarimas Nr. 3/01“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/41623

turėtų būti vertinamas kritiškai, kadangi tai nėra tipinė civilinė byla su įprastomis ginčo teisenai šalimis. Atsižvelgiant į tai, kad mokumo atkūrimo procesas yra mišraus pobūdžio (jame taikomos tiek ypatingosios, tiek ginčo teisenos taisyklės), o kreditoriai procese turi tiek tiesioginį materialinį, tiek procesinį suinteresuotumą bylos baigtimi, kreditoriai turėtų būti į bylą įtraukiami suinteresuotų asmenų statusu.

3.3. Valstybės subjektų specialus statusas mokumo atkūrimo procese

Mokumo atkūrimo proceso subjektai yra „visi asmenys, kuriems konkrečiame mokumo atkūrimo procese tenka ar gali tekti tam tikrų teisių ar pareigų, neatsižvelgiant į tai, ar jie turi teisinį suinteresuotumą mokumo atkūrimo bylos baigtimi“[163]. Vadovaujantis tuo, teismas ir bankroto administratorius pagal tenkančių teisių ir pareigų visumą pagrįstai laikytinai svarbiausia grandimi, jungiančia skolininko bei kreditorių teisėtų interesų įgyvendinimo politiką[164], aptartini pastarųjų teisinės padėties ypatumai mokumo atkūrimo kontekste.

Visų pirma pažymėtina, kad tai atskira mokumo atkūrimo proceso dalyvių grupė – valstybės subjektai, kurių esminis tikslas – teisėtas mokumo atkūrimo procesas. Vadovaujantis FABĮ 4 straipsnio 1 dalimi, fizinio asmens mokumo atkūrimo bylos yra teismingos vietovės, kurioje yra fizinio asmens gyvenamoji vieta, apylinkės teismui[165]. Nors 2013 metų kovo 1 dieną, tik įsigaliojus FABĮ, buvo numatyta, kad pareiškimus dėl mokumo atkūrimo nagrinės apygardų teismai, tačiau jau 2013 metų kovo 28 d. buvo priimtas FABĮ 4 straipsnio pakeitimo įstatymas, kuriuo mokumo atkūrimo bylų teismingumas perduotas apylinkių teismams. Keisti pirminį reglamentavimą paskatino siekis, kuo sklandžiau, racionaliau ir ekonomiškiau būtų pradedamos vykdyti fizinių asmenų mokumo atkūrimo procedūros, o teismų sistemai būtų sudarytos sąlygos efektyviai ir sparčiai nagrinėti fizinių asmenų mokumo atkūrimo bylas[166]. Be kita ko, siekiama užtikrinti faktinę asmenų, turinčių finansinių sunkumų, prieigą prie to teismo, kuris yra arčiausiai asmens (geografinio artumo kriterijus)[167].

Visgi šis įstatymų leidėjo žingsnis ne visai atrodo pagrįstas, atsižvelgiant į tai, kad ne visi civilinių bylų teisėjai turi profesinę patirtį, būtiną nagrinėti mokumo atkūrimo bylas, nes tai yra

[163]Kavalnė ir kt., *supra note* 28: 204.
[164]Tomas Proškus, „Ar bankroto proceso metu nėra pažeidžiama teisė į privatumą?“ (magistro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2017), 2, https://eltalpykla.vdu.lt/handle/1/34905
[165]Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *supra note* 75: 4 str. 1 d.
[166] „Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas. Pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo 4 straipsnio pakeitimo įstatymo projektui Nr. XIIP-258“, LRS, žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.444808?jfwid=-2y4hgtiiw
[167]„Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo 4 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-258“, LRS, žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d., https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.442903?jfwid=5sjolgbn2

pakankamai specifinė sritis, o jų darbo krūvį turi perimti kiti teisėjai[168]. Todėl apylinkių teismų teisėjai, įsigaliojus FABĮ 4 straipsnio pakeitimams, neabejotinai susidūrė su fizinių asmenų mokumo atkūrimo bylų ypatumais, ypač pareiškėjo sąžiningumo ir nesąžiningumo, kaip pagrindo atsisakyti kelti mokumo atkūrimo bylą, vertinimo procesu.

Konstitucijoje yra nustatyta, kad „teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi“[169], tačiau teismas vis vien laikytinas valstybės sistemos dalimi, kuri pagal nustatytą procesinę tvarką sprendžia civilines ir kitas bylas, įskaitant fizinio asmens mokumo atkūrimo klausimus.

Kitas proceso subjektas – bankroto administratorius, kuris mokumo atkūrimo byloje neretai suprantamas kaip pareiškėjo atstovas, tačiau jis taip pat kaip ir teisėjai negali būti asmeniškai suinteresuotas bylos baigtimi, šališkas ar neobjektyvus. Kadangi abu valstybės subjektai siekia bendro tikslo, t. y. teisėtai, sąžiningai vykdomo mokumo atkūrimo proceso, aktualu aptarti jų santykį vykdomų proceso funkcijų atžvilgiu bei teisinės padėties mokumo atkūrimo byloje ypatumus.

Pagal FABĮ 5 straipsnio 1 dalį galima matyti, kad fizinių asmenų mokumo atkūrimo procesas vykdomas tik teismo tvarka. Tai lemia, kad teismas yra ne tik vienas pagrindinių mokumo atkūrimo proceso dalyvių, turinčių teisinę pareigą vesti ir kontroliuoti mokumo atkūrimo procesą[170], bet be jo šis procesas išvis negalėtų vykti, kadangi neteisminiu būdu įstatymiškai mokumo atkūrimo byla negali būti iškelta.

Konstitucijos 109 straipsnis skelbia, kad Lietuvos Respublikoje teisingumą vykdo tik teismai[171]. Be teisingumo funkcijos vykdymo fizinių asmenų mokumo atkūrimo procese, atsižvelgiant į pačio proceso specifiką, teismas sprendžia ir kitus klausimus, susijusius su mokumo atkūrimo procesu, įskaitant bankroto administratoriaus skyrimą (FABĮ 11 straipsnio 1 dalis)[172]. Ši funkcija paaiškinama viešojo intereso elemento vyravimu mokumo atkūrimo procese. Teismui kyla pareiga būti aktyviam mokumo atkūrimo procese, prižiūrėti, kad mokumo atkūrimo procesas vyktų sąžiningai ir skolos nebūtų nurašomos nepagrįstai. Būtent teismo paskirtas bankroto administratorius padeda teismui užtikrinti mokumo atkūrimo proceso teisėtumą ir sąžiningumą.

Bankroto administratorius ir teismas mokumo atkūrimo procese bendradarbiauja ir kitais FABĮ numatytais atvejais, pavyzdžiui, administratoriui kreipiantis į teismą dėl kreditorių susirinkimo priimtų sprendimų pripažinimo negaliojančiais (FABĮ 4 dalis 4 punktas)[173], teikiant

[168]Pagrindinio komiteto išvada Nr. XIIP-258, *supra note* 166.
[169]„Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *Valstybės žinios,* 33(1014) (1992), 109 straipsnis 2 dalis.
[170]Kavalnė ir kt., *supra note* 28*:* 205.
[171]„Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *op. cit.*
[172]Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *supra note* 75: 11 str. 1 d.
[173]*Ibid.*, 4 d. 4 p.

teismui tvirtinti mokumo atkūrimo planą (8 straipsnio 5 dalis)[174], kreipiantis į teismą dėl fizinio asmens bankroto bylos nutraukimo (FABĮ 12 straipsnio 2 dalis 14 punktas)[175], pateikiant teismui tvirtinti kreditorinius reikalavimus ir ginčijant nepagrįstus kreditorių reikalavimus (FABĮ 23 straipsnis 2 dalis)[176] ir kt.

Vadovaujantis FABĮ 14 straipsnis 2 dalimi, kreiptis dėl administratoriaus atstatydinimo tiesiogiai suteikta teisė tik fiziniam asmeniui, siekiančiam mokumo atkūrimo, ir kreditorių susirinkimui ar kreditoriui (kreditoriams), kurio (kurių) teismo patvirtinti reikalavimai vertine išraiška sudaro daugiau kaip pusę visų kreditorių patvirtintų reikalavimų sumos[177]. Kol kas fizinių asmenų mokumo kontekste bankroto administratoriaus atstatydinimo klausimas teismo iniciatyva nebuvo spręstas, tačiau, manytina, kad teismai vadovautųsi įmonių bankroto procese susiklosčiusia teismų praktika, kurioje pasakyta, kad „bet kurioje bankroto procedūros stadijoje neribojama teismo teisė kelti ir spręsti klausimą dėl bankroto administratoriaus tinkamumo vykdyti pavestas funkcijas“[178]. Tokia praktika galėtų būti grindžiama pasitikėjimo santykiais, kadangi mokumo atkūrimo procese tiek teismas, tiek bankroto administratorius vykdo teisingumą. Tam tikrų funkcijų atžvilgiu teismo ir bankroto administratoriaus funkcijos iš esmės persidengia. Teismas tik patikrina tam tikrus bankroto administratoriaus veiksmus, pavyzdžiui, patvirtina fizinio asmens mokumo atkūrimo plano projektą, kurį jau iki to buvo peržiūrėjęs bankroto administratorius.

Tam tikrais atvejais dviguba tam tikrų proceso veiksmų patikra atrodo perteklinė, ypač atsižvelgiant į tai, kad visus bankroto administratoriaus sprendimus / veiksmus tiek fizinis asmuo, siekiantis atkurti mokumą, tiek kreditoriai turi teisę apskųsti. Todėl teismo vaidmuo tam tikruose etapuose (ypač mokumo atkūrimo plano vertinimo etape) atrodo betikslis, kadangi bankroto administratorius taip pat yra valstybės paskirtas atstovas, siekiantis iš esmės tapačių tikslų kaip ir teismas – teisėto proceso. Manytina, kad būtent dėl šios priežasties teismui ir suteikta teisė paskirti bankroto administratorių (o tuo pačiu ir teisė jį atstatydinti), kuriam iš dalies patikėta teismui priklausanti teisingumo vykdymo funkcija. Tokiu būdu tarp bankroto administratoriaus ir teismo susiklosto procesinio teisinio (kontrolinio) pobūdžio santykiai[179], kurie pasireiškia bankroto administratoriaus elgesio vertinimu pagal iš anksto nustatytas taisykles ir bendruosius

[174]Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *supra note* 75: 8 str. 5 d.
[175]*Ibid.,* 12 str. 2 d. 14 p.
[176]*Ibid.,* 23 str. 2 d.
[177]*Ibid.,* 14 str. 2 d.
[178]„Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gruodžio 2 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-2097/2010“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/182219
[179]Vilija Mikuckienė, „Bankroto bylų nagrinėjimo teisme ypatumai“ (disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2007), 54.

reikalavimus, nustatant, ar jis tinkamas administruoti fizinio asmens mokumo atkūrimo bylą. Tokiu būdu užtikrinamas efektyvus ir skaidrus mokumo atkūrimo procesas.

Vadovaujantis FABĮ 2 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta definicija, bankroto administratorių fizinių asmenų mokumo atkūrimo procese charakterizuoja šie požymiai: 1) juo gali būti fizinis arba juridinis asmuo; 2) turi teisę teikti įmonių bankroto arba restruktūrizavimo paslaugas[180]. Visgi ši sąvoka yra pakankamai siaura, todėl kelia nemažai klausimų, pavyzdžiui, kieno interesus atstovauja bankroto administratorius fizinių asmenų mokumo atkūrimo procese, kas skiria bankroto administratorių ir pan. Į paskutinįjį klausimą atsakymą galima rasti FABĮ 11 straipsnio 1 dalyje, kur *expressis verbis* įtvirtinta, kad bankroto administratorių skiria teismas[181]. Lietuvoje bankroto administratoriumi gali būti paskirtas tiek fizinis, tiek juridinis asmuo, tačiau jiems keliami kvalifikaciniai reikalavimai. „Dėl to skirdamas bankroto administratorių teismas privalo patikrinti, ar siūlomas fizinio asmens bankroto administratorius atitinka specialiuosius reikalavimus (FABĮ 2 straipsnio 3 dalis), ar nėra įstatyme nurodytų aplinkybių, dėl kurių asmuo negali būti skiriamas (FABĮ 11 straipsnio 3 dalis), ar nėra suinteresuotumo bankroto proceso baigtimi (FABĮ 11 straipsnio 5 dalis) ir, vadovaudamasis teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principais, įvertinti svarbias šiam klausimui aplinkybes, kad administratoriaus paskyrimu būtų maksimaliai užtikrinamas kuo sklandesnis ir operatyvesnis bankroto procedūrų atlikimas“[182].

Vokietijoje vykdyti mokumo atkūrimo administravimą gali tik fiziniai asmenys, todėl advokatų kontoros ar audito įmonės negali veikti kaip fizinių asmenų bankroto administratoriai[183]. Suomijoje bankroto administratoriumi taip pat gali būti tik teismo paskirtas fizinis asmuo, kuriam keliami atitinkami kvalifikacijos, gebėjimų ir patirties administravimo pareigoms atlikti nustatyti reikalavimai, tačiau, kaip ir Vokietijoje, nereikalaujama turėti licenciją ar specialią praktiką, teisinį ar kitą aukštąjį išsilavinimą[184]. Vis dėlto beveik visi bankroto administratoriai, siekiant visapusiško profesionalumo vedant specifinę bankroto procedūrą, tiek Vokietijoje, tiek Suomijoje yra teisininkai. Austrija vadovaujasi šiek tiek skirtinga praktika, kadangi teismo skiriamas bankroto administratorius gali būti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo (jei skiriamas fizinis asmuo, dažniausiai jis būna advokatas), o pagrindinis kriterijus, į kurį atsižvelgia teismas – patikimumas ir patirtis, nenumatant jokių išankstinių reikalavimų[185].

---

[180]Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *supra note* 75: 2 str. 3 d.
[181]*Ibid*., 11 str. 1 d.
[182]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-139-421/2015“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1022926
[183]J. William Boone, *International Insolvency: Jurisdictional Comparisons* (London: Sweet and Maxwell, 2012), 190.
[184]Eeva Arko-Koski, „Finland: All you need to know about becoming an Insolvency Practitioner“, Eurofenix, žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d., https://www.insol-europe.org/download/resource/124
[185]Alexander Klauser, „Bankruptcy and a fresh start: stigma on failure and legal consequences of bankruptcy“, International Insolvency Institute, žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d., https://www.iiiglobal.org/sites/default/files/report_austria.pdf

Estijos ir Didžiosios Britanijos praktika bankroto administratorių atžvilgiu yra pakankamai griežta – Estijoje bankroto administratorius „turi turėti aukštąjį išsilavinimą teisės, finansų ar ekonomikos srities, mažiausiai dviejų metų profesionalią patirtį finansų, teisės, vadybos ar apskaitos srityse, būti aukštos moralės ir sąžiningu asmeniu, sėkmingai išlaikyti bankroto patikėtinio / antstolio administratoriaus egzaminus bei kvalifikacijos kėlimo mokymus suėjus vertinimo laikotarpio terminui“[186]. Didžiojoje Britanijoje bankroto administratorių (juo gali būti tik fizinis asmuo) gali paskirti kreditoriai, tačiau bankroto administratorius turi atitikti toliau įvardytus kriterijus: „1) išlaikyti bendruosius bankroto (nemokumo) egzaminus (JIEB exams); 2) turėti darbo su bankroto (nemokumo) atvejais patirties – minimalūs patirties reikalavimai yra 600 val. patirties per pastaruosius 3 metus, minimaliai 150 val. per metus); 3) kreiptis į Anglijos ir Velso atestuotų buhalterių institutą (ICAEW) dėl licencijos; 4) Nemokumo Licencijavimo Komiteto būti pripažintam tinkamu fiziniu asmeniu šiam darbui; 5) gauti bankroto administratoriaus licenciją; 6) įsigyti profesionalų kompensacinį draudimą“[187]. Taigi, tiek Estijoje, tiek Didžiojoje Britanijoje bankroto administratoriams yra numatyti konkrektūs ir griežti profesiniai reikalavimai.

Vertintina teigiamai, kad administratoriaus kandidatūrą turi teisę pasiūlyti pats pareiškėjas ir tik tuo atveju, jeigu ši kandidatūra netinkama arba pareiškėjas jos nepateikia, skiriamas Įmonių bankroto valdymo departamento pagal teisės norminius aktus parinktas administratorius (FABĮ 4 straipsnio 5 dalis, 11 straipsnio 2 dalis)[188]. Doktrinoje vyrauja nuomonė, kad kreditoriai iš esmės neturėtų dalyvauti bankroto administratoriaus paskyrimo procedūroje, nors FABĮ 11 straipsnio 2 dalis jiems suteikia teisę siūlyti administratoriaus kandidatūrą[189]. Visgi diskrecijos teisė priimti galutinį sprendimą dėl administratoriaus kandidatūros suteikta teismui. Teismo nuomonė bankroto administratoriaus skyrimo klausimu yra labai reikšminga, kadangi mokumo atkūrimo procese būtent nuo administratoriaus veiksmų didžiąja dalimi priklauso tinkamas fizinio asmens mokumo atkūrimo proceso vedimas, o „kartu ir visų jo kreditorių teisėtų interesų apsauga bei bankroto procedūrų vykdymo efektyvumas“[190].

Teismų praktikoje taip pat pažymima, kad „bankroto administratoriaus vaidmuo bankroto procese yra ypač svarbus, nes būtent nuo šio asmens kvalifikacijos bei tinkamo pareigų vykdymo priklauso bankroto proceso skaidrumas, koncentruotumas ir ekonomiškumas, taip pat <...> visų

[186] „Tyrimo „asmenų, siekiančių įgyti teisę teikti bankroto ir restruktūrizavimo administravimo paslaugas, egzaminavimo tobulinimas“, Lietuvos Respublikos finansų ministerija, žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d., https://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/8(66).pdf
[187] *Ibid.*
[188] Bolzanas, *supra note* 6: 397.
[189] *Ibid.*
[190] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 3K-3-139-421/2015, *supra note* 182.

kreditorių teisėtų lūkesčių ir turtinių interesų vienodas užtikrinimas“[191], nepažeidžiant pačio skolininko interesų. Be to, bankroto administratoriaus svarbumas atsispindi ir Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymo „Dėl bankroto ir restruktūrizavimo administratorių elgesio kodekso patvirtinimo“ 2 skyriaus 4 dalies nuostatose, kuriose teigiama, kad bankroto administratorius turi **siekti** fizinio asmens ir jų kreditorių **interesų suderinamumo** ir savo veikla **padėti** kreditorių susirinkimui ir teismui **priimti** tinkamus **sprendimus** nemokumo procesuose (autorės paryškinta)[192].

Pastaroji nuostata suponuoja itin sudėtingą bankroto administratoriui iškeltą tikslą, t. y. išliekant nepriklausomam, išlaikyti tinkamą pusiausvyrą tarp bankrutuojančio fizinio asmens ir kreditorių interesų viso fizinio asmens mokumo atkūrimo proceso metu. Tai lemia, kad FABĮ bankroto administratoriui suteikia plačius įgaliojimus: tvarkyti visų fizinio asmens gautų lėšų ir jų naudojimo apskaitą; šaukti kreditorių susirinkimus; disponuoti fizinio asmens turtu ir depozitinės sąskaitos lėšomis pagal plane nustatytą tvarką ir kt. Todėl bankroto administratoriaus procesinis statusas iš esmės yra dvejopas, kadangi jis turi siekti apsaugoti tiek bankrutuojančio fizinio asmens, tiek jo kreditorių teisėtus interesus. Nei FABĮ, nei jį įgyvendinantys teisės aktai nepateikia konkretaus bankroto administratoriaus procesinio statuso apibrėžimo, dėl ko kyla teisinių neaiškumų, kurios pusės, t. y. bankrutuojančio fizinio asmens ar kreditorių interesus bankroto administratorius turėtų atstovauti. Pastaroji problema nagrinėjama tiek doktrinoje, tiek teismų praktikoje.

FABĮ 22 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad „bankroto administratoriaus atlyginimo suma nustatoma pavedimo sutartyje, sudarytoje tarp fizinio asmens ir bankroto administratoriaus“[193]. Pastaroji nuostata tarsi suponuoja, kad bankroto administratorius pavedimo sutartimi įpareigojamas ginti bankrutuojančio fizinio asmens interesus. Tačiau, autorės nuomone, bankroto administratoriaus pareigos kyla ne iš pavedimo sutarties tarp bankrutuojančio fizinio asmens ir bankroto administratoriaus, bet jo teisinį statusą lemia įtvirtinti profesinės etikos principai, kurių privalo laikytis fizinio asmens bankroto bylą administruojantis asmuo, iš kurių vienas svarbiausių – nepriklausomumas[194]. Be to, poziciją, kad fizinio asmens bankroto administratorius turi atstovauti fizinio asmens interesus, paneigia teismų išaiškinimai, kuriuose aiškiai pabrėžiama, jog **turi būti derinami abiejų šalių interesai** (autorės paryškinta) – administratoriaus pagrindinė

[191]„Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. B2-660-569/2016, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1278945

[192]„Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymas dėl bankroto ir restruktūrizavimo administratorių elgesio kodekso patvirtinimo Nr. 1K-286“, LRS, žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/880ebf604deb11e68f45bcf65e0a17ee/rEABBHgQbH

[193]Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *supra note* 75: 22 str. 4 d.

[194]Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymas Nr. 1K-286, *op. cit.,* 2 sk. 5 d.

pareiga yra užtikrinti mokumo atkūrimo proceso kontrolę, kad procedūra vyktų skaidriai ir aiškiai, užtikrinant tiek fizinio asmens, tiek jo kreditorių interesus[195].

Neretai ir patys bankrutuojantys fiziniai asmenys klaidingai mano, kad jie yra laikytini labiau pažeidžiama procesine šalimi, kas, pasak jų, lemia privalomai aktyvesnį bankroto administratoriaus vaidmenį, ginant būtent jų interesus. Byloje, kurioje kilo ginčas dėl fizinio asmens bankroto administratoriaus skyrimo, kasatorė laikėsi nuomonės, kad, skirtingai nei įmonių bankroto procese, fizinių asmenų mokumo atkūrimo procese pirmenybė skiriama skolininko interesams užtikrinti, nes jis vertintinas kaip silpnesnioji šalis. Tačiau LAT konstatavo, kad „esminės bankroto administratoriaus funkcijos yra susijusios su fizinio asmens veiksmų tikrinimu, kontrole, mokumo atkūrimu, jo ir visų kreditorių interesų derinimu ir tinkamu atstovavimu“[196]. „Dėl to itin glaudaus skolininko ir administratoriaus tarpusavio ryšio akcentavimas sudarytų pagrindą abejoti administratoriaus nepriklausomumu, nešališkumu ir objektyvumu, bankroto procese dalyvaujančių asmenų lygiateisiškumu“[197]. Autorė pritaria LAT pozicijai, kad bankroto administratorius privalo vengti subjektyvumo ir negali atstovauti tik vienos mokumo atkūrimo procese dalyvaujančios pusės interesų. Nors sutiktina, kad mokumo atkūrimą inicijuojantį asmenį ir bankroto administratorių sieja artimesni ryšiai, vien dėl to, kad bankroto administratoriui atskleidžiamos skolininko privataus gyvenimo detalės, asmens duomenys ir pan.

Kaip minėta aukščiau, bankroto administratoriaus kandidatūrą gali siūlyti tiek fizinis asmuo, inicijuojantis mokumo atkūrimo bylą, tiek kreditorius, tačiau teismui yra suteikta diskrecijos teisė spręsti, kurį asmenį skirti fizinio asmens bankroto administratoriumi (FABĮ 11 straipsnio 1 dalis)[198]. „Nurodyta teisė reiškia, kad būtent teismui įstatymu yra suteikta bankroto administratoriaus paskyrimo prerogatyva, dėl ko pripažintina, kad teismo iš esmės nevaržo nei pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo padavusio fizinio asmens, nei kitų asmenų, kuriems suteikta teisė pasiūlyti administratoriaus kandidatūrą, pasiūlymai dėl administratoriaus kandidatūros“[199]. „Tokia teisė užtikrina galimybę priimti racionalų, pagrįstą, protingą bei pateisinantį tuos tikslus, dėl kurių ši diskrecijos teisė suteikta, sprendimą parenkant nešališką ir pajėgų tinkamai administruoti <...> administratorių“[200].

---

[195]„Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. gegužės 19 d. Nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1012-794/2016“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1283320

[196]Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 3K-3-139-421/2015, *supra note* 182.

[197]*Ibid.*

[198]Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *supra note* 75: 11 str. 1 d.

[199]„Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-2373-260/2013“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/762710

[200]„Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. sausio 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-616/2013“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/502677

Teismuose dažnai kyla klausimas, kurį bankroto administratorių paskirti, kai yra pateiktos kelios bankroto administratorių kandidatūros. Tokiu būdu sudaromos palankios sąlygos kilti bankroto administratorių konkurencijai, kurios dažna pasekmė – mokumo atkūrimo iniciatoriaus ir jo kreditorių ginčas, sprendžiant klausimą, kurios pusės pasiūlytas administratorius turėtų būti paskirtas koordinuoti mokumo atkūrimo bylą. LAT, vadovaudamasis teisės doktrinoje ir teismų praktikoje vyraujančiais kriterijais [201] , nurodė, jog teismai, skirdami bankroto administratorių, privalo jį pasirinkti motyvuotai ir vertindami tik objektyvius ir teisinės reikšmės turinčius kriterijus.

Teismų praktikoje taip pat sprendžiamas bankroto administratoriaus suinteresuotumo mokumo atkūrimo proceso baigtimi klausimas[202]. Bylose, nagrinėjamose apeliacinės instancijos teisme, dažnai nustatoma, kad pirmosios instancijos teismas netinkamai aiškino suinteresuotumo klausimą ir nevertino išimtinai objektyvių kriterijų. Autorės nuomone, FABĮ 11 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta nuostata, numatanti, kad bankroto administratorius negali būti suinteresuotas bankroto proceso baigtimi[203], turėtų būti detalizuota, tokiu būdu išvengiant pirmosios instancijos teismo klaidų skiriant bankroto administratorių bei padėtų išvengti klaidingo šalių suvokimo dėl bankroto administratoriaus teisinio suinteresuotumo bylos baigtimi, dėl ko padidėja ir apeliacinės instancijos darbo krūvis, nagrinėjant skundus.

Teisinio suinteresuotumo įtvirtintos sampratos trūkumas fizinių asmenų mokumo atkūrimo proceso kontekste sukelia teisinį neaiškumą, todėl būtų praktiška nustatyti tam tikrus kriterijus, kurie konkretizuotų bankroto administratoriaus teisinį suinteresuotumą bylos baigtimi, kadangi neutrali bankroto administratoriaus pozicija yra labai svarbi, siekiant sąžiningai vykdyti FABĮ numatytas pareigas. Todėl prasminga nustatyti teisinį suinteresuotumą identifikuojančius kriterijus, pavyzdžiui: 1) jei administratorius turi reikalavimo teisę arba neįvykdytą prievolę bankrutuojančiam fiziniam asmeniui ar jo kreditoriui; 2) jei teikė ar buvo įsipareigojęs teikti finansines, teisines, buhalterines paslaugas ar konsultacijas ir teikė jas bankrutuojančiam fiziniam asmeniui arba kreditoriui per paskutinius trejus metus iki iškeliant bankroto bylą teisme; 3) administratorius turi bankrutuojančio fizinio asmens kreditoriaus akcijų arba šias akcijas turėjo ar kontroliavo per pastaruosius trejus metus iki iškeliant skolininkui bankroto bylą; 4) administratorius yra ar per pastaruosius trejus metus buvo kreditoriaus direktorius, valdybos ar stebėtojų tarybos narys; 5) administratorių su skolininku ar kreditoriaus (įmonės) valdybos, stebėtojų tarybos nariais, akcininku sieja santuokos, tėvystės, giminystės (trijų kartų) ryšiai; 6)

[201]Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 3K-3-139-421/2015, *supra note* 182.
[202]„Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. rugpjūčio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1990-781/2017“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1536852
[203]Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *op. cit.*, 11 str. 5 d.

kitos aplinkybės, kurios, teismo manymu, gali kliudyti administratoriui tinkamai vykdyti jo pareigas[204]. Pastarieji kriterijai yra taikomi Kinijoje, skiriant bankroto administratorių, tačiau, autorės nuomone, jie galėtų būti pritaikyti ir Lietuvos teisiniam mokumo atkūrimo modeliui, siekiant nustatyti, ar bankroto administratorius neturi teisinio suinteresuotumo fizinių asmenų mokumo atkūrimo proceso baigtimi. Šie bankroto administratoriaus teisinį suinteresuotumą iliustruojantys pavyzdžiai galėtų būti įtvirtinti FABĮ 11 straipsnio 5 dalyje, tokiu būdu išvengiant tiek fizinio asmens, inicijuojančio mokumo atkūrimo procesą, tiek kreditorių nepagrįstų skundų, pirmosios instancijos teismui skyrus vienos ar kitos šalies pasiūlytą administratorių teisinio suinteresuotumo kontekste.

Visgi būtina pažymėti, jog administratoriaus paskyrimo klausimas nėra nei materialinio, nei procesinio, o procedūrinio pobūdžio, todėl apeliacijos teisė dėl teismo nutarties dalies dėl administratoriaus paskyrimo kreditoriams neturėtų būti suteikta[205]. Kreditorių atskirojo skundo objektu negali būti nutarties dalis dėl administratoriaus paskyrimo. Tačiau apeliacinės instancijos teismai tokio pobūdžio kreditorių atskiruosius skundus nagrinėja[206].

Autorės nuomone, tokio skundo pateikimo galimybė galėtų būti suteikta nebent išimtinai pareiškėjui ir tik tuo atveju, jei kreditoriaus pasiūlytas bankroto administratorius paskirtas, nesilaikant procedūrinių reikalavimų. Taip turėtų būti dėl to, kad pareiškėjas administratoriui patiki jautrius asmens duomenis, be to, pareiškėją ir bankroto administratorių, nepaisant visko, sieja glaudesni ir pasitikėjimu grįsti santykiai. Po bankroto bylos iškėlimo, bankroto administratorius perima visą skolininko turtą bei asmeninius duomenis, jo prerogatyvoje yra mokumo atkūrimo įgyvendinimas, vykdydamas jam teisiškai priklausančias užduotis, dalyvauja privačiame asmens gyvenime bei jį suvaržo, siekdamas patenkinti kreditorių interesus[207].

Bankroto administratoriaus statusas taip pat neretai kelia ir kitokių problemų, kai tampa nebeaišku, ar bankroto administratorius yra fizinio asmens bankroto administratorius ar bankrutuojančio fizinio asmens advokatas, kas iš esmės taip pat sukuria tam tikrą bankroto administratoriaus pozicijos dvilypumą.

Fiziniai asmenys patys dažnai klysta manydami, kad bankroto administratorius turi būti jų advokatas ir patarėjas visais mokumo atkūrimo klausimais, kas būtų nesąžininga

[204] „Nemokumo administratorių veiklos reglamentavimas užsienio šalyse“, AVNT, žiūrėta 2018 gruodžio 6 d., http://www.avnt.lt/assets/Nemokumas/Duomenys-ir-analiz/Bankroto-administratori-administruot-moni-bankroto-proceso-trukms-ir-kreditorini-reikalavim-patenkinimo-analizs-duomenys/reglamentavimas.pdf
[205] Bolzanas, *supra note* 6: 398.
[206] „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-2361-230/2013“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/757017; „Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-892-252/2013“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/775724
[207] Proškus, *supra note* 164: 2.

bankrutuojančio fizinio asmens kreditorių atžvilgiu, kadangi tokios situacijos sukuria teisines prielaidas kreditorių ir bankrutuojančio fizinio asmens interesų pusiausvyros pažeidimui.

Netgi mokslinėse diskusijose, vykstančiose viešumoje, bankroto administratorius įvardijamas kaip procesinių dokumentų rengėjas. Tokią poziciją palaiko ir bankroto administratorius Aleksandras Pipiras, teigiantis, kad „ir pareiškimą teismui vargu ar kiekvienas parašys pats – padės bankroto administratorius arba advokatas“. Autorės nuomone, bankroto administratoriaus advokatavimas fizinių asmenų mokumo atkūrimo procese nėra teigiamai vertinamas. Be to, tai suponuoja išvadą, kad mokumo atkūrimo procesas yra per sudėtingas fiziniam asmeniui, neturinčiam specifinių teisinių žinių, dėl ko privaloma samdytis advokatą, kas fiziniam asmeniui, esančiam arti nuskurdimo ribos, yra itin sunku finansiškai.

Teismų praktikoje taip pat galima rasti užuominų, sudarančių teisinių prielaidų dėl netinkamai šalių suvokiamo bankroto administratoriaus teisinio statuso procese. Pavyzdžiui, apeliaciniame skunde teigiama, kad pirmosios instancijos teismas „neatsižvelgė į tai, kad bankroto administratorius neturėdamas kreditorių susirinkimo sprendimo paskelbė varžytynes butui <…> ir **negynė pareiškėjos interesų**“[208] (autorės paryškinta). Arba kitoje byloje pareiškėjas taip pat buvo įsitikinęs bankroto administratoriaus nekvalifikuotumu ir netinkamu pareiškėjo intetersų gynimu, kadangi pačiam pareiškėjui reikėjo koreguoti mokumo planą, nors, pasak jo, „FABĮ numatyta bankroto administratoriaus **pareiga** (autorės paryškinta) padėti rengiant mokumo atkūrimo planą“. Tačiau teismas paneigė bankroto administratoriaus kaip visų mokumo atkūrimo dokumentų rengėjo vaidmenį mokumo atkūrimo proceso kontekste, konstatuodamas, kad „bankroto administratorius turi **prisidėti** (autorės paryškinta) rengiant mokumo atkūrimo planą ar jį tikslinant“[209], bet ne jį savo iniciatyva parengti. Teismų praktikoje galima rasti ir tokių nutarčių, kur tiesiogiai pasakoma, kad bankroto administratorius teikia procesinius dokumentus už pareiškėją („teismas sprendžia, jog nors atskirasis skundas ir yra pasirašytas administratoriaus, tačiau tai nereiškia, jog administratorius veikia ne pareiškėjų vardu, o savo interesais“[210]). Šiuo atveju teismai neįžvelgė pažeidimo, kad bankroto administratorius, turėdamas pareigą iš esmės atstovauti lygiaverčiai ir kreditorių interesus, teikia procesinius dokumentus už pareiškėją.

Teismų praktikoje galima rasti ir priešingų pozicijų. Vienoje byloje apeliacinės instancijos teismas nepalaikė pirmoje instancijoje skirto bankroto administratoriaus kandidatūros, kadangi bankroto administratorius, kaip advokatas, atstovavo pareiškėjos interesus civiliniame ginče prieš stambiausią jo kreditorių, ir tuo pačiu metu, kaip pareiškėjos atstovas ir kandidatas į

[208] „Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1121-440/2014“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/940354

[209] „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. rugpjūčio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1615-562/2017“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1537804; „Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1129-440/2016“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1393825

[210] Vilniaus apygardos teismo nutartis Nr. 2S-1012-794/2016, *supra note* 195.

administratorius ruošė pareiškėjai pareiškimą dėl mokumo atkūrimo bylos iškėlimo, kurį pateikė apylinkės teismui bei pasirašė ir apeliacinės instancijos teismui pateikė atsiliepimą į suinteresuoto asmens atskirąjį skundą. Teismui sukėlė abejonių skolininko advokato galimybė išlikti nešališku administratoriumi bankroto byloje. Šioje byloje Klaipėdos apygardos teismas, atsisakydamas skirti pareiškėjo advokatą mokumo atkūrimo bylos administratoriumi, nurodė, kad „*tuo atveju, kai keli asmenys gali būti administratoriais, teismas parenka tokį administratorių, dėl kurio nešališkumo byloje kyla mažiausiai abejonių.*<...> *Skiriant administratoriumi konkretų asmenį, reikia siekti, kad administratoriaus paskyrimu būtų maksimaliai užtikrinamas kuo sklandesnis ir operatyvesnis bankroto procedūrų atlikimas, būtų išvengta ginčų tarp administratoriaus ir kreditorių dėl jų bei bankrutuojančio asmens interesų atstovavimo tinkamumo, arba tokių ginčų kiltų kuo mažiau, kad administratoriaus darbas ir bankroto procese atsirandantys partnerystės santykiai būtų grindžiami garbės, moralės, sąžinės ir nešališkumo principais*“[211]. Autorė pritaria pastarajai teismų praktikoje plėtojamai pozicijai, kad nešališkas ir objektyvus fizinio asmens bankroto administratorius atidžiau vertintų bankrutuojančio fizinio asmens sandorių, veiksmų nesąžiningumo aspektus, nei tas, su kuriuo fizinį asmenį sietų per daug artimi santykiai[212]. Nors tam tikras pasitikėjimo ryšys tarp pareiškėjo ir bankroto administratoriaus yra būtinas.

Galiausiai, atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą, pagrįstai darytina išvada, kad bankroto administratorius yra specialus nepriklausomas subjektas, kurio vaidmuo procese yra itin specifinis ir įvairiapusis, dėl ko kartais tampa sudėtinga suprasti, kurio interesus pastarasis atstovauja – bankrutuojančio fizinio asmens ar jo kreditorių. Bankroto administratorius tiek doktrinoje, tiek teismų praktikoje yra prilyginamas tarpininkui, bendradarbiaujančiam tiek su fiziniu asmeniu, tiek su jo kreditoriais, tiek su teismu, todėl nepagrįsta būtų manyti, kad jis išimtinai veikia vien bankrutuojančio asmens ar pastarojo kreditorių naudai. Bankroto administratoriaus esminė pareiga – užtikrinti teisėtą ir sąžiningą atitinkamų fizinių asmenų mokumo atkūrimo procedūrų atlikimą, dėl ko bankroto administratoriui įstatymu galėtų būti suteikiama daugiau teisių, išvengiant teismo ir bankroto administratoriaus funkcijų persidengimo.

Taigi, apibendrinant šį skyrių, pažymėtina, kad vien tai, kad mokumo atkūrimo procese yra išskiriamos skirtingos proceso dalyvių grupės nei įprastoje civilinėje byloje, *per se* lemia tam tikrą mokumo atkūrimo proceso specifiką. Atskleidus proceso subjektų požymius, funkcijas ir tikslus, pagrįstai galima teigti, kad visos mokumo atkūrimo proceso subjektų grupės savaime laikomos mokumo atkūrimo proceso ypatumu.

[211]„Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-678-253/2016“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1244582
[212]Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 3K-3-139-421/2015, *supra note* 182.

4. FIZINIŲ ASMENŲ MOKUMO ATKŪRIMO PROCESO YPATUMAI IKITEISMINĖJE IR TEISMINĖJE STADIJOSE

Aukščiau išanalizavus fizinių asmenų mokumo atkūrimo proceso esminių principų bei procese dalyvaujančių asmenų teisinės padėties ypatumus, temai atskleisti tikslinga aptarti ikiteisminio kreditorių informavimo procedūros reikšmę ir specifiką bei tam tikrus, autorės nuomone, netinkamai sureguliuotus teisminio nagrinėjimo proceso aspektus, apimančius iki mokumo atkūrimo plano vykdymo etapo.

4.1. Kreditorių informavimo iki paduodant pareiškimą dėl mokumo atkūrimo procedūros reikšmė

Konstitucinis teisminės gynybos prieinamumo principas turi būti įgyvendinamas laikantis tam tikros tvarkos[213]. FABĮ 4 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad ketindamas pateikti pareiškimą iškelti bankroto bylą, fizinis asmuo, kurio būklė atitinka FABĮ 2 straipsnio 2 dalyje nurodytąją (nemokumas), ne vėliau kaip prieš mėnesį iki pareiškimo iškelti bankroto bylą pateikimo dienos apie tai raštu turi pranešti visiems kreditoriams[214]. Tačiau ne visos valstybės yra numačiusios išankstinę kreditorių informavimo procedūrą. Pavyzdžiui, kaimyninėje Latvijoje kreditoriai įspėjami tik iškėlus bylą, kai teismo sprendimas yra įsiteisėjęs ir neskundžiamas[215].

FABĮ projekto aiškinamajame rašte nurodyta, kad kreditorių įspėjimu siekiama suteikti galimybę fiziniam asmeniui ir jo kreditoriams susitarti dėl skolų grąžinimo iki fizinio asmens mokumo atkūrimo bylos iškėlimo[216]. Be to, kreditoriams nesant informuotiems apie mokumo atkūrimo procesą galimai būtų pažeistos jų galimybės ginti savo teises. Tik tinkamai įvykdęs FABĮ 4 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą fiziniam asmeniui tenkančią pareigą, asmuo įgyja teisę FABĮ ir CPK nustatyta tvarka pareiškimu kreiptis į atitinkamą apylinkės teismą prašydamas iškelti jam fizinio asmens mokumo atkūrimo bylą[217]. Be kita ko, kreditorių informavimas apie jo teisėms ir pareigoms teisinių padarinių turėsiantį teismo procesą yra vienas iš teisės į tinkamą procesą pagrindų, todėl visuotinai pripažįstama, kad teisė į tinkamą procesą reikalauja informuoti asmenį ir tai atlikti tinkamai – tinkamu būdu ir laiku, užtikrinant realų asmens žinojimą apie inicijuotą

[213] „Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2017 m. kovo 17 d. nutartis Nr. 2FB-10692-896/2017“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1452636
[214] Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *supra note* 75: 4 str. 2 d.
215 Albertas Buta, „Fizinių asmenų bankroto procedūra Lietuvoje ir Latvijoje“, Verum, 2018 m. gruodžio 6 d., http://www.verum.lt/publikacijos/bankroto-teise/fiziniu-asmenu-bankroto-procedura-lietuvoje-ir-latvijoje
[216] Aiškinamasis raštas Nr. XIP-450, *supra note* 99.
[217] „Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2016 m. rugsėjo 15 d. nutartis Nr. 2FB-23949-748/2016“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1347691

teismo procesą ir efektyvią galimybę imtis priemonių savo teisėms ir įstatymų saugomiems interesams apginti[218].

Tačiau pažymėtina, kad apeliacinės instancijos teismas yra pasakęs, kad visų įmanomų kreditorių neįtraukimas į kreditorių sąrašą pareiškimo iškelti mokumo atkūrimo bylą stadijoje nėra esminis trūkumas laikyti pareiškimą nepriimtu, kadangi kreditoriai gali būti įtraukti į kreditorių sąrašą vėliau[219]. Dėl to pagrįstai kyla klausimas, kokia apskritai yra tokio informavimo procesinė reikšmė.

Priešingai nei ĮBĮ 6 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto kreditoriaus pranešimo, šio pranešimo tikslas, kaip matyti iš įstatymo formuluotės, yra išimtinai informacinio pobūdžio, t. y. pranešti kreditoriams apie sau inicijuojamą mokumo atkūrimo bylą ir suteikti jiems galimybę suformuluoti šiuo klausimu savo poziciją[220]. Įpareigojimo derėtis su kreditoriais ir taip sureguliuoti skolų grąžinimo klausimą iki kreipimosi į teismą (pavyzdžiui, minėta ĮBĮ nuostata aiškiai nurodo, kad prieš kreipdamasis į teismą kreditorius turi nustatyti skolininkui ne trumpesnį kaip 30 dienų terminą įsipareigojimams įvykdyti[221]), FABĮ nenustato, todėl manyti, kad šio įstatymo 4 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinta ikiteisminė ginčo nagrinėjimo tvarka, nėra pakankamo teisinio pagrindo[222]. Šiuo klausimu teismų praktika nėra vienareikšmė. Galima rasti pozicijų, kai kreditorių informavimas yra prilyginamas privalomai išankstinei ginčo sprendimo ne teisme tvarkai[223], be kita ko, akcentuojant, kad ši tvarka yra imperatyvi[224]. Visgi pagal teismų praktikoje pateikiamus išaiškinimus, būtų galima daryti išvadą, kad tai yra tik informacinio pobūdžio pranešimas kreditoriams „apie būsimą viso skolininko turto realizavimo sustabdymą ir visų išieškojimų iš skolininko turto, įskaitant išieškojimus ne ginčo tvarka, sustabdymą“[225]. Atsižvelgiant į tai, kad skolininkas jau kreipiasi su pareiškimu į teismą dėl mokumo atkūrimo bylos iškėlimo, suponuoja sunkią finansinę padėtį ir menkas galimybes vykdyti finansinius įsipareigojimus, dėl to taikaus susitarimas dėl įsipareigojimų vykdymo yra ribotas, tačiau galimas. Be to, FABĮ nėra įtvirtinta panašių nuostatų, lyginat su ĮBĮ, kurios įpareigotų kreditorius nustatyti 30 dienų terminą įsipareigojimams įvykdyti (ĮBĮ 6 straipsnio 2 dalis)[226]. Todėl, autorės nuomone, ši procedūra yra

[218] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 10 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-398-421/2017“, ETEISMAI, http://eteismai.lt/byla/156025176176985/3K-3-398-421/2017
[219] „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-816-163/2016“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1275306
[220] „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-40-881/2015“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1024772
[221] Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas“, *Valstybės žinios*, 31(1010) (2001), 6 straipsnio 2 dalis.
[222] „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1889-527/2015“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1141659
[223] „Marijampolės apylinkės teismo Vilkaviškio rūmų 2016 m. rugsėjo 15 d. nutartis Nr. e2FB-1989-831/2016“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1403071
[224] „Alytaus apylinkės teismo Varėnos rūmų 2016 m. balandžio 4 d. nutartis Nr. 2FB-482-445/2016“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1247627
[225] Kauno apylinkės teismo nutartis Nr. 2FB-10692-896/2017, *supra note* 213.
[226] Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas, *op. cit.*, 6 str. 2 d.

tik kaip informavimo priemonė apie skolininko ketinimus dėl mokumo atkūrimo bylos inicijavimo, kuri pagal dabartinį reguliavimą neturėtų būti prilyginama išankstinei ginčo sprendimo ne teisme tvarkai.

Gali pasitaikyti, kai ne visi kreditoriai yra informuojami apie ketinimą kreiptis dėl mokumo atkūrimo bylos iškėlimo, nes paprasčiausiai dėl pareiškėjo aplaidumo nebūtų nurodyti kaip finansinį reikalavimą skolininko atžvilgiu turintys asmenys. Dėl to gali susidaryti situacija, kai atskiri kreditoriai, kurių atžvilgiu informavimo pareiga būtų įvykdyta tinkamai, nesant iškeltai mokumo atkūrimo bylai, galėtų greičiau imtis atitinkamų teisinių priemonių, pavyzdžiui, nutraukti paskolos sutartį, kreiptis į teismą, o vėliau į antstolį dėl skolos išieškojimo veiksmų. Kadangi skolininkas gali ir užtęsti pareiškimo teismui dėl mokumo atkūrimo pateikimą, o tokiu atveju patenkinti būtų tik atskirų kreditorių turtiniai interesai. Todėl galiojanti išankstinė kreditorių informavimo procedūra sudaro teisinę prielaidą ne apsaugoti, o priešingai – pažeisti atskirų kreditorių lygias teises.

Kita vertus, išankstinis kreditorių informavimas ir skolininko susitarimas su kreditoriais dėl atsiskaitymo gali padėti atkurti mokumą dar nepradėjus teisminio bankroto proceso, išvengiant papildomų bankroto administravimo išlaidų, skiriant didesnę dalį gaunamų pajamų kreditorių reikalavimams patenkinti. Nors dabartinis reguliavimas įpareigoja skolininką tik informuoti kreditorius apie ketinimą inicijuoti mokumo atkūrimo bylą, tačiau, atsižvelgiant į tai, kad bankrutavusio asmens skolos yra nurašomos, manytina, kad fizinis asmuo prieš jam iškeliant bankroto bylą turi būti ėmęsis visų įmanomų veiksmų, kad išvengtų mokumo atkūrimo bylos iškėlimo[227]. Todėl abejotina, ar galima preziumuoti, kad fizinis asmuo yra padaręs viską, kad išvengtų mokumo atkūrimo bylos iškėlimo, jeigu jis net nebandė susitarti su kreditoriais dėl skolų mokėjimo terminų atidėjimo, taikos sutarties sudarymo ir pan.[228]

Be kita ko, skolininkui tinkamai įvykdžius informavimo apie ketinimą inicijuoti ilgą ir kreditoriams finansiškai nenaudingą mokumo atkūrimo procesą pareigą, jie patys gali paskatinti skolininką apsvarstyti galimybes susitarti dėl skolos grąžinimo dalimis ar kitų skolininko finansinę padėtį lengvinančių sąlygų, pavyzdžiui, atsisakyti dalies ar visų delspinigių, palūkanų skaičiavimo. Be to, kreditoriai gali susitarti dėl palankesnių sąlygų nei tų, kurios būtų suderintos iškėlus mokumo atkūrimo bylą (pavyzdžiui, dėl ilgesnio skolos grąžinimo termino, kuris mokumo atkūrimo byloje ilgiausiai galėtų trukti 3 metus), o skolininkai išvengtų mokumo atkūrimo bylos ir iš jos kylančių pasekmių, todėl nauda būtų abipusė. Išankstinio pranešimo efektyvumą galima įžvelgti ypač tada, kai skolininkas turi tik kelis kreditorius, taip pat tais atvejais, kai skolininką ir

[227]Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada Nr. XIP-3052, *supra note* 71.
[228]*Ibid.*

kreditorių sieja giminystės ar kiti artimi ryšiai. Todėl skolininkas turėtų visais atvejais būti įpareigojamas ne tik informuoti apie ketinimą kelti mokumo atkūrimo bylą, tačiau bandyti rasti finansinį sprendimą, tenkinantį, tiek skolininko, tiek kreditorių interesus.

Vokietijos praktika patvirtina, kad ikiteisminė privaloma taikaus susitarimo su kreditoriais dėl skolų gražinimo (pagal tam tikrą grafiką, dalies skolų ir pan.) siekimo stadija pasiteisina[229]. Todėl FABĮ taip pat turėtų būti įtvirtinta pareiga skolininkui, prieš kreipiantis į teismą dėl mokumo atkūrimo procedūros, prie pareiškimo pridėti ne tik rašytinius įrodymus, patvirtinančius visų kreditorių informavimo apie ketinimą kreiptis į teismą dėl mokumo atkūrimo bylos iškėlimo, bet taip pat pateikti dokumentus, įrodančius skolininko pastangas taikiai susitarti su visais kreditoriais, pavyzdžiui, valstybės institucijoms paruošiant šablonines formas, kurias skolininkas turėtų pateikti kiekvienam kreditoriui, o kreditorius įpareigojant per nustatytą terminą šias formas užpildyti ir grąžinti skolininkui. Tokiu būdu būtų išvengiama atskirų kreditorių interesų pažeidimo bei skolininkų piktnaudžiavimo bankroto procesu, kadangi į teismą kreiptųsi tik tie skolininkai, kurie yra beviltiškoje situacijoje ir kuriems skolų amnestija iš tiesų yra būtina.

Tačiau kreditorių informavimo pareigos, įskaitant ir taikaus susitarimo siūlymą, netinkamas įvykdymas ar neįvykdymas, galimai galėtų tapti kliūtimi skolininkui, ketinančiam kreiptis į teismą dėl mokumo atkūrimo bylos iškėlimo. Vadovaujantis CPK 137 straipsnio 2 dalies 3 punktu, teismo pareiga yra atsisakyti priimti pareiškimą tuo atveju, jeigu „suinteresuotas asmuo, kreipęsis į teismą, nesilaikė tai bylų kategorijai įstatymų nustatytos išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarkos“[230]. Kaip minėta, skolininko kreditoriai gali būti tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys (FABĮ 3 straipsnis 1 dalis)[231]. FABĮ imperatyviai įpareigoja skolininką informuoti kreditorius apie ketinimą kreiptis į teismą dėl mokumo atkūrimo bylos iškėlimo. Teismai atkreipia dėmesį, kad vien registruotos siuntos – pranešimo išsiuntimas negali būti traktuojamas kaip tinkamas informavimas, jeigu pranešimas realiai neįteikiamas kreditoriui[232]. Toks įteikimas būtų laikomas formaliu ir pažeidžiančiu kreditoriaus teises. Tuo remiantis, darytina išvada, kad informacinis pranešimas kreditoriams dėl mokumo atkūrimo bylos inicijavimo, siekiant tinkamai įvykdyti FABĮ 4 straipsnio 2 dalies reikalavimus, turėtų būti įteikiamas siunčiant registruotu paštu. Tačiau įteikimas gali būti ypač komplikuotas, jei skolininkas nežino kreditoriaus, kuris yra fizinis asmuo, deklaruotos ar faktinės gyvenamosios vietos adreso.

---

[229]Nacionalinė verslo administratorių asociacija, *Optimalaus individualia veikla užsiimančių fizinių asmenų, ūkininkų, kitų fizinių asmenų nemokumo problemų sprendimo modelio nustatymas* (Vilnius: 2008), 19, https://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/2(1).doc

[230]„Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2016 m. rugsėjo 13 d. nutartis Nr. 2FB-23802-454/2016“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1399493

[231]Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *supra note* 75: 3 str. 1 d.

[232]„Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2017 m. gegužės 8 d. nutartis Nr. e2FB-15409-454/2017“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1554517

CPK 5 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad „kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas“[233]. Bankroto bylų nagrinėjimo specifika lemia tai, kad mokumo atkūrimo bylos iškėlimo stadijoje, vyraujant viešojo intereso elementui, teismas turi būti aktyvus. Kadangi FABĮ 4 straipsnio 2 dalies numatytos pareigos netinkamo įgyvendinimo faktas paprastai paaiškėja jau pateikus teismui pareiškimą dėl mokumo atkūrimo bylos iškėlimo, teismas, matydamas, kad tinkamai įgyvendinti kreditorių informavimo pareigos pats pareiškėjas neturi galimybės, turėtų ne atsisakyti priimti pareiškimą, o pats imtis atitinkamų aktyvių veiksmų. Tokiu atveju teismas, atsižvelgdamas į konkrečios situacijos aplinkybes, turėtų nuspręsti, ar pranešimas turėtų būti pakartotinai siunčiamas skolininko nurodytais kreditorių adresais, ar turėtų būti imamasi papildomų priemonių adresato gyvenamosios vietos ir (ar) darbo vietos adresams nustatyti, pavyzdžiui, užklausiamas Gyventojų registras, Socialinio draudimo fondo valdyba, ar turėtų būti taikomas kitas informacinio pranešimo įteikimo būdas[234].

Remiantis tuo, kas aukščiau išdėstyta, darytina išvada, kad FABĮ 4 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta kreditorių informavimo pareiga nėra tinkamai sureguliuota, paliekant terpę tiek skolininko, tiek kreditorių interesų pažeidimui. Abejotina, ar ši procedūra turėtų apsiriboti vien kreditorių informavimu apie skolininko ketinimą kelti mokumo atkūrimo bylą. Ši procedūra turėtų būti įstatymiškai sureguliuota taip, kad suteiktų abipusę finansinę naudą tiek skolininkui, tiek kreditoriams, t. y. kreditorius pranešimu ne tik informuojant apie skolininko teisinius veiksmus ateityje, bet ir siekiant rasti taikų sprendimo būdą, kuris finansiškai tenkintų kreditorius, o skolininkui padėtų išvengti ilgos ir sudėtingos teisminės mokumo atkūrimo procedūros.

4.2. Laikinųjų apsaugos priemonių taikymo galimybės iki pareiškimo dėl fizinių asmenų mokumo atkūrimo bylos iškėlimo dienos

FABĮ teismui daugeliu atvejų suteikia teisę *ex officio* atlikti tam tikrus veiksmus ar priimti atitinkamus sprendimus, kurių tiesiogiai proceso dalyviai neprašo, bet kurie yra būtini, kad mokumo atkūrimo procesas vyktų operatyviai bei nebūtų pažeidžiami su fizinio asmens mokumo atkūrimo procesu susijusių asmenų teisėti interesai[235].

Teismo specifinis vaidmuo mokumo atkūrimo procese prasideda jau pareiškimo pateikimo stadijoje. FABĮ 5 straipsnio 3 dalis numato, kad „teismas, gavęs pareiškimą iškelti

[233]Civilinio proceso kodeksas, *supra note* 86: 5 str. 1 d.
[234]„Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. rugsėjo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-819-440/2016“, ETEISMAI, http://eteismai.lt/byla/269134083473655/2S-819-440/2016
[235]Daiva Krisiulevičiūtė, „Bankroto byloje dalyvaujantys asmenys” (magistro darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2006), 26, http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:2179340/datastreams/MAIN/content

fizinio asmens bankroto bylą, gali įpareigoti fizinį asmenį pateikti teismui mokumo atkūrimo bylai nagrinėti reikalingus papildomus dokumentus, taip pat taikyti laikinąsias apsaugos priemones“[236] (toliau – **LAP**). Kaip minėta ankstesniuose skyriuose, teismo aktyvų vaidmenį mokumo atkūrimo bylos iškėlimo stadijoje lemia mokumo atkūrimo bylose vyraujantis viešasis interesas. „Teismas, priimdamas ieškinį, privalo *ex officio* išsiaiškinti teisės kreiptis į teismą prielaidas ir įstatyme nustatytas jos tinkamo įgyvendinimo sąlygas“ [237]. Be to, spręsdamas pareiškimo priėmimo klausimą, teismas patikrina jo atitiktį turinio reikalavimams (CPK 135, 138 straipsniai), bei nustato, ar nėra procesinių pagrindų atsisakyti jį priimti (CPK 137 straipsnis)[238].

Iš teismų praktikos matyti, kad teismo pareiga atlikti įrodymų vertinimą gali kilti ir anksčiau – dar nesant pateikto pareiškimo dėl mokumo atkūrimo. Tokia situacija gali susidaryti tuo atveju, kai pareiškėjas prašo taikyti LAP iki pareiškimo atkurti mokumą pateikimo momento. Be to, atkreiptina, kad teismas LAP gali taikyti ir savo iniciatyva. Teismas, kaip ir įmonių bankroto bylose, siekdamas užtikrinti, kad pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo nagrinėjimo metu bei bankroto bylos nagrinėjimo metu nebūtų švaistomas fizinio asmens turtas, gali priimti sprendimą areštuoti dalį turto, taip pat banko sąskaitoje esančias pinigines lėšas, uždrausti prisiimti tam tikro pobūdžio naujų įsipareigojimų ar kt.[239]

Nors FABĮ 5 straipsnio 3 dalies 2 punktas numato, kad teismas, **gavęs pareiškimą** (autorės paryškinta) iškelti fizinio asmens bankroto bylą, gali CPK nustatyta tvarka taikyti LAP, galiosiančias iki nutarties iškelti fizinio asmens bankroto bylą arba atsisakyti ją kelti įsiteisėjimo dienos[240]. Tačiau pasitaiko atvejų, kai potencialūs mokumo atkūrimo bylos iniciatoriai pateikia prašymą dėl LAP taikymo iš anksto – dar nepateikę pareiškimo dėl mokumo atkūrimo. Manytina, kad išankstinis LAP taikymas yra ydinga. Pareiškimas dėl fizinių asmenų mokumo atkūrimo yra procesinė priemonė, kuri ir lemia FABĮ nuostatų taikymą. Todėl, nesant pareiškimo dėl mokumo atkūrimo, FABĮ turto apsauga, įskaitant LAP, neturėtų būti taikoma. Be to, atsisakymas taikyti LAP dėl turto realizavimo, nesudaro kliūčių fiziniam asmeniui kreiptis į teismą dėl mokumo atkūrimo.

Nors CPK 147 straipsnio 3 dalis nustato, kad teismas gali taikyti LAP, remdamasis pagrįstu rašytiniu suinteresuoto asmens prašymu dėl LAP taikymo iki ieškinio teismui pareiškimo dienos. Tačiau LAP iki pareiškimo padavimo gali būti pritaikytos tik esant trijų aplinkybių visetui:

---

[236] Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *supra note* 75: 5 str. 3 d.

[237] „Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2018 m. vasario 8 d. nutartis Nr. e2-7284-848/2018“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1594875

[238] „Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. gegužės 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-440-440/2018“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1600175

[239] Juozas Bivainis ir Karolis Jovaišas, „Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymo komentaras“, *Verslo ir komercinė teisė* 2, 3, (2002): 66.

[240] Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *op. cit.,* 5 str. 3 d. 2 p.

1) turi būti įrodyta, kad egzistuoja tikimybė, jog ateityje galbūt kils grėsmė dėl to, jog nepritaikius LAP būsimo galimo palankaus pareiškėjai teismo sprendimo įvykdymas gali pasunkėti arba pasidaryti neįmanomas; 2) turi būti nurodytos priežastys, pateisinančios, kodėl pareiškimas nepateikiamas kartu su prašymu taikyti LAP; 3) turi būti pateikti įrodymai, patvirtinantys, kad jau prašymo taikyti LAP momentu yra kilusi (galbūt kils) grėsmė suinteresuoto asmens turtiniams interesams tuo atveju, jei nebus pritaikytos LAP[241]. Tačiau abejotina, ar teismas pareiškimo dėl mokumo atkūrimo priėmimo etape jau galėtų objektyviai nustatyti pareiškimo pagrįstumą.

LAP paskirtis yra preliminariai iki teismo sprendimo priėmimo užtikrinti, kad rezoliucinėje teismo sprendimo dalyje suformuotas imperatyvas būtų tinkamai įvykdytas[242]. Taip pat LAP „gali būti nukreiptos ir į laikiną ginčo situacijos teisinį sureguliavimą“[243]. Visgi teismas, spręsdamas LAP taikymo klausimą, „turi atsižvelgti į visas bylos aplinkybes, kurios vienaip ar kitaip gali daryti įtaką būsimam galbūt teigiamo sprendimo tinkamam įvykdymui, vadovaudamasis teisingumo principu užtikrinti kreditoriaus ir skolininko interesų pusiausvyrą“[244].

Vienoje nutartyje buvo konstatuota, kad deklaratyvūs teiginiai dėl grėsmės kreditorių lygiateisiškumo principui patys savaime negali būti vertinami kaip pagrindas taikyti LAP[245]. Tačiau teismų praktikoje galima sutikti ir priešingą poziciją. Vienoje byloje pareiškėja negalėjo pateikti pareiškimo dėl fizinio asmens bankroto iškėlimo, nes to padaryti jai neleido teisinis fizinio asmens mokumo atkūrimo procedūros reglamentavimas, o būtent – dar nesuėjo nustatytas terminas nuo pranešimų kreditoriams išsiuntimo. Laukiant, kol sueis minėtas terminas buvo vykdomos vykdomosios bylos, kurių pagrindu pareiškėjos turtas galėjo būti perleistas. Pareiškėja savo prašymą pritaikyti LAP (sustabdyti išieškojimą) grindė tuo, kad perleidus pareiškėjos turtą iki fizinio asmens mokumo atkūrimo bylos iškėlimo bus iš esmės pažeisti likusių kreditorių interesai. Teismas, siekdamas užtikrinti visų pareiškėjos kreditorių interesų pusiausvyrą fizinio asmens bankroto byloje, pareiškėjos prašymą tenkino ir nustatė 14 dienų terminą (CPK 147 straipsnio 3 dalis) pareiškimui dėl fizinio asmens mokumo atkūrimo paduoti[246].

Tačiau, autorės nuomone, tokia praktika yra ydinga. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad sprendžiant, ar būtų pažeistos kreditoriaus teisės suteikiant pirmenybę kitam kreditoriui, reikia

[241] „Plungės apylinkės teismo Palangos rūmų 2017 m. sausio 19 d. nutartis Nr. 2-305-588/2017“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1440987
[242] „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1739-864/2017“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1509567
[243] „Utenos apylinkės teismo Utenos rūmų 2013 m. liepos 29 d. nutartis Nr. 2-1431-842/2013“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/811053
[244] „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1168-513/2017“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1519306
[245] Plungės apylinkės teismo nutartis Nr. 2-305-588/2017, *op. cit.*
[246] „Tauragės apylinkės teismo Tauragės rūmų 2016 m. kovo 23 d. nutartis Nr. e2FB-641-799/2016“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1237607

turėti omenyje tai, kad „kol skolininkui nėra iškelta bankroto byla, įstatymai nenustato bendrojo kreditorių lygybės principo būdingo bankroto situacijai“ [247]. Pastarasis LAT išaiškinimas suponuoja išvadą, kad taikyti LAP nėra pagrindo, nes kreditorių interesų apsauga, kol nėra iškelta mokumo atkūrimo byla, nėra užtikrinama. Be to, net ir pritaikius LAP, jų veiksmingumas mokumo atkūrimo kontekste kelia abejonių, kadangi jų galiojimas truktų tik 14 dienų.

Taigi, darytina išvada, kad LAP taikymo galimybės, iki priimant pareiškimą dėl fizinių asmenų mokumo atkūrimo bylos iškėlimo, yra labiau formalios, nei realiai įgyvendinamos, ypač tais atvejais, kai pareiškimas nepaduotas dėl FABĮ 4 str. 2 d. numatyto reikalavimo netinkamo įvykdymo. Be to, kelia abejonių ir tai, ar LAP taikymas nesant paduoto pareiškimo dėl mokumo atkūrimo apskritai yra reikalingas, kadangi kreditorių lygiateisiškumo apsauga, nesant iškeltos mokumo atkūrimo bylos, nėra užtikrinama.

4.3. Kreditorinių reikalavimų pateikimo specifika mokumo atkūrimo procese

Ieškinio priėmimo procedūrą reglamentuoja CPK 137 straipsnis, kuris taikomas ir sprendžiant pareiškimo dėl fizinio asmens mokumo atkūrimo bylos iškėlimo priėmimo klausimą (FABĮ 5 straipsnis 1 dalis)[248]. Civilinei bylai iškelti teismas, priklausomai nuo bylos aplinkybių, priima rezoliuciją arba nutartį (CPK 137 straipsnis 1 dalis, 290 straipsnis 6 dalis). Fizinio asmens mokumo atkūrimo bylai iškelti, priešingai, reikalingi du savarankiški teismo procesiniai veiksmai: pirma, priimti nutartį dėl pareiškimo priėmimo; antra, priimti nutartį dėl fizinio asmens mokumo atkūrimo bylos iškėlimo (FABĮ 5 straipsnis 4, 7 dalys)[249]. Taigi, teismui tik atlikus abu procesinius veiksmus yra pripažįstama, kad fizinio asmens mokumo atkūrimo byla yra iškelta. Nutartį iškelti fizinio asmens mokumo atkūrimo bylą kreditoriai turi teisę per įstatymų nustatytą terminą apskųsti (FABĮ 6 straipsnis 2 dalis). Nutarties neapskundus, nustatomas laikotarpis, ne trumpesnis kaip 15 dienų ir ne ilgesnis kaip 30 dienų nuo teismo nutarties iškelti fizinio asmens bankroto bylą įsiteisėjimo dienos, iki kada kreditoriai turi teisę pareikšti bankroto administratoriui iki fizinio asmens mokumo atkūrimo bylos iškėlimo dienos atsiradusius savo reikalavimus (FABĮ 6 straipsnio 3 dalis 3 punktas)[250].

Pažymėtina, kad aukščiau nurodytas terminas kreditoriniams reikalavimams fizinių asmenų mokumo atkūrimo byloje pareikšti nėra naikinamasis. Šis terminas yra santykinio

[247]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-273-611/2018“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1605529
[248]„Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-2362-657/2016“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1390439
[249]„Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-879-569/2018“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1648769
[250]Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *supra note* 75: 6 str. 3 d. 3 p.

naikinamojo pobūdžio (atnaujinamasis), t. y. toks terminas, kuris dėl svarbių priežasčių gali būti atnaujinamas teisės aktuose nustatyta tvarka[251]. Teismų praktikoje taip pat yra išaiškinta, kad finansinių reikalavimų tvirtinimas bankroto byloje galimas iki tol, kol nėra priimtas sprendimas dėl fizinio asmens bankroto proceso pabaigos (FABĮ 30 straipsnis)[252]. Pastaroji aplinkybė jau būtų prilyginama absoliučiajam naikinamajam terminui, kai civilinės teisės ar pareigos pasibaigia negrįžtamai, nes termino atnaujinti ar pratęsti negalima[253].

Kiekvieno procesinio termino nustatymas ir taikymas (pavyzdžiui, pratęsimas, atnaujinimas) nėra savitikslis, – atsižvelgiant į civilinio proceso tikslus, jis turėtų tarnauti teisingo ir efektyvaus proceso paieškoms[254]. Tačiau kreditoriai, praleidę FABĮ 6 straipsnio 3 dalies 3 punkte numatytą terminą, finansinius reikalavimus teikia jau ne administratoriui, o tiesiogiai teismui[255]. Teismui nustačius, kad kreditorinio reikalavimo pateikimo priežastys yra svarbios ir pateisinamos, o pats kreditorinis reikalavimas yra pagrįstas, jis yra patvirtinimas fizinio asmens mokumo atkūrimo byloje[256]. Tačiau pažymėtina, kad FABĮ nepateikia aplinkybių, kurios laikytinos svarbiomis, sąrašo, todėl kreditorius, teikdamas prašymą atnaujinti praleistą terminą, privalo jį motyvuoti. Dėl to, nagrinėjant procesinio termino atnaujinimo klausimą, teismas yra įpareigotas aiškintis priežastis, lėmusias termino praleidimą.

Fizinių asmenų mokumo atkūrimo instituto paskirtis – „apsaugoti, pirmiausia, nemokaus skolininko, nebegalinčio tinkamai įvykdyti savo įsipareigojimų, o taip pat ir kreditorių teises bei teisėtus interesus“[257]. „Bankroto procedūra siekiama patenkinti ne pavienių kreditorių, žinančių apie sunkią skolininko finansinę padėtį, o visų kreditorių interesus, tuo tikslu paskelbiant apie nemokaus skolininko turimas skolas ir finansines galimybes joms padengti, sudarant sąlygas visiems esantiems kreditoriams patenkinti savo turtinius reikalavimus“[258]. Todėl fizinių asmenų mokumo atkūrimo procedūrą galima laikyti kaip viena iš kreditorių teisėtų interesų gynimo priemonių.

FABĮ 23 straipsnio 2 dalis įpareigoja bankroto administratorių pagal kreditorių pareikštus reikalavimus sudaryti kreditorių ir jų reikalavimų sąrašą ir pateikti teismui jį tvirtinti[259]. Iš šios

[251]Artūras Driukas, „Materialiosios privatinės teisės terminai“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2018), 55, http://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2018/04/DISERTACIJA-1.pdf
[252]„Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-529-777/2018 “, ETEISMAI, http://eteismai.lt/byla/221026140316834/2S-529-777/2018
[253]Driukas, *op. cit*., 153.
[254]Dalia Averkienė, „Procesiniai terminai: teisingo ir efektyvaus civilinio proceso prielaida“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2015), 47, https://vb.mruni.eu/object/elaba:15139392/index.html
[255]„Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. rugpjūčio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1474-524/2015“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1130127
[256]„Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-843-440/2017“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1523832
[257]Mikuckienė, *supra note* 17: 37.
[258]Mikuckienė, *supra note* 17: 37.
[259]Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *supra note* 75: 23 str. 2 d.

FABĮ nuostatos būtų galima daryti išvadą, kad į kreditorių sąrašą gali būti įtraukti tik tie kreditoriai, kurie yra pareiškę finansinį reikalavimą. Tačiau kyla aktualus klausimas, kuris teismų praktikoje buvo menkai analizuotas – kas atsitiktų su kreditoriaus finansiniais reikalavimais, jeigu jis po fizinio asmens mokumo atkūrimo bylos iškėlimo nepareikštų savo reikalavimų?

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – **CK**) 6.2 straipsnis nustato, kad „prievolės atsiranda iš sandorių arba kitokių juridinių faktų, kurie pagal galiojančius įstatymus sukuria prievolinius santykius“[260]. Tačiau „be teisinių prievolių CK pripažįsta ir prigimtines prievoles, kurios atsiranda, kai šalis sieja tam tikri tarpusavio moraliniai įsipareigojimai arba viena šalis jaučia moralinę pareigą atlikti kitai šaliai tam tikrus veiksmus“[261]. „Prigimtinė prievolė yra tik tada, kai iš teisės aktų neišplaukia, jog atsirastų teisinė prievolė, tačiau CK, nenurodydamas konkrečių prigimtinių prievolių pagrindų, suteikia teismui teisę vieną ar kitą santykį pripažinti prigimtine prievole“[262]. Be kita ko, prigimtinės prievolės pasižymi tuo, kad, „skirtingai nei teisinių prievolių, prigimtinių prievolių įvykdymas negali būti priverstinai įgyvendinamas, o kito asmens, skolininko, negalima priversti įvykdyti savo pareigos“[263]. Todėl formaliai kreditoriui, nepareiškus finansinio reikalavimo, ši prievolė pagal savo pobūdį galėtų tapti prigimtine prievole, tačiau, autorės nuomone, toks aiškinimas būtų neteisingas. Kreditoriaus reikalavimo įvykdymas nebūtų teisiškai užtikrintas ir priklausytų tik nuo skolininko geranoriškumo, kas iš esmės reikštų, jog būtų nurašytas. Be to, jau vien fizinio asmens mokumo atkūrimo bylos iškėlimas suponuoja, kad fizinis asmuo finansiškai nėra stabilus, todėl tikėtis, kad prigimtinė prievolė bus įvykdyta, sunkiai tikėtina. Pabrėžtina, kad FABĮ nereglamentuoja atvejų, kuomet kreditoriai dėl nežinojimo apie fizinio asmens mokumo atkūrimo bylą ar dėl kitų priežasčių nepareiškė savo kreditorinio reikalavimo nei bankroto administratoriui, nei teismui.

FABĮ 20 straipsnio 2 dalis numato, kad kreditoriaus reikalavimai, kurie atsirado iki fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo ir nebuvo patenkinti antstoliui vykdant išieškojimą, yra tenkinami FABĮ nustatyta tvarka[264]. Ši nuostata suponuoja išvadą, kad ne visais atvejais kreditorius privalo pareikšti kreditorinį reikalavimą, jei iš pateiktų dokumentų yra aišku, kad kreditorius turi pagrįstą ir vykdytiną reikalavimą. Fizinio asmens mokumo atkūrimo byloje bankroto administratorius, įvertinęs turimus dokumentus, pateikia teismui tvirtinti finansinius reikalavimus be kreditorių prašymo. Todėl reikalavimų bankroto administratoriui papildomai

260„Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *Valstybės žinios*, 74(2262) (2000).
[261]„Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. lapkričio 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-663-186/2015“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1154657
[262]„Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gegužės 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-705-516/2017“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1471852
[263]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-34/2012“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/364744
[264]Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *supra note* 75: 20 str. 2 d.

teikti nereikia kreditoriams, kurie jau yra išreiškę valią ginti savo pažeistas teises, t. y. kreditoriai, kurie jau yra pateikę vykdomuosius dokumentus vykdyti antstoliams[265]. „Net ir susiklosčius situacijai, kai bankroto administratorius neįtraukė į bankrutuojančio fizinio asmens kreditorių sąrašą asmens, kurio reikalavimo teisę patvirtina antstolio vykdomasis dokumentas, tokiu atveju teismas *ex officio* sprendžia klausimą dėl kreditorinio reikalavimo patvirtinimo“[266]. Analogiškos pozicijos laikosi ir įmonių bankroto bylas nagrinėjantys žemesnės instancijos teismai, nurodantys, kad „į kreditorių sąrašą gali būti įtrauktas kreditorius, atskirai nepareiškęs savo finansinio reikalavimo, nes tai gali būti padaryta ir pagal bankroto bylą nagrinėjančiam teismui pateiktus kitų teismų, antstolių, kitokių ĮBĮ nurodytų institucijų ar pareigūnų dokumentus (bylas)“[267]. Tačiau kasacinio teismo šis klausimas kol kas nebuvo pasiekęs.

LAT praktikoje yra ne kartą pažymėta, kad „bankroto instituto esmė, tikslai ir paskirtis lemia tai, jog bankroto procesas neabejotinai susijęs su viešuoju interesu – maksimaliai patenkinti bankrutuojančios įmonės kreditorių reikalavimus“[268]. „Tokia LAT praktika *mutatis mutandis* taikytina ir fizinio asmens bankroto bylose, nes iškėlus fizinio asmens bankroto bylą siekiama ne tik atkurti jo mokumą, bet ir patenkinti kreditorių reikalavimus“[269].

Taigi, autorės nuomone, net ir susiklosčius situacijai, kai kreditorius nepateikia kreditorinio reikalavimo bankroto administratoriui, tačiau reikalavimo teisę patvirtina atitinkami dokumentai (pvz., vekselis), tokiu atveju bankroto administratorius *ex officio* kreditorių apsaugos interesais sprendžia klausimą dėl kreditorinio reikalavimo įtraukimo į kreditorių sąrašą, teikiamą tvirtinti teismui. Priešingu atveju skolininko prievolė kreditoriaus atžvilgiu liktų neįvykdyta. Tai įvertinus, įstatymų leidėjui rekomenduotina į FABĮ įtraukti nuostatą, kuri praplėstų reguliavimą, suteikiant bankroto administratoriui teisę, esant pagrįstoms aplinkybėms, savo iniciatyva įtraukti kreditorių, kuris nepateikė skolininko finansinio įsipareigojimo kaip vykdytino nei bankroto administratoriui, nei teismui, į kreditorių sąrašą ir jį pateikti tvirtinti teismui. Nors iš esmės tokios tiesioginės nuostatos FABĮ nebuvimas visiškai netrukdo netgi pačiam teismui, nustačius fizinio asmens įsipareigojimus, juos įtraukti į kreditorinių reikalavimų sąrašą[270]. Tačiau nuostatos įtraukimas sukurtų teisinį aiškumą ir labiau užtikrintų kreditorių interesus, kadangi dėl pareiškėjo

[265]Kauno apygardos teismo nutartis Nr. 2S-256-230/2018, *supra note* 152.
[266]„Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-695-227/2018“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1653390
[267]„Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. rugpjūčio 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1524-241/2017“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1515760; „Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. vasario 7 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-376-370/2017“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1424309
[268]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106/2014“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/779618
[269]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-263-313/2017“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1483547
[270]Mikuckienė, *supra note* 17: 37.

ar administratoriaus aplaidumo gali atsitikti taip, kad ne visiems kreditoriams bus pranešta apie fizinio asmens mokumo atkūrimo bylos iškėlimą ir jiems nebus suteikta teisė pareikšti finansinius reikalavimus[271], o bankroto administratorius, pastebėjęs klaidą, ją galėtų lengvai ištaisyti.

Kita vertus, būtina atsižvelgti, dėl kokių aplinkybių kreditorius buvo pasyvus – tai lėmė nežinojimas[272], o gal kreditorių informavus, pastarasis dėl kitų priežasčių nebuvo aktyvus ir nesidomėjo kreditorinių reikalavimų pateikimo ir tvirtinimo tvarka, eiga bei rezultatais[273]. Autorės nuomone, kreditoriaus pasyvumą lėmus nepriklausančioms nuo jo aplinkybėms, galiojantis kreditoriaus reikalavimas turi ne tik būti įtrauktas į kreditorių sąrašą, bet ir būti įskaičiuojamas tvirtinant fizinio asmens mokumo atkūrimo planą (FABĮ 7 straipsnis 1 dalis 10 punktas, 8 straipsnis 1 dalis). Tokiu būdu būtų išlaikyta tinkama pusiausvyra tarp skolininko tikslo atkurti mokumą ir kreditorių interesų apsaugos, tenkinant jų finansinius reikalavimus.

4.4. Fizinių asmenų mokumo atkūrimo plano tvirtinimo procedūros ypatumai

Iškėlus fizinio asmens mokumo atkūrimo bylą ir nutarčiai įsiteisėjus, prasideda mokumo atkūrimo esminė proceso stadija, kurioje siekiama įgyvendinti FABĮ 1 straipsnio 1 dalies keliamus tikslus – tai mokumo atkūrimo plano projekto rengimas bei svarstymas kreditorių susirinkime ir projekto tvirtinimas teisme[274].

Fizinio asmens mokumo atkūrimo procesu siekiama atkurti skolininko mokumą ir patenkinti kuo didesnę finansinių įsipareigojimų kreditoriams dalį. Todėl bankroto proceso metu itin didelis dėmesys skiriamas mokumo atkūrimo plano sudarymui, jo vykdymo priežiūrai ir kontrolei. Reikalavimai, keliami mokumo atkūrimo planui ir pastarojo tvirtinimo procedūrai įtvirtinti FABĮ 7 ir 8 straipsnių nuostatose.

Mokumo atkūrimo plano tvirtinimo procedūra sujungia neteisminį ir teisminį etapus. Neteisminės procedūros metu mokumo atkūrimo siekiantis fizinis asmuo rengia, tikslina plano projektą; bankroto administratorius vertina plano projektą (parengia rašytinę išvadą); kreditorių susirinkimas svarsto ir planui pritaria arba nepritaria[275]. Teisminiame etape teismas, įvertinęs

[271]Mikuckienė, *supra note* 17: 37.
[272]Nepasiant to, kad apie fizinio asmens mokumo atkūrimo iškėlimo bylą yra skelbiama viešai, ir kad kiekvienas pats turi pareigą rūpintis savo teisių gynimu laiku, tačiau objektyviai vertinant realias gyvenimiškas situacijas, kreditoriai retai aktyviai domisi, ar skolininkui nėra iškelta mokumo atkūrimo byla.
[273]„Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 20 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-527-330/2018“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1571652
[274]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-87-219/2018“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1574424
[275]*Ibid.*

parengto mokumo atkūrimo plano projekto atitiktį įstatymo reikalavimams, nutartimi sprendžia dėl jo tvirtinimo arba atsisakymo jį tvirtinti[276].

FABĮ 8 straipsnio 3 dalyje pateiktos kelios galimos teisinės situacijos: 1) kai kreditorių susirinkimas nepritaria plano projektui, bet nenurodo tokio nepritarimo priežasčių arba 2) nurodo priežastis, kurios nesusijusios su plano projektui nustatytais šio įstatymo 7 straipsnyje reikalavimais[277]. Nurodytais atvejais mokumo atkūrimo planas gali būti iš karto teikimas teismui tvirtinti. Tačiau „teismas spręsdamas, ar patvirtinti planą, kuriam kreditoriai nepritaria, turi įvertinti kreditorių nurodomų nesutikimo su planu priežasčių atitiktį tikrovei, tokių priežasčių svarumą, taip pat užtikrinti bankrutuojančio asmens ir kreditorių interesų pusiausvyrą“[278]. „Galimybė teismui patvirtinti planą, kuriam kreditoriai nepritarė dėl konkrečių jų nurodytų priežasčių, nustatyta siekiant apriboti kreditorių galimybes nepagrįstai trukdyti ar visiškai nutraukti fizinio asmens bankroto bylą“[279].

Galima ir kita teisinė situacija. Kasacinio teismo praktikoje pažymėta, kad „kreditoriai fizinio asmens bankroto procese turi pakankamai plačias mokumo atkūrimo plano vykdymo kontrolės funkcijas“[280]. Jei kreditorių susirinkimas nepritaria pateiktam mokumo atkūrimo planui dėl to, kad pastarasis neatitinka FABĮ 7 straipsnyje keliamų reikalavimų, fiziniam asmeniui, atsižvelgiant į kreditorių pateiktas pastabas, kyla pareiga tikslinti mokumo atkūrimo planą. Atlikus atitinkamas mokumo atkūrimo plano korekcijas, mokumo planas pateikiamas kreditorių susirinkumui svarstyti pakartotinai. „Jeigu kreditorių susirinkimo nurodytos priežastys patenka į FABĮ 7 straipsnio nustatytų reikalavimų apimtį, tai teismas neturi priimti tokio fizinio asmens bankroto administratoriaus pareiškimo (plano), jei nebuvo pakartotinės plano tikslinimo procedūros ir pakartotinio jo svarstymo kreditorių susirinkime“[281]. Pavyzdžiui, kreditorių susirinkimui nepritariant planui dėl fizinio asmens pragyvenimui ir administratoriaus atlyginimui skiriamų sumų (dėl jų dydžio ir (ar) pagrįstumo), laikytina, kad kreditorių nepritarimo planui priežastys susijusios su FABĮ 7 straipsnio reikalavimais. Vienoje byloje teismas nurodė, kad „kreditorių reikalavimų tenkinimo grafikas, kuriame turi būti nurodomos kiekvienam kreditoriui mokamos lėšos, patenka į FABĮ 7 straipsnyje planui nustatytų reikalavimų apimtį (FABĮ 7 straipsnio 1 dalies 12 punktas), todėl toks planas turėjo būti tikslinamas ir pakartotinai svarstomas

[276]Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. e3K-3-87-219/2018, *supra note* 274.
[277]Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, *supra note* 75: 8 str. 3 d.
[278]„Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos miesto rūmų 2017 m. gegužės 19 d. nutartis Nr. e2VP-8205-911/2017“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1487869
[279]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-561/2014“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/941639
[280]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-169-219/2017“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1458367
[281]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gegužės 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-263-706/2015“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1046643

kreditorių susirinkime“[282]. Taigi, tuo atveju, kai kreditoriai nepritaria mokumo atkūrimo plano projektui, tačiau nurodo šio nepritarimo priežastis, kurios yra susijusios su FABĮ 7 straipsnyje nustatytais reikalavimais, plano projektas negali būti teikiamas teismui tvirtinti (FABĮ 8 straipsnio 3 dalis)[283].

Teismų praktikoje pažymima, jog „fizinio asmens mokumo atkūrimo plano ir jo tvirtinimo procedūrų teisėtumas turi būti vertinami per fizinio asmens bankroto proceso tikslą – sudaryti sąlygas atkurti sąžiningo fizinio asmens mokumą, užtikrinti kreditorių reikalavimų tenkinimą FABĮ nustatyta tvarka, siekti teisingos kreditorių ir skolininko interesų pusiausvyros, t. y. suteikti reikalingą apsaugą skolininkui darant kuo mažesnę intervenciją į kreditorių teises“[284]. Toks fizinio asmens elgesys gali būti vertinamas kaip siekis bankroto procedūrų pagrindu nurašyti skolas, o ne atkurti mokumą ir tenkinti kreditorių reikalavimus. Taigi, teismas, patikrinęs ir nustatęs, kad pakartotinio kreditorių susirinkimo nurodytos priežastys yra susijusios su plano projekto tikslinimu pagal FABĮ 7 straipsnio 1 dalies reikalavimais, ir kreditorių susirinkimas pagrįstai jam nepritarė, o fizinis asmuo nededa pastangų taisyti planą ir pateikia tą patį plano projektą, turi jo netvirtinti ir nutraukti fizinio asmens bankroto procedūrą (FABĮ 10 straipsnio 1 dalies 2 punktas), nebent nustato, kad kreditorių susirinkimas nepagrįstai nepritarė plano projektui[285].

Tačiau autorei kelia abejonių priverstinis pakartotinis plano tvirtinimo kreditorių susirinkime procedūros tikslingumas. Kadangi dauguma atvejų kreditoriai prieštarauja dėl plano todėl, kad jiems numatoma per maža dalis grąžintinos skolos. Dėl ko šaukiamas pakartotinis susirinkimas, kuriame iš esmės niekas nepasikeičia, kadangi finansinė skolininko situacija išlieka tokia pati, todėl priverstinės pakartotinės mokumo atkūrimo plano tvirtinimo procedūros būtų galima atsisakyti.

Be kita ko, teismų praktikoje pabrėžiama, kad „fizinio asmens bankroto procesu siekiama ne apskritai atleisti fizinį asmenį nuo skolų grąžinimo kreditoriams, bet, taikant reabilitacijos, atkūrimo priemones, civilizuotai išspręsti išieškojimo iš nemokaus asmens turto problemas, subalansuoti ir apsaugoti visų jo kreditorių interesus“[286]. Dėl šių priežasčių fiziniam asmeniui taip

[282]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-128-378/2016“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1221260
[283]„Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-151-730/2018“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1571503
[284]„Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1005-513/2018“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1648333
[285]Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. e3K-3-87-219/2018, *supra note* 274.
[286]„Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1128-440/2017“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1558417

pat keliamos tam tikros pareigos, viena iš jų – rūpintis savo ir kreditorių skirtingų interesų derinimu ir pusiausvyra[287].

Vienoje byloje pirmosios ir apeliacinės instancijų teismai patvirtino bankrutuojančio fizinio asmens mokumo atkūrimo planą. Kreditorius pateikė kasacinį skundą. LAT nurodė, jog pareiškėjo mokumo atkūrimo plano projektas kreditorių susirinkimui buvo teikiamas tris kartus, pareiškėjas jį taisė, tačiau kreditorius pagrįstai nepritarė ir patikslintam planui, kadangi jis neatitinka FABĮ 7 straipsnio 1 dalies 2 punkto reikalavimų, t. y. plane neteisingai nurodoma informacija apie pareiškėjo gaunamas pajamas, todėl kreditoriaus finansiniams reikalavimams tenkinti numatytos nepagrįstai mažos sumos[288]. Kitoje byloje mokumo atkūrimo planas taip pat buvo teiktas pakartotinai kreditorių susirinkimui, kuris vėl nepritarė mokumo atkūrimo plano projektui. Kreditoriai pateikė pastabas dėl mokumo atkūrimo plano projekte nurodytų kreditorių reikalavimams tenkinti per mažų sumų (FABĮ 7 straipsnio 1 dalies 12 punktas)[289]. Dar vienoje byloje pareiškėja išvis nenurodė sumų, kurios būtų skiriamos kreditorių reikalavimams tenkinti, motyvuodama tuo, kad jos vienintelės pajamos yra senatvės pensija (268 Eur) ir jos neužtenka būtiniausiems asmeniniams poreikiams tenkinti, o pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai sprendė, kad ši priežastis, dėl kurios kreditorius atsisakė pritarti plano projektui, yra nesusijusi su plano tikslinimu pagal FABĮ 7 straipsnį[290]. LAT konstatavo, kad tokios teismų išvados nepagrįstos, kadangi „kreditorių reikalavimų tenkinimo grafikas, kuriame turi būti nurodomos kiekvienam kreditoriui mokamos lėšos, patenka į FABĮ 7 straipsnyje planui nustatytų reikalavimų apimtį (FABĮ 7 straipsnio 1 dalies 12 punktas), todėl toks planas turėjo būti tikslinamas ir pakartotinai svarstomas kreditorių susirinkime“[291]. Tai reikštų, kad aukščiau nurodytais atvejais mokumo atkūrimo planas turėtų būti teikiamas pakartotiniam kreditorių susirinkimui tvirtinti, tačiau toks aiškinimas sukuria teisines prielaidas kreditoriams piktnaudžiauti, kadangi finansinė skolininko situacija išlieka tapati buvusiai prieš tai, dėl to pakartotinis plano tvirtinimas iš esmės nieko nepakeičia, o tik vilkina mokumo atkūrimo procedūrą.

Nors „draudimas visiškai atleisti nemokų fizinį asmenį nuo skolų neišplaukia iš FABĮ 1 straipsnio 1 dalyje nurodyto tikslo – siekti teisingos skolininko ir jo kreditorių interesų pusiausvyros“[292], tačiau Europos Žmogaus Teisių Teismas yra pažymėjęs, kad „fizinio asmens

[287]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. balandžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-228-313/2016“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1253524
[288]„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-249-313/2016“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/12576424
[289]„Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-836-730/2017“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1483985
[290]*Supra note,* 4: 31.
[291]Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 3K-3-128-378/2016, *supra note* 282.
[292]„Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-684-413/2018“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/1573915

atleidimas nuo skolų yra kreditorių nuosavybės teisės apribojimas, kuris gali būti pateisinamas bankroto procedūros tikslais, tokiais kaip siekis apsaugoti asmens orumą ir išvengti visiško fizinio asmens nuskurdinimo“[293]. Teismai spręsdami mokumo atkūrimo bylas yra nurodę, kad „tuo atveju, jei fizinis asmuo dėl objektyvių priežasčių negali ir ateityje negalės atsiskaityti su kreditoriais, visiškas šio asmens atleidimas nuo skolų būtų suderinamas su FABĮ tikslais“[294].

Be to, teismai, nustatę, kad bankroto administratorius nesilaikė plano tikslinimo procedūros, neretai patys patvirtina mokumo atkūrimo planą. Štai pirmosios instancijos teismas, nustatęs, kad plano dalis neatitinka FABĮ 7 straipsnio 3 dalies reikalavimų (fizinio asmens plane netinkamai nustatytos lėšos būtiniesiems fizinio asmens poreikiams tenkinti, visiškai neatsižvelgta į kreditorių interesų apsaugą), pats patikslino planą ir sumažino pareiškėjo būtiniesiems poreikiams tenkinti komandiruočių metu iš darbdavio mokamų dienpinigių sumą[295]. Šiuo atveju teismas turėjo tik patikrinti, ar pareiškėjas laikėsi FABĮ nustatytos plano projekto tikslinimo ir pakartotinio svarstymo procedūros, tačiau pats mokumo atkūrimo plano tikslinti negalėjo.

Taigi, atsižvelgiant į aukščiau pateiktas situacijas, teisinis reguliavimas, siekiant operatyviai išnagrinėti mokumo atkūrimo bylas, nepažeidžiant nei vienų iš mokumo atkūrimo proceso dalyvių interesų, yra keistinas taip, kad jau po pirmojo susirinkimo teismui būtų suteikta teisė koreguoti ir patvirtinti mokumo atkūrimo planą.

[293]EŽTT 2004 m. liepos 20 d. sprendimas byloje Back v. Finland, *supra note* 100.
[294]„Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-443-823/2014“, INFOLEX, https://www.infolex.lt/tp/826084
[295]Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 3K-3-263-706/2015“, *supra note* 281.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Magistro baigiamojo darbo ginamasis teiginys, kad fizinių asmenų bankroto proceso reguliavimo ypatumai sukuria teisines prielaidas pažeisti tiek fizinių asmenų, inicijuojančių bankroto procesą (skolininkų), tiek jų kreditorių teisėtus interesus, pasitvirtino. Žemiau pateikiamos išvados ir pasiūlymai.

1. Lietuvoje fizinių asmenų bankroto proceso reglamentavimas yra restruktūrizacinio pobūdžio. FABĮ esminis tikslas yra sąžiningų asmenų stabilios ekonominės būsenos (mokumo) atkūrimas, kuo didesne apimti patenkinant kreditorių finansinius reikalavimus, taip išlaikant skolininko ir kreditorių interesų pusiausvyrą.

2. Fizinių asmenų bankroto bylos iškėlimo stadijai pagal savo teisinę prigimtį būdingas labiau ypatingosios nei ginčo teisenos taikymas. Tai lemia viešojo intereso elemento vyravimą, o pastojo egzistavimas – teismo aktyvų vaidmenį procese. Tačiau nepažeidžiant šalių rungimosi principo, teismo aktyvumas turėtų apsiriboti tik fizinių asmenų bankroto bylos iškėlimo stadija, kadangi vėliau taikytinos ginčo teisenos taisyklės (pavyzdžiui, sprendžiant kreditorinių reikalavimų pagrįstumą).

3. Skolininkas (vartotojas, ūkininkas ar asmuo, vykdantis individualią veiklą) yra vienintelis fizinių asmenų bankroto subjektas, kuriam suteikta mokumo atkūrimo proceso iniciatyvos teisė. Toks siauras fizinių asmenų bankroto iniciatyvos teisę turinčių subjektų ratas sukuria prielaidas pažeisti kreditorių, ypač darbuotojų, teises. FABĮ reguliavimas turėtų būti praplečiamas taip, kad darbuotojai, su kuriais fizinis asmuo laiku neatsiskaito, taip pat turėtų teisę keiptis dėl nemokaus fizinio asmens bankroto bylos iškėlimo.

4. Fizinių asmenų bankroto byla nėra civilinė byla su įprastomis ginčo teisenai šalimis, todėl kreditorių įtraukiamas į bylą trečiųjų asmenų, nepareiškiančių savarankiškų reikalvimų teisėmis, iš esmės neatitinka jų tikrosios padėties procese. Įvertinus tai, kad mokumo atkūrimo procesas yra mišraus pobūdžio (ginčo teisena atitinkamai koreliuoja su ypatingosios teisenos taisyklėmis), o kreditoriai procese turi tiek tiesioginį materialinį, tiek procesinį suinteresuotumą bylos baigtimi, įstatymų leidėjui siūlytina koreguoti FABĮ 3 straipsnio 2 dalį, numatant, kad kreditoriai į bylą įtraukiami suinteresuotų asmenų, o ne trečiųjų asmenų, nepareiškiančių savarankiškų reikalavimų, procesiniu teisiniu statusu.

5. Bankroto administratoriaus skyrimas yra procedūrinis klausimas, todėl nutarties, kuria paskirtas bankroto administratorius, apskundimo galimybės turėtų būti ribotos. Atsižvelgiant į tai, kad bankroto administratoriui patikimi skolininko privataus gyvenimo duomenys, įstatymų leidėjui rekomenduotina FABĮ įtvirtinti nuostatą, kuri numatytų, kad teismo nutarties dėl bankroto administratoriaus paskyrimo apskundimo galimybė būtų suteikiama išimtinai bankrotą

inicijuojančiam asmeniui ir tik tada, kai iš esmės nesilaikoma procedūrinių bankroto administratoriaus paskyrimo reikalavimų.

6. Pranešimas kreditoriams dėl ketinimo kreiptis į teismą dėl mokumo atkūrimo bylos iškėlimo pagal dabartinį reguliavimą atlieka tik informavimo funkciją. Įvertinus į tai, kad šia procedūra turėtų būti siekiama taikaus šalių susitarimo, išvengiant neigiamų pasekmių tiek skolininko, tik kreditorių atžvilgiu, skolininkui FABĮ turėtų būti įtvirtinama pareiga ne tik kreditoriams pateikti informacinį pranešimą, tačiau ir siekti taikaus sprendimo, finansiškai tenkinančio kreditorius, o skolininkui padedančio išvengti ilgos ir sudėtingos teisminės mokumo atkūrimo procedūros.

7. Laikinųjų apsaugos priemonių pritaikymas sustabdant išieškojimo procedūras iki bankroto bylos iškėlimo sudaro teisinę prielaidą pažeisti kreditorių, kurių atžvilgiu išieškojimo procedūros sustabdytos, teisėtus interesus, kadangi kreditorių lygiateisiškumo apsauga, kol nėra iškelta fizinio asmens bankroto byla, nėra taikoma.

8. Kreditoriui dėl svarbių priežasčių praleidus teismo nustatytą terminą kreditoriniams reikalavimams pareikšti, šiuos reikalavimas galima pateikti tiesiogiai teismui. FABĮ nėra įstatymiškai sureguliuota situacija, kas atsitinka su kreditorių finansiniais reikalavimais, jeigu po fizinių asmenų bankroto bylos iškėlimo jie nepareiškia savo reikalavimų. Įstatymų leidėjui rekomenduotina FABĮ 12 straipsnį papildyti nuostata, kuri suteiktų bankroto administratoriui teisę, esant pagrįstoms aplinkybėms, savo iniciatyva įtraukti skolininko finansinę prievolę, dėl kurios įvykdymo kreditorius reikalavimo nepateikė nei bankroto administratoriui, nei teismui, į kreditorinių reikalavimų sąrašą ir pateikti teismui tvirtinti.

9. Mokumo atkūrimo planas, kreditoriams nepritarus dėl to, kad jis pažeidžia FABĮ 7 straipsnio reikalavimus, teikiamas kreditoriams tvirtinti pakartotinai, todėl, siekiant operatyviai išnagrinėti mokumo atkūrimo bylas, reguliavimas yra keistinas taip, kad jau po pirmojo kreditorių susirinkimo teismas turėtų teisę patvirtinti arba atsisakyti tvirtinti mokumo atkūrimo planą.

ANOTACIJA

Magistro baigiamuoju darbu siekiama išanalizuoti fizinių asmenų bankroto (mokumo atkūrimo) teisinį modelį ir su juo susijusius proceso ypatumus iki fizinių asmenų mokumo atkūrimo plano įgyvendinimo etapo. Siekiant įgyvendinti šį tikslą, analizuotos dispozityvumo ir rungimosi principų taikymo ribos fizinių asmenų mokumo atkūrimo procese, fizinių asmenų mokumo atkūrimo proceso dalyvių ir dalyvaujančių asmenų teisinės padėties ypatumai bei proceso aspektai ikiteisminėje ir teisminėje stadijose.

Nustatyta, kad mokumo atkūrimo procesas yra itin specifiškas: mokumo atkūrimo proceso etapuose, ypač iškėlimo stadijoje, vyrauja viešojo intereso elementas, lemiantis aktyvų teismo vaidmenį, mokumo atkūrimo procese dalyvaujantys asmenys *per se* pripažįstami kaip mokumo atkūrimo proceso ypatybe, o pats mokumo atkūrimo procesas yra mišraus pobūdžio, turintis tiek ypatingosios, tiek ginčo teisenos požymių.

Reikšminiai žodžiai: fizinis asmuo, fizinių asmenų bankrotas, mokumo atkūrimas, bankroto proceso ypatumai.

ANNOTATION

The Master's thesis aims to analyse the legal model of insolvency (restoration of solvency) of natural persons and the peculiarities of the proceedings related to it until the implementation phase of the plan for the restoration of solvency of natural persons. In order to achieve this goal, the threshold for the application of the dispositive and adversarial principles in the proceedings of restoration of solvency of natural persons, the peculiarities of the legal status of the participants and the persons involved in the process of restoration of solvency of natural persons as well as the process aspects in the pre-trial and the trial stages were analysed.

The proceedings of restoration of solvency have been found to be highly specific: in the stages of the process of restoration of solvency, especially at the stage of launching, an element of public interest is prevailing, which determines the active role of the court, persons involved in the process of restoration of solvency are acknowledged *per se* as a peculiarity of the mentioned process, and the process of restoration of solvency as such has a mixed nature of both non-contentious and dispute proceedings.

Keywords: natural person, insolvency of natural persons, restoration of solvency, peculiarities of insolvency proceedings.

SANTRAUKA

Mineikaitė E. (2018). *Fizinių asmenų bankroto (mokumo atkūrimo) proceso ypatumai* (magistro baigiamasis darbas). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas

Fizinių asmenų bankroto (mokumo atkūrimo) institutas Lietuvoje įsigaliojo 2013 metų kovo 1 dieną. Dėl instituto naujumo dauguma probleminių proceso aspektų mokslinėje doktrinoje ir teismų praktikoje išvis nėra arba yra mažai analizuoti. Todėl magistro baigiamojo darbo tikslas – atskleisti fizinių asmenų bankroto (mokumo atkūrimo) proceso teisinį modelį ir išanalizuoti jo proceso ypatybes. Šiam tikslui atskleisti iškelti tokie uždaviniai: ištirti fizinių asmenų mokumo atkūrimo proceso kaip socialinio ir teisinio reiškinio sampratą ir kilmę; nustatyti dispozityvumo ir rungimosi principų taikymo mokumo atkūrimo procese ribas; nustatyti fizinių asmenų mokumo atkūrimo procese dalyvaujančių asmenų teisinės padėties ypatumus; išskirti fizinių asmenų mokumo atkūrimo bylų ikiteisminės ir teisminės stadijų procesinius ypatumus.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, keturios dėstomosios dalys bei išvados ir pasiūlymai. Pirmoje dėstymo dalyje analizuojama fizinių asmenų mokumo atkūrimo proceso samprata ir raida, atskleidžiant pamatinių proceso idėjų kilmę romėnų teisėje, fizinių asmenų mokumo atkūrimo modelių ypatumai bei mokumo atkūrimo instituto reglamentavimo raida Lietuvoje. Antroje dėstymo dalyje analizuojami dispozityvumo ir rungimosi principų ypatumai, taikymo ribos ir kas jas lemia mokumo atkūrimo procese. Trečioje dėstymo dalyje analizuojami fizinio asmens, inicijuojančio mokumo atkūrimo bylą, jo kreditoriaus(-ių) ir valstybės subjektų (teismo ir bankroto administratoriaus) reikšmė ir procesinės padėties ypatumai. Ketvirtoje dėstymo dalyje nustatomi fizinių asmenų mokumo atkūrimo proceso ikiteisminės ir teisminės stadijos ypatumai, analizuojant pranešimo kreditoriams apie ketinimą kelti mokumo atkūrimo bylą įteikimo procedūrą, laikinųjų apsaugos priemonių taikymo galimybes iki pareiškimo dėl mokumo atkūrimo bylos iškėlimo, kreditorinių reikalavimų pateikimo tvarką bei mokumo atkūrimo plano tvirtinimo procedūrą.

Atlikus analizę, nustatyta, kad fizinių asmenų mokumo atkūrimo procesas pasižymi ypatinga specifika. Dispozityvumo ir rungimosi principai veikia siauresne apimtimi, ypač mokumo atkūrimo bylos iškėlimo stadijoje, lyginant su įprasta ginčo teisena nagrinėjamomis bylomis. Mokumo atkūrimo proceso dalyviai, lyginant su civilinėmis bylomis, pripažįstami *per se* mokumo atkūrimo proceso ypatumu. Be to, egzistuoja privaloma ikiteisminė procedūra, o teisminę mokumo atkūrimo stadiją sudaro išskirtiniai etapai – kreditorinių reikalavimų tvirtinimas, mokumo atkūrimo plano sudarymas ir tvirtinimas. Visų etapų esminis tikslas yra suderinti skolininko ir kreditorių interesus.

SUMMARY

Mineikaitė E. (2018). *Peculiarities of Insolvency Proceedings (Restoration of Solvency) of Natural Persons* (Master‘s thesis). Vilnius: Mykolas Romeris University

The institute of bankruptcy (restoration of solvency) of natural persons in Lithuania was established in on March 1, 2013. As the institute is rather new, most of the problematic aspects of the proceedings in the scientific doctrine and case-law are not present at all or they are analysed to very little extent. Therefore, the aim of the Master‘s thesis is to identify the legal model of the insolvency proceedings (restoration of solvency) of natural persons and examine the peculiarities of the proceedings. The following tasks were set for this purpose: to investigate the concept and origin of the proceedings of restoration of solvency of natural persons as a social and legal phenomenon; establish the limits of the application of the dispositive and adversarial principles in the proceedings of restoration of solvency; to determine the peculiarities of the legal status of persons involved in the restoration of solvency of natural persons; to distinguish the procedural peculiarities of pre-trial and trial stages of the proceedings of restoration of solvency natural persons.

The Master‘s thesis consists of an introduction, four substantive sections and conclusions and suggestions. The first substantive part analyses the concept and development of the proceedings of restoration of solvency of natural persons, revealing the origin of the underlying ideas in Roman law, the peculiarities of the models of restoration of solvency of natural persons and the evolution of the regulation of the institute of resoration of solvency in Lithuania. In the second substantive part, the peculiarities of the dispositive and adversarial principles, the limits of the application of the dispositive and adversarial principles, and the factors that determine them in the proceedings are analysed. The third substantial part analyses the significance of a natural person initiating a restoration of solvency case, his creditor (creditors) and state entities (court and insolvency administrators) and the peculiarities of the procedural situation. The fourth substantial part sets out the peculiarities of the pre-trial and trial stages of the proceedings of restoration of solvency of natural persons, analysing the notification of creditors about the intention to bring the solvency restoration proceedings, the possibilities of application of interim measures until the declaration of the case, the procedure for lodging creditor claims and the procedure for approving the plan of restoration of solvency.

After the analysis was carried out, it has been determined that the process of restoration of solvency of natural persons has a remarkable feature. The dispositive and adversarial principles function in a limited scope, in particular at the stage of initiating the proceedings, as compared to lawsuits of ordinary dispute proceedings. Participants in the process of restoration of solvency, as

compared to civil cases, are recognised *per se* as a peculiarity of the process mentioned above. In addition, there is a mandatory pre-trial procedure, and judicial stage of restoration of solvency consists of exceptional phases: the approval of creditor claims, the establishment and approval of a plan of resoration of solvency. The essential objective of all phases is to align the interests of the debtor and the creditor.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios.1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 42-1340.
4. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1010.
5. Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas. Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1012.
6. Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas. Valstybės žinios. 2012, Nr. 57-2823.
7. „Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo Nr. XI-2000 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 27, 29, 31 straipsnių ir priedo pakeitimo ir Įstatymo papildymo 4-1 straipsniu įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/c1614010627211e8acbae39398545bed
8. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo projekto Nr. XIP-450“. LRS. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.352110?jfwid=rivwzvpvg
9. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. balandžio 7 d. nutarimas Nr. 413 dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo koncepcijos patvirtinimo“. LRS. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.369982
10. „Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymas dėl bankroto ir restruktūrizavimo administratorių elgesio kodekso patvirtinimo Nr. 1K-286“. LRS. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/880ebf604deb11e68f45bcf65e0a17ee/rEABBHgQbH.
11. „Insolvency Statute (Germany)“. Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_inso/
12. „Latvian Insolvency Law“. LIKUMI.LV. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. https://likumi.lv/doc.php?id=214590
13. „Lietuvos Respublikos Seimo Biudžeto ir finansų komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo projekto Nr. XIP-3052“. LRS. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.409615

14. „Aiškinamasis raštas Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo projektui Nr. XIP-450“. LRS. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=339728

15. „Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo projektas Nr. XIP-450“. LRS. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=339726&p_query=&p_tr2=2

16. „Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. XIP-3052“. LRS. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.395281?jfwid=-je7i1szj2

17. „Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo projektas Nr. XIP-3052(2)“. LRS. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 8 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.422389

18. „Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo Nr. XI-2000 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 27, 29, 31 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymo Nr. XIIIP-1668“. LRS. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/ce1656b0114b11e88a05839ea3846d8e?jfwid=zaydj71u5

19. „Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas. Pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo 4 straipsnio pakeitimo įstatymo projektui Nr. XIIP-258“. LRS. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.444808?jfwid=-2y4hgtiiw

20. „Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas. Pagrindinio komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo projekto Nr. XIP-450“. LRS. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=rivwzvpvg&documentId=TAIS.422271&category=TAK

21. „Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo projekto Nr. XIP-3052“. LRS. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=397430

22. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijos Teisės grupės dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo Nr. XI-2000 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 27, 29, 31 straipsnių ir Įstatymo priedo pakeitimo įstatymo projekto, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo Nr. XI-2000 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 27, 29, 31 straipsnių ir priedo pakeitimo Įstatymo projekto pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“ projekto (TAIS Nr. 17-12150(2); TAIS Nr. 17-12152(2)) (TAP-17-1873;

TAP-17-1872)“. LRS. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/c3795e91de8411e782d4fd2c44cc67af/format/ISO_PDF/

23. „Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymo 4 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-258“. LRS. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.442903?jfwid=5sjolgbn2

Specialioji literatūra

1. Ambrasaitė, Goda, ir Rimvydas Norkus. „Legal Aspects of Insolvency of Natural Persons in the Baltic States”. *Juridica International* 21 (2014): 176-85. http://ojs.utlib.ee/index.php/juridica/article/view/JI.2014.21.16

2. Averkienė, Dalia. „Procesiniai terminai: teisingo ir efektyvaus civilinio proceso prielaida“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2015. https://vb.mruni.eu/object/elaba:15139392/index.html

3. Apeldoorn, Jan. „The „Fresh Start“ for Individual Debtors: Social, Moral and Practical Issues”. *International Insolvency Review* 17, 1 (2008): 57-72. https://doi.org/10.1002/iir.156

4. Bernotaitė, Kristina. „Nemokumo teisinio reguliavimo ypatumai“. *Jurisprudencija* 77, 69 (2005): 11-17.

5. Bivainis, Juozas, ir Karolis Jovaišas. „Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymo komentaras“. *Verslo ir komercinė teisė* 2, 3 (2002): 1-482.

6. Block-Lieb, Susan. “Austerity, Debt Overhang, and the Design of International Standards on Sovereign, Corporate, and Consumer Debt Restructuring”. *Indiana Journal of Global Legal Studies* 22, 2 (2015): 487–541.

7. Bolzanas, Darius. „Kai kurie fizinių asmenų bankroto (skolų restruktūrizavimo) proceso ypatumai“. *Privatinės teisės doktrina ir praktika : Liber Amicorum Vytautui Pakalniškiui : mokslinių straipsnių rinkinys* (2014): 389-401.

8. Boone, J. William. *International Insolvency: Jurisdictional Comparisons*. London: Sweet and Maxwell, 2012.

9. Driukas, Artūras. „Materialiosios privatinės teisės terminai“. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2018. http://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2018/04/DISERTACIJA-1.pdf

10. Driukas, Artūras, ir Virgilijus Valančius. *Civilinis procesas: teorija ir praktika : vadovėlis. T. 1.* Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.

11. Gadeikytė, Skirmantė. „Asmenų teisėtų lūkesčių problema ginant viešąjį interesą“. *Teisės problemos* 1, 87 (2015):117. http://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/S.Gadeikyte-15-1.pdf

12. Grimsal, Gregory. „The Oblique Action“. *Tulane Law Review* 54 (1980): 702.

13. Gruodytė, Edita, Julija Kiršienė, ir Paulius Astromskis. „Fizinio asmens bankroto problema: teisiniai aspektai“. *Jurisprudencija* 3, 121 (2010): 213-232.

14. Jonaitis, Marius. „Romėnų privatinės teisės įtaka šiuolaikinei civilinei ir civilinio proceso teisei“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2005.

15. Jonaitis, Marius. *Romėnų privatinė teisė: vadovėlis.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.

16. Kavalnė, Salvija, Vilija Mikuckienė, Rimvydas Norkus, ir Rimvydas Velička. *Bankroto teisė. Pirmoji knyga: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009.

17. Krivka, Egidijus. „Intereso problema civilinio proceso teisėje“. *Jurisprudencija* 10, 100 (2007): 15-22.

18. Laužikas, Egidijus, Valentinas Mikelėnas, ir Vytautas Nekrošius. *Civilinio proceso teisė: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2003.

19. Marsellou, Emilia, ir Yiannis Bassiakos. “Bankrupt Households and Economic Crisis. Evidence from the Greek Courts”. *Journal of Consumer Policy* 39, 1 (2016): 41-62.

20. Mikuckienė, Vilija. „Bankroto bylų nagrinėjimo teisme ypatumai“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2007.

21. Mikuckienė, Vilija. „Bankroto proceso samprata“. *Jurisprudencija* 7, 109 (2008): 30-38. https://repository.mruni.eu/handle/007/12084

22. Mikuckienė, Vilija. „Civilinio proceso principų taikymo ribos bankroto bylose“. *Socialinių mokslų studijos* 1, 1 (2009): 95-112. https://www3.mruni.eu/ojs/societal-studies/article/viewFile/1443/1383

23. Mikuckienė, Vilija. „Kreditorių teisių įgyvendinimas bankroto procese“. *Jurisprudencija* 77, 69 (2005): 33-40. https://www.mruni.eu/upload/iblock/48a/005_mikuckiene.pdf

24. Nacionalinė verslo administratorių asociacija. *Optimalaus individualia veikla užsiimančių fizinių asmenų, ūkininkų, kitų fizinių asmenų nemokumo problemų sprendimo modelio nustatymas.* (Vilnius: 2008). https://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/2(1).doc

25. Nekrošius, Ipolitas, Vytautas Nekrošius, ir Stasys Vėlyvis. *Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas*. Vilnius: Justitia, 2007.

26. Ramsay, Iain. *Personal Insolvency in the 21st Century. A Comparative Analysis of the US and Europe.* Oxford: Hart Publishing, 2017.

27. Ramsay, Iian. „Towards an International Paradigm of Personal Insolvency Law? A Critical View". *QUT Law Review* 17, 1 (2017): 15-39. http://www5.austlii.edu.au/au/journals/QUTLawRw/2017/3.html

28. Spooner, Joseph. „Seeking Shelter in Personal Insolvency Law: Recession, Eviction and Bankruptcy's Social Safety Net". *Journal of Law and Society* 44, 3 (2017): 374-405. http://eprints.lse.ac.uk/69006/1/Spooner_Seeking%20shelter%20in%20personal%20insolvency_final.pdf

29. Tamošiūnienė, Egidija, Žilvinas Terebeiza, ir Darius Bolzanas. „Bankruptcy of Natural Persons in Lithuania: Issues and Solutions". *European Scientific Journal* 9, 22 (2013): 74-86.

30. Terebeiza, Žilvinas. „Dispozityvumo principo galiojimo ribos ginant viešąjį interesą teisme". *Jurisprudencija* 7, 109 (2008): 92-98. https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2565

31. Vėlyvis, Stasys, ir Vilija Mikuckienė. „Origin of Bankruptcy Procedure in Roman Law". *Jurisprudencija* 3, 117 (2009): 285-297. https://www.mruni.eu/upload/iblock/b17/velyvis_mikuckiene.pdf

32. Vėlyvis, Stasys, ir Marius Jonaitis. *XII lentelių įstatymai ir jų komentarai: metodinė mokymo priemonė.* Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.

33. Vėlyvis, Stasys, Vigintas Višinskis, ir Egidija Stauskienė „Pagrindinės teismo sprendimų vykdymo taisyklės romėnų teisėje". *Jurisprudencija* 2, 92 (2007): 7-12. https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2756/2560

Teismų praktika

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 23 d. nutarimas Nr. 3/01". INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/41623

2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. rugsėjo 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga bylose dėl fizinių asmenų bankroto Nr. AC-46-1". LAT. https://www.lat.lt/data/public/uploads/2018/01/apzvalga_fiziniu_asmenu_bankroto_bylose.pdf

3. „EŽTT 2004 m. liepos 20 d. sprendimas byloje Back v. Finland". LTD. https://www.legal-tools.org/en/browse/record/74866d/

4. „Teisingumo Teismo 2009 m. gruodžio 2 d. sprendimas Europos komisija prieš Airiją ir kitus (byla C-89/08)". INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/default.aspx?id=1919&crd=28528&lng=LT

5. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 1999 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-235". INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/16909

6. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-94/2009“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/111636

7. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. gegužės 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-265/2011“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/211298

8. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-34/2012“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/364744

9. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-38/2013“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/511513

10. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-291/2013“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/684467

11. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. sausio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-106/2014“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/779618

12. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-16/2014“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/802065

13. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-516/2014“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/931357

14. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-561/2014“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/941639

15. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. kovo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-109-611/2015“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1008107

16. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-139-421/2015“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1022926

17. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gegužės 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-263-706/2015“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1046643

18. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-128-378/2016“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1221260

19. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-208-313/2016“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1244530

20. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. balandžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-228-313/2016“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1253524

21. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. vasario 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje 3K-3-39-313/2017“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1428999/1221260

22. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-169-219/2017“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1458367

23. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-253-219/2017“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1474149

24. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-263-313/2017“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1483547

25. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-337-915/2017“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1534660

26. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 10 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-398-421/2017“. ETEISMAI. http://eteismai.lt/byla/156025176176985/3K-3-398-421/2017

27. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. kovo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-87-219/2018“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1574424

28. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-111-701/2018“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1597759

29. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-205-916/2018“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1599854

30. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-273-611/2018“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1605529

31. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. spalio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-355-695/2017“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1530596

32. „Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gruodžio 2 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-2097/2010“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/182219

33. „Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. sausio 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-616/2013“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/502677

34. „Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. lapkričio 12 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-663-186/2015“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1154657

35. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-249-313/2016“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/12576424

36. „Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. gegužės 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-832-407/2016“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1258494

37. „Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. vasario 7 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-376-370/2017“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1424309

38. „Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gegužės 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-705-516/2017“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1471852

39. „Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. rugpjūčio 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-1524-241/2017“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1515760

40. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 15 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2-474-241/2018“. INFOELX. https://www.infolex.lt/tp/1571237

41. „Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. vasario 20 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-527-330/2018“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1571652

42. „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-609-112/2010“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/151185

43. „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-2361-230/2013“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/757017

44. „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-2373-260/2013“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/762710

45. „Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-892-252/2013“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/775724

46. „Kauno apygardos teismo 2014 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-485- 658/2014“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/801015

47. „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-443-823/2014“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/826084

48. „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. rugpjūčio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1969-658/2014“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/864938

49. „Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2014 m. gruodžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1121-440/2014“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/940354

50. „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-40-881/2015“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1024772

51. „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1224-585/2015“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1056313

52. „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. rugpjūčio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1474-524/2015“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1130127

53. „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2015 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1889-527/2015“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1141659

54. „Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-678-253/2016“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1244582

55. „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1012-794/2016“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1283320

56. „Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. gegužės 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. B2-660-569/2016“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1278945

57. „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-816-163/2016“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1275306

58. „Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. B2-596-755/2016“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1433762

59. „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-2362-657/2016“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1390439

60. „Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1129-440/2016“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1393825

61. „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-836-730/2017“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1483985

62. „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1739-864/2017“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1509567

63. „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. rugpjūčio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1479-513/2017“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1511591

64. „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. rugpjūčio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1615-562/2017“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1537804

65. „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. rugpjūčio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1990-781/2017“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1536852

66. „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. rugsėjo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1168-513/2017“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1519306

67. „Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-843-440/2017“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1523832

68. „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1690-613/2017“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1555629

69. „Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2017 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1128-440/2017“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1558417

70. „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-256-230/2018“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1567684

71. „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-529-777/2018“. ETEISMAI. http://eteismai.lt/byla/221026140316834/2S-529-777/2018

72. „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-1144-866/2018“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1573809

73. „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-151-730/2018“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1571503

74. „Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-684-413/2018“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1573915

75. „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1719-866/2018“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1600823

76. „Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. gegužės 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-440-440/2018“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1600175

77. „Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-2145-781/2018“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1606305

78. „Klaipėdos apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1005-513/2018“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1648333

79. „Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-879-569/2018“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1648769

80. „Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2S-695-227/2018“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1653390

81. „Utenos apylinkės teismo Utenos rūmų 2013 m. liepos 29 d. nutartis Nr. 2-1431-842/2013“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/811053

82. „Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos miesto rūmų 2015 m. liepos 7 d. nutartis Nr. 2FB-8163-613/2015“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1111435

83. „Tauragės apylinkės teismo Tauragės rūmų 2016 m. kovo 23 d. nutartis Nr. e2FB-641-799/2016“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1237607

84. „Alytaus apylinkės teismo Varėnos rūmų 2016 m. balandžio 4 d. nutartis Nr. 2FB-482-445/2016“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1247627

85. „Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2016 m. rugsėjo 13 d. nutartis Nr. 2FB-23802-454/2016“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1399493

86. „Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2016 m. rugsėjo 15 d. nutartis Nr. 2FB-23949-748/2016“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1347691

87. „Marijampolės apylinkės teismo Vilkaviškio rūmų 2016 m. rugsėjo 15 d. nutartis Nr. e2FB-1989-831/2016“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1403071

88. „Plungės apylinkės teismo Palangos rūmų 2017 m. sausio 19 d. nutartis Nr. 2-305-588/2017“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1440987

89. „Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2017 m. kovo 17 d. nutartis Nr. 2FB-10692-896/2017“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1452636

90. „Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2017 m. gegužės 8 d. nutartis Nr. e2FB-15409-454/2017“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1554517

91. „Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos miesto rūmų 2017 m. gegužės 19 d. nutartis Nr. e2VP-8205-911/2017“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1487869

92. „Kauno apylinkės teismo Kaišiadorių rūmų 2017 m. lapkričio 17 d. nutartis Nr. e2FB-950-753/2017“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1559979

93. „Šiaulių apylinkės teismo Šiaulių rūmų 2018 m. sausio 4 d. nutartis Nr. 2FB-1223-841/2018“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1579023

94. „Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2018 m. vasario 8 d. nutartis Nr. e2-7284-848/2018“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1594875

95. „Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2018 m. vasario 26 d. nutartis Nr. 2FB-1896-920/2018“. INFOLEX. https://www.infolex.lt/tp/1582446

96. „Klaipėdos apylinkės teismo Civilinių bylų skyriaus 2018 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2FB-811-1067-2018“. ETEISMAI. http://eteismai.lt/byla/113336767151914/e2FB-811-1067/2018

Internetiniai tinklalapiai

1. Aitis, Tomas. „Fizinių asmenų bankrotas. Viskas apie fizinių asmenų bankroto procedūras ir asmeninių finansinių problemų sprendimo būdus“. Fizinių asmenų bankrotas. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. https://books.google.lt/books?id=ZTEPAQAAQBAJ&printsec=copyright&hl=lt&source=gbs_pub_info_r#v=onepage&q=kredit&f=false

2. Buta, Albertas. „Fizinių asmenų bankroto procedūra Lietuvoje ir Latvijoje“. Verum. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. http://www.verum.lt/publikacijos/bankroto-teise/fiziniu-asmenu-bankroto-procedura-lietuvoje-ir-latvijoje

3. Tomas Arko-Koski, Eeva. „Finland: All you need to know about becoming an Insolvency Practitioner“. Eurofenix. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. https://www.insol-europe.org/download/resource/124

4. Livshits, Igor, James MacGeeand, ir Michele Tertilt, „Consumer Bankruptcy: A Fresh Start“, Federal Reserve Bank of Minneapolis. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. <http://minneapolisfed.org/research/WP/WP617.pdf

5. „Insolvency Statistics: April to June 2018“. National Statistics. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/729810/Insolvency_Statistics_Commentary_-_Q2_2018.pdf

6. Klauser, Alexander. „Bankruptcy and a fresh start: stigma on failure and legal consequences of bankruptcy“. International Insolvency Institute. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. https://www.iiiglobal.org/sites/default/files/report_austria.pdf

7. „Kreditorių reikalavimų pateikimas, patvirtinimas ir tenkinimas fizinio asmens bankroto procese“. AVNT. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. http://www.avnt.lt/assets/Paslaugos/Fiziniu_asmenu_bankrotas/Aiskinamoji_medziaga/fab3.pdf

8. „Just the Facts: Consumer Bankruptcy Filings, 2006-2017“. United States Courts. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. http://www.uscourts.gov/news/2018/03/07/just-facts-consumer-bankruptcy-filings-2006-2017

9. „Nemokumo administratorių veiklos reglamentavimas užsienio šalyse“. AVNT. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. http://www.avnt.lt/assets/Nemokumas/Duomenys-ir-analiz/Bankroto-administratori-administruot-moni-bankroto-proceso-trukms-ir-kreditorini-reikalavim-patenkinimo-analizs-duomenys/reglamentavimas.pdf

10. „Tyrimo „asmenų, siekiančių įgyti teisę teikti bankroto ir restruktūrizavimo administravimo paslaugas, egzaminavimo tobulinimas“. Lietuvos Respublikos finansų ministerija. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. https://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/8(66).pdf

11. „Aktuali Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika fizinių asmenų bankroto klausimais“. AVNT. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 6 d. http://www.bankrotodep.lt/assets/Paslaugos/Administratoriai/Administratori-veiklos-prieira/ADMINISTRATORI-VEIKLOS-PRIEIRA/LATfiziniuasmenubankrotas.pdf

Forma patvirtinta Mykolo Romerio universiteto
Senato 2012 m. lapkričio 20 d. nutarimu Nr.1SN-10

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

20 - -
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

_____

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (-ė)_____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„_____

_____

___“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

_____ _____

(parašas) *(vardas, pavardė)*